

**CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE COĞRAFYA MÜFREDATLARINDA
SOSYAL POLİTİKA KONULARININ YERİ VE DEĞİŞİMİ**

Hülya ÖZÜDOĞRU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
COĞRAFYA ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK,2015

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Hülya

Soyadı: Özüdoğru

Bölümü: Coğrafya

İmza:

Teslim tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı: Cumhuriyetten Günümüze Coğrafya Müfredatlarında Sosyal Politika Konularının Yeri ve Değişimi

İngilizce Adı: Social Policy Issues and its Change in Geography Curriculums from Foundation of Turkish Republic to Today

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: İmza:

Jüri onay sayfası

..... tarafından hazırlanan “.....
.....” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından
oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi
..... Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Unvanı Adı Soyadı)
(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Başkan: (Unvanı Adı Soyadı)
(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)
(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)
(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)
(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)
Tez Savunma Tarihi:

Bu tezinAnabilim Dalı’nda Yüksek
Lisans/ Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.
Unvanı Adı Soyadı

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Servet KARABAĞ

İşçi Olan Babama

TEŞEKKÜR

Coğrafya, farkında olsak da olmasak da günlük hayatımızın her alanında oldukça yaygın olarak kullanılan bilim dalıdır. Her yaş ve seviyedeki insan kendi bilgi sınırları içerisinde coğrafi bilgiden faydalanmaktadır. Hal böyle iken coğrafya denildiğinde temel bazı fiziki kavramların akla gelmesi coğrafya açısından oldukça sakıncalıdır. En büyüğümüzden en küçüğümüze kadar herkesin coğrafi bilgiyi kullanması ancak bu bilginin coğrafi olduğunu bilmemesi coğrafya eğitimi açısından oldukça düşündürücüdür. Bütün bunlarla beraber coğrafyanın günümüzün birçok sorununa cevap verebilecek yapıda olması sosyal politika konularının coğrafya müfredatlarında ki yerini ele almamıza neden olmuştur.

Başlangıçta zor ve imkânsız gibi algılanan bu çalışmayı uygun yöntemlerle çözümlemeye başladıktan sonra coğrafyanın sosyal politikalara yakınlığını keşfettim. Yaşadığımız mekânların sosyal yaşantımıza etki etmesi ve yıllardır sosyal hayatımızın ve sorunlarımızın mekândan bağımsız şekillendirilmeye çalışılması çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Bu durum yer bilimleri ile toplum bilimlerinden ayrılan noktaya yani coğrafyaya işaret ediyordu. Coğrafya bu iki alanı birleştirerek sorunlara kalıcı çözümler bulma yolunda önemli görevler üstlenmeli idi. Ve neden coğrafya okullarda bu misyonu üstlenerek eğitim yapmasın, yetiştireceği nesillere bu bakış açısını vermesin ki? Sosyal politikalar coğrafya müfredatlarında yer almalı ve öğrenciler kazandıkları bakış açıları ile küçük ya da büyük yerel ya da küresel birçok soruna eğilebilmeliydi. Bu amaçla ısrarla bu konuyu çalışmamı isteyen ve bana destek olan hocalarım Doç. Dr. Salih Şahin, Prof. Dr. Servet Karabağ'a, Eşime, oğlum Utku'ya ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı arşiv çalışanlarına teşekkür ederim.

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE COĞRAFYA MÜFREDATLARINDA SOSYAL POLİTİKA KONULARININ YERİ VE DEĞİŞİMİ

Yüksek Lisans

Hülya ÖZÜDOĞRU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak –2015

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı Cumhuriyetten günümüze coğrafya öğretim programlarında yer alan sosyal politika konularının yerinin ve değişiminin incelenmesidir. Bu araştırma da coğrafya programlarında yer alan sosyal politikaya ait unsurlardan sosyal politikanın hedefleri, sosyal politikaları etkileyen coğrafi faktörler, sosyal politikanın araçları, sosyal politika uygulamaları ve sorunlarının 1924 tarihli ilk müfredat programından itibaren günümüze kadar hazırlanmış programlardaki yeri tespit edilmiştir. Araştırmada belirtilen amacı gerçekleştirmek için arşiv incelemesine dayalı doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. TTKB’ce hazırlanan 15 tane müfredat programına ulaşılmıştır. Bu programlar teker teker analiz edilmiştir. Ayrıca farklı dönemlerde uygulanan coğrafya öğretim programlarının gösterdikleri değişimler ele alındığından karşılaştırma tekniği de sık sık başvurulan diğer bir yöntem olmuştur. İhtiyaç duyulan dokümanlara TTKB’ nin arşiv hizmetleri dairesi, yayımlar dairesi kütüphanesi ve tebliğler dergilerinden ulaşılmıştır. Yapılan çalışma sürecinde müfredatlar içerisindeki tüm konular tespit edildikten sonra bunların içinden sosyal politikaları ilgilendiren konu ve başlıklar tespit edilerek bir önceki müfredat programı ile karşılaştırma yoluna gidilmiştir. Bu çalışmanın sonunda beşeri coğrafya konuları içerisinde yer alan nüfus, nüfusun dağılışı hareketleri, şehirleşme, sanayileşme ve beraberinde getirdikleri şeklinde sosyal politikalara yön veren coğrafi unsurlara rastlanmıştır. Bunların dışında sosyal politika uygulamalarına ve araçlarına zaman zaman yer verildiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak programlar içerisinde 2005’te hazırlanan programın çalışma konumuza en yakın içeriğe sahip olduğu söylenebilir.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, coğrafya programları, sosyal politika, kalkınma planı

Sayfa Adedi: 91

Danışman: Doç. Dr. Salih ŞAHİN

**SOCIAL POLICY ISSUES AND ITS CHANGE IN GEOGRAPHY
CURRICULUMS FROM FOUNDATION OF THE TURKISH
REPUBLIC TO TODAY**

M.S Thesis

Hulya, OZUDOGRU

Gazi University, Institute of Educational Sciences,

January-2015

ABSTRACT

The main goal of this study is the examination of social policy and its change in geography curriculums from foundation of the Turkish Republic until today. It is determined in this research that the goal of social policy, geographical factors affecting social policies, instruments of social policy, social policy implementations and its concerns arising from social policy elements in geography curriculums and its place from the first curriculum dated 1924 to the other curriculums until today. In order to realize the aim of the present study, document analysis method based on literature review was used. It was reached to 15 pieces of curriculum prepared by Education and Training Board. These programs were analyzed one by one. Comparison technique was the other method also used often now that changes of geography curriculums implemented in different terms were addressed. The necessary documents were found from Department of Archive Services of Education and Training Board, Library of Publication Department and Journals of Publications. During the study process, after determination of all subjects in curriculums, having chosen subjects and titles regarding social policy they were compared with the previous curriculum. In the end of this study, geographical elements directing social policy such as population, distribution of population, urbanization, industrialization and its accompaniers being in the subjects of human geography were met. Apart from these elements it was determined that social policy implementations and instruments have been allowed for occasionally. Consequently, it may be said that of all the curriculums the curriculum dated 2005 has closest content to our study subject.

Science Code :

Key Words : Geography, geography curriculums, social policy, development plan

Page Number : 91

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Salih ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Önemi	5
Varsayımlar	7
Araştırmanın Sınırlılıkları	7
Tanımlar	7
BÖLÜM II	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
Sosyal Politikanın Anlamı ve Konusu	9
Dünyada Sosyal Politikaların Temelleri ve Gelişimi	11
Türkiye’de Sosyal Politikanın Gelişimi ve Etkili Olan Faktörler	14
Sosyal Politika Aracı Olan Kalkınma Planlarında Eğitim	16
Neden Coğrafya ve Sosyal Politika?	19
Sosyal Politika ile Coğrafya Ortak Çalışma Alanları	20

Sosyal Politika ve Coğrafya Eğitimi.....	23
BÖLÜM III.....	27
YÖNTEM	27
Araştırmanın Modeli.....	27
Verilerin Toplanması.....	27
Verilerin Analizi.....	28
BÖLÜM IV	29
BULGULAR ve YORUM	29
Coğrafya Öğretim Programı İçeriği ve Sosyal Politika.....	29
Coğrafya Öğretim Programlarının Amaçları ve Sosyal Politika	69
Coğrafya Öğretim Program Yaklaşımları ve Sosyal Politika.....	74
BÖLÜM V	81
SONUÇ ve ÖNERİLER	81
Sonuç.....	81
Öneriler.....	82
KAYNAKLAR	85

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Geçen Sürede Uygulanan Coğrafya Öğretim Programlarının Karar Kabul Tarihleri ile Karar Sayıları.....	29
Tablo 2 : 1924 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı	32
Tablo 3 : 1942 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı	34
Tablo 4 : 1957 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı	37
Tablo 5 : 1971 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı	39
Tablo 6 : 1973 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı	42
Tablo 7 : 1982 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı	46
Tablo 8 : 1983 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı	50
Tablo 9 : 1992 Müfredatlarında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı	56
Tablo 10 : Talim – Terbiye Kurulu’nun 14.07.2005 Tarih ve 198 Sayılı Kararı ve 10.02.2010 Tarih ve 5 Sayılı Kararı ile Kabul Edilen Coğrafya Dersleri Kazanımların Dağılımı	59
Tablo 11 : Coğrafya Programlarının Amaçlarının Sosyal Politikanın Sosyal Barış, Sosyal Adalet, Sosyal Denge, Sosyal Bütünleşme Hedefleri ile İlişkili Maddeleri.....	75
Tablo 12 : 2005 Müfredat Programında Öğrenme Alanı ve Sınıflara Göre Sosyal Politikalara Ait Unsurları İçeren Kazanımlar	78

KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTKB	: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Problem Durumu

Hızlı bir değişimin ve dönüşümün yaşandığı günümüzde toplumlar, sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik vb. yönlerden çeşitli gelişmelere tanıklık etmektedirler. Şüphesiz, bu değişimden ve dönüşümden en çok etkilenen alanların başında eğitim gelmektedir “Devletlerin ve milletlerin yükselmesinde, bilimsel, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yürütülmesinde ve arzu edilen insan modelinin yetiştirilmesinde; diğer kurumlara göre eğitim daha çok önem taşımaktadır” (Karataş, 2002, s. 1).

Temelde ekonomik, teknolojik ve eğitim politikaları gibi toplumda yürütülen politikalar sosyal politikaları hedef alır (Şenkal, 2005). Bunların içinde eğitim politikaları ülkelerin ve sosyal grupların daha iyi yaşam standartlarına ulaşmalarında önemli bir işleve sahiptir. Eğitim politikalarında yapılan düzenlemeler, programlarda yer aldığı ölçüde anlam kazanır. Eğitim programları ise nasıl bir gelecek istendiğine dair sorulara cevap aranan çalışmalardır. Programlar aracılığı ile uluslar fiziksel, entellektüel ve moral değerlerini yayma, geliştirme ve koruma olanaklarına sahip olurlar ve bu doğrultuda eğitim programlarını şekillendirirler. Örgün ve yaygın öğretim süreçleri eğitim programları ile düzenlenir. Eğitim programlarının bir parçası olan öğretim programları da belirlenen amaçlara ulaşmada derslerin yapılandırılmasını içerir. Ders programları da belirlenen amaçlar doğrultusunda yapılandırılarak istenilen insan profili ve gelecek tasarısını geliştirme işlevlerini yerine getirir (Karabağ, 2010, s. 77). Eğitim programları bu işlevlerini çoğunlukla sosyal bilimler ve özelinde coğrafya programları aracılığı ile gerçekleştirirler. Sosyal bilimler kişilerin gereksinimleri ile toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlarken insanlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırmada önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Eğitimcilerin birçoğu tarafından çağdaş uygarlığın ve

kalkınmanın zorunlu kıldığı sosyal olgunluğu ve uyumu sağlayan ve geliştiren bir alan olarak görülmektedir.

Eğitim kurumlarında, sosyal bilimler disiplinleri aracılığıyla ne tür bilgi, beceri ve tutum değişikliğinin meydana getirilmesinin gerektiği, her dönemde toplumun değişik kesimlerince tartışma konusu yapılmıştır. Özellikle geçen asrın ikinci yarısında, şehirleşme ve sanayileşme, insanları pek çok sosyal problemle yüz yüze getirmiştir. Bir arada yaşamak ve çalışmak zorunda kalan insanoğlu, istenilen düzeyde bir hayat sürdürebilmek için daha nitelikli olmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucu olarak, değişimle ve problemlerle baş edebilecek, nitelikli bireylerin nasıl yetiştirilmesi gerektiği gündemi işgal etmiştir. Yapılan tartışmalar, ortaöğretim kurumlarında okutulan sosyal bilimler dersleri ve bu derslerden biri olan coğrafyanın amaç ve hedeflerini etkilemiştir. Bu etki, dünyanın pek çok yerinde kültür aktarımı ve kimlik kazandırmakla yükümlü görülen sosyal bilimler derslerine yeni bir açılım getirmiştir. Buna ilaveten, gelişmiş ülkelerde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler derslerine verilen önem arttırılarak, bu alanda yapılan projeler teşvik edilmiştir (Özoğlu, 1987). Liselerde sosyal bilimler öğretimi alanında yapılan çalışmalar sonucunda sosyal bilim disiplinleri etkin, üretken, yaratıcı, problem çözme becerisine sahip, kendini ve toplumunu tanıyan, sosyal uyum ve olgunluğa sahip bireyler yetiştiren dersler olarak kabul edilmiştir (Paykoç, 1987). Diğer sosyal bilimlerden ayrı olarak interdisipliner bakış ve çalışma alanına sahip coğrafya ise toplumların anlaşılması ve dönüştürülmesi açısından temel bir öneme sahiptir (Mukul, 2010, ss. 8-9). Yaşadıkları dünyayı ve dünyada meydana gelen olayları daha iyi anlamak isteyen insanların hayatında coğrafya bilgisinin önemi de giderek artmaktadır. Coğrafya gerek insanın mutluluğu gerekse insana daha iyi bir hayat standardı sunma adına her geçen gün daha da önemli hale gelmekte ve dünyanın yaşadığı problemlere uzun soluklu çözümler bulma açısından tek çıkış yolu olarak görülmektedir. Günümüzde yeryüzünü ve üzerinde bulunan nesneleri, aralarındaki ilişkileri, insan merkezli inceleyen ve insanın bulunduğu mekândan en üst düzeyde yararlanmasını sağlayan bir bilim dalı halini almıştır.

Çalışma konumuzun diğer tarafında şemsiye bir kavram olarak yer alan sosyal politika ise topluma ait ve toplumların refahlarını en üst düzeye çıkarmaya yönelik toplumsal barış, toplumsal bütünleşme ve toplumsal adaleti sağlamak amacıyla alınan tedbirlerin ve üretilen politikaların bütünü şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal politikanın temeldeki hedefi toplumsal barışı sağlamak ve toplumsal adaletsizliği gidererek toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırmak olarak düşünüldüğünde, toplumu ilgilendiren bütün konular sosyal politikanın

Çalışma alanına girmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sosyal politikanın her türlü rejimde sosyal hayatın getirdiği sosyal sorun alanları ile ilgilendiği söylenebilir. Özellikle “nc kuşak sosyal politika konuları olarak sosyal dışlanma, ayrımcılık, kadın, genç, ocuk, yaşlı, eski hükümlü, göçmen, zrl, evre ve tüketiciler haklarının korunması gibi sorunlar günümüz dünyasında önem kazanmıştır” (Bozkır Serdar, 2011, s. 5). Bu sorunlarının üzümünde bilimler birbirlerinin ürettiği bilgilerden faydalanırken aynı zamanda ortak çalışma ihtiyacı doğmuştur. Sosyal politika, bir sosyal bilim dalı olduğu için, konusu insan ya da bir başka deyişle toplum olan diğer sosyal bilim dalları ile aynı sistematik içinde yer almaktadır. Kapsamında bulunan konulara kendine özgü yöntemlerle yaklaşırken diğer sosyal bilimlerin bilgi ve bulgularından da yararlanmaktadır. Coğrafya ise plüralist yapısı ile doğa ve fen bilimleri arasında köprü görevi üstlenirken mekânı en st düzeyde kullanarak diğer sosyal bilimlerden ayrılmıştır. Günümüzde birçok konuda uzmanlaşmaya ve küreselleşen sorunların zmne katkıda bulunmak üzere de planlama ve uygulamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Coğrafi bilginin içerik ve yönteminin toplumsal değişime paralel olarak zaman içinde değiştiği, coğrafya bilgisinin dünya ve ulusal sorunlar hakkında dengeli yargılara varmayı kolaylaştıracacı göz ardı edilmemeli ayrıca “bir bilme şekli ve anlama alanı olarak coğrafyanın toplumun kendisini tanımasına yardımcı olmak, yoksulluk, eşiitsizlik, ayrımcılık, evre sorunları ve gelir dağılımı dengesizliği gibi toplumsal sorunların zmne katkı sağlamak zorunluluğu dikkate alınmalıdır” (Kaya, 2010, s. 228). Bu kapsamda coğrafya doğası gereği politikaların mekâna yayılışı ve uygulanışını incelemek ve sonuçlarını analiz ederek zmler üretmek zorundadır. Bugün sosyal politikaların anlamı ve kapsamı değişirken geçmişte olduğu gibi ortaya çıkan yeni sorun ve konularla insanın ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan bir bilim dalı olarak coğrafyanın etkin gücünden, coğrafi bilgi ve bulgulardan yararlanması kaçınılmazdır.

Sosyal politikanın bütün toplumlarda uygulanabilecek tek bir modeli olmadığı gibi aynı toplum içerisinde değişik zamanlarda farklı özelliklerle karşımıza çıkmakta, toplumların yapısı içerisinde mekândan mekâna da farklılıklar gösterebilmektedir (şenkal & Sarıipek, 2007, s. 167). Hatta aynı ölçekli ve aynı özelliklere sahip meknlar da farklı türden sosyal politika ihtiyaçları ve talepleri ortaya çıkabilmektedir. “Meknı çalışmalarının odak noktası sayan coğrafyacılar bu farklı ihtiyaç ve taleplere mekânsal olarak bakar, etnik yerleri, kültür ocaklarını ve bölgesel zıtlıkları incelerler” (Arı, 2005). Örneğin Türkiye’de gecekondularda yaşayan insanların entegrasyonu çok büyük bir problemdir. G zorunlu

veya isteğe bağılı olması ve yerleşme sorunları, işsizlik, toprak, vergi, mülteciler, tarımda çalışan nüfusa her türlü destek, üretimi artırma, kredi ve satış konularında destek, şehirde ortaya çıkan her türlü problemler gibi coğrafi tarafı olan birçok konu sosyal politikanın içine girmektedir.

Sosyal politikaların toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak üretilip uygulanabilmesi için ülkelerinin doğal ve beşeri yapısını iyi bilen , “ülkesinin millî servet kaynaklarını koruma ve değerlendirme gereğine inanmış, ülke sorunlarının yurt ve millet yararına çözümlenmesine içtenlikle katılan, ülke kalkınmasında severek sorumluluk alan, milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecesine bağılı olduğunun bilincinde olan gençler yetiştirmek için coğrafya eğitimi gereklidir” (Akbaş, Engin & Gençtürk, 2003, s. 104). Coğrafi yönden iyi yetişmiş bir insan geçmişi analiz etmek, günümüzü anlamak ve geleceği planlamak için coğrafi bilgiyi kullanmayı bilir ve anlar. Bu nedenle topluma ait bütün unsurların coğrafya müfredatlarında yer alması beklenir. Çünkü müfredatlar eğitimin ve eğitimcilerin yardımcısı rolündedir. Müfredatlar toplumdaki değişikliklere ve değişimlere açık oldukları sürece toplumlarda gelişmeye değişmeye açık olarak kalacak ve bu döngü devam edecektir. Müfredatlar çağın, gelecek nesillerin ve toplumun ihtiyacını karşılayacak düzeyde hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır ki devletler ve toplumda bulunan bireyler gelişimlerini hızla devam ettirebilsinler.

Bu bağlamda bütüncül bir bakış açısına sahip, sentezci bir bilim olan coğrafyanın (Özçağlar, 2009, s. 17) ve coğrafya eğitiminin sosyal politikalardan uzak olması düşünülemez.

Araştırmanın problemini “Cumhuriyetten günümüze Coğrafya dersi müfredatlarında yer alan sosyal politika konularının durumu nasıldır?” oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyetten günümüze coğrafya öğretim programlarında yer alan sosyal politika konularının yerinin ve değişiminin incelenmesidir.

Bu amaca ulaşmak için şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. 1924 -2005 yılları arasında hazırlanan ve ders olarak okutulan coğrafya müfredatlarının içeriğinde sosyal politikalar hangi başlıklar altında nasıl yer almıştır?

2. 1971- 2005 yılları arasında hazırlanan ve ders olarak okutulan coğrafya müfredatlarının amaçlarında sosyal politikalar nasıl yer almıştır?

1924'ten günümüze kadar geçen sürede hazırlanan coğrafya müfredatları arasındaki değişimler ve yaklaşımlar nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Küreselleşen dünyamızda insanların ilgilendikleri meseleler her geçen gün farklılaşmaktadır. Toplumların, temel hak ve sorumluluklarını bilen, insanlar arası ilişkilerini geliştiren, belirli bir ekonomik görüş kazanmış; ülkesinin sosyal, jeopolitik, ekonomik ve siyasi önemini ve potansiyelini bilen çağdaş bireylere her zaman ihtiyacı vardır.

Bu bağlamda yaşadıkları dünyayı ve dünyada meydana gelen olayları daha iyi anlamak isteyen insanların hayatında coğrafya bilgisinin önemi giderek artmaktadır. Günümüzde coğrafya, gelişen teknoloji ve değişen eğitim anlayışları doğrultusunda özellikle gelişmiş ülkelerde tüm bu imkânlardan yararlanan bir disiplin olarak ayrıcalıklı bir konuma ulaşmıştır. Öğrencilerin birer dünya vatandaşı olarak yetişmesini öngören coğrafya, onları etraflarındaki problemlere makul çözümler öneren katılımcı bireyler olmaya yönlendirmektedir.

Gelişmiş ülkelerde coğrafya eğitim ve öğretimi, gerek insanın mutluluğu gerekse insana daha iyi bir hayat standardı sunma adına her geçen gün daha da önemli hale gelmekte ve dünyanın yaşadığı problemlere uzun soluklu çözümler bulma açısından tek çıkış yolu olarak görülmektedir. Coğrafyanın, ülkelerin kendi refahını arttırması üzerinde önemli bir faktör olmasının yanında, uluslararası nüfuz alanlarını genişletmeleri, değerlerini ve politikalarını tüm dünya geneline yaymaları ve dünya hâkimiyetini sağlama çalışmaları adına adeta bir anahtar olarak kullanılmakta olduğu görülmektedir (Ateş, 2009).

Küreselleşen dünyada en karlı çıkan ülkeler fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyanın gücünü en etkin şekilde öğreten ve kullanan ülkeler olarak ortaya çıkmaktadır (Akkuş, 2007). İşte tam bu noktada ülkelerin kendi potansiyelinin farkında olacak bilinçte öğrenci yetiştirmeleri, toplumsal geleceğe en çok katkı sağlayacak sosyal bilimler müfredatlarının en başta da coğrafya müfredatlarının gözden geçirilmesi eksik noktaların belirlenmesidir. Ve bu eksiklerin ortadan kaldırılması için hangi önlemlerin alınması gerektiği konusunda bir takım öneriler sunmak açısından bu çalışma önemlidir.

Bir ülkenin milli eğitim politikası, o ülkede uygulamaya konulan eğitim ve öğretim programlarıyla işlerlik kazanır. Cumhuriyetten günümüze coğrafya öğretimine yönelik yeni yaklaşımlar ve coğrafyayı farklı algılama biçiminde meydana gelen değişikliklerin tespiti açısından bu çalışma ayrı bir önem arz etmektedir.

Bu çalışma, coğrafya programlarında var olan veya var olması gereken sosyal politika konularını sorgulayarak müfredat programlarında yerinin ve değişiminin tespiti açısından önem taşımaktadır. Ayrıca toplumların ve devletlerin yapısında gösterdiği değişimin müfredatlardan ayrı düşünülemeyeceği ve bu konu ile ilgili olan alanlardan biri olan coğrafyanın ve coğrafya müfredatlarının bağımsız olamayacağı müfredat hazırlayıcılara bakış açısı getirmesi bakımından önemlidir.

Geçmişte olduğu gibi gelecekte de sosyal politikalar önem arz edecektir. Sosyal politikanın devlete ait ve topluma yönelik politikalar olduğu dikkate alınırsa coğrafyanın sosyal politika ile bağlantısının kurulması günümüzde oldukça önem taşımaktadır. Bu çalışma coğrafya müfredatlarında sosyal politika konularının (nüfus, göç, okuryazar, işgücü vb.) doğrudan ya da dolaylı olarak ne kadar yer almakta olduğunun ve nasıl bir değişim gösterdiğinin tespitinin yapılması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir kalkınma için coğrafyanın gerekliliği ve sosyal politikaların sürdürülebilir kalkınmadaki yeri göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyal politika değişkenlerinin çok önemli bir yer tuttuğu günümüzde bu konularının ülke eğitiminin rotasını belirleyen müfredat programlarında ne kadar yer aldığına detaylı incelenmesi yapılmamıştır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda coğrafya müfredat program incelemeleri tamamen tek boyutlu olarak ve mevcut durumu listelemek ya da mevcut verileri sıralamak şeklinde yapılmıştır. Yapılacak olan bu çalışma müfredat programında toplumun ihtiyaç duyduğu bir konunun var olup olmadığı, var olanın yeterliliğinin ne kadar olduğu veya olması gerektiğini coğrafya gibi disiplinler arası bir bilimde nasıl yer aldığı hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir.

Coğrafya ve sosyal politika gibi disiplinler arası bilimler birbirlerinden bağımsız düşünülemez ve sosyal politikaları günümüzde en yoğun olarak tartışıldığı bir dönemde coğrafya ile ilgisinin kurulmasıdır. Coğrafya eğitimi alacak bireylere gelecekteki sosyal politikalarını geliştirebilmeleri adına bakış açısı sunması bununda coğrafya biliminin çalışma alanı içerisinde yapılabilmesi amacıyla bu çalışma önem taşımaktadır.

Varsayımlar

1. Veri toplama araç ve yöntemleri araştırma amacına uygun bilgileri toplayabilecek geçerliliği ve güvenilirliği taşımaktadır.
2. Seçilen araştırma yöntemleri araştırma amacına uygundur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede resmi liseler için hazırlanan veya uygulanan coğrafya öğretim programlarıyla sınırlıdır.

Tanımlar

Coğrafya Öğretim Programı:1924 yılından itibaren hazırlanan lise 1, 2 ve 3.sınıflar ile 2005 yılı TTKB'nin 14.07.2005 tarih ve 198 sayısı ile kabul edilen 9-12 sınıfların ders içeriğine uygun olarak okutulan program.

Eğitim Programı: Öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Demirel, 2010, s. 4).

Öğretim Programı: Okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2010, s. 6).

Sosyal Politika: Devletin ülke insanının refahına yönelik olarak aldığı kararlar ve sürdürdüğü uygulamalar bütünüdür (Bedir, 2012, s. 3).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal Politikanın Anlamı ve Konusu

Tarihsel süreçte insan ve toplum sürekli bir değişime konu olmaktadır. Tarihin her dönemi için geçerli olabilecek tek bir insan ve toplum niteliği söz konusu değildir. Aynı şekilde belli bir tarihsel dönemde de dünyada var olan tüm toplumların aynı niteliklere sahip olmadıkları, aynı zamanda ve aynı hızda değişime uğramadıkları görülmektedir (Güven, 1995, s. 6). İbn-i Haldun “İhtiyaçlar her şeyin başıdır” derken ihtiyaçların toplumsal hayatta oynadığı rolünü vurgulamaktadır. İhtiyaçlar değiştikçe sosyal hayat ve bu hayata dair bakış açısı değişmektedir. Sosyal politikalar, doğuşunun gerçekleştiği ilk günden itibaren ihtiyaçlara uygun olarak değişimler geçirmiştir ve insanlık tarihi var olduğundan beri sosyal politika uygulamalarına rastlamak mümkün olmuştur. Ancak sosyal politika sanayileşme ve şehirleşme nedeniyle ortaya çıkan iş kazaları, hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi sorunlara karşı işçileri korumak ve bazı tedbirleri hayata geçirmek amacıyla ilk defa Almanya’da orta çıkan bir kavramdır (Koray, 2005, s. 24).

Kavram kıtalara ve ülkelere göre değişik kullanımlarla karşımıza çıkmakta; Avrupa’da sosyal politika, Kuzey Amerika’da sosyal refah politikası olarak adlandırılmaktadır. Sosyal politika kavramının yerine 1909 yılında M. Weber refah devleti kavramını kullanmıştır. Sosyal politika kavramı ülkemizde de çok farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Sosyal nitelikli politikaları konu alan sosyal politika toplum politikası olarak da nitelendirilmektedir (Güven, 1995).

Politika kelimesi Yunanca polis; politeia yani meşruti devlet, şehir devleti anlamına gelmekte ve birçok dilde kısmen değişik anlamlar taşımaktadır.

Türk Dil Kurumunun (TDK,2013) Büyük Türkçe sözlüğünde;

1- Devletin etkilerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyasa, siyaset

2 – Davranış, düşünce bütünü olarak ifade edilmektedir.

Kavram iktisat terimleri sözlüğünde (2004) ise; “Belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmaya yönelik karar ve eylemler bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır.

Belirlenen hedeflere ulaşabilmek için kamu kurum ve kuruluşları tarafından izlenen yolu ve yolları ifade eden siyaset sözcüğü ise politika ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Günlük konuşma dilinde organize insan topluluğu, toplum ile ilgili, ilişkili olan her şey anlamına gelen ve kavramın ikinci kelimesini oluşturan sosyal ise Latince socius yani ortak, arkadaş, yoldaş gibi bir takım anlamlar taşımaktadır. Kavramı oluşturan kelimelerden de anlaşılacağı gibi sosyal politika toplumun sosyal amaca yönelik önlemlerinin bütünü olarak anlaşılmaktadır.

Sosyal politika toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik faaliyetlerde bulunan disiplinler arası bir bilim dalı olma özelliğinden dolayı ekonomi, sosyoloji, felsefe hukuk ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlerle ilişki içindedir (Şenkal, 2005).

Sosyal politikayı;

“... belli bir dönemde bir ülkenin ekonomik ve sosyal olanakları dahilinde maddi ve kültürel yaşam koşullarının değişmesi ve düzelmesi amacıyla ulusal düzeyde alınan önlemler bütünü” (Koray & Topçuoğlu, 1995, s. 2). topluma bir bütün olarak bakan toplum içindeki, çok çeşitli konuları sınıf farkı gözetmeksizin ele alan bir disiplin şeklinde tanımlayabiliriz. Dolayısıyla sosyal politika için dinamik bir yapıya sahip olup sosyal yapı değiştikçe değişime uğramaktadır denilebilmektedir. Nitekim sosyal politika 1945-1975 dönemleri arasında geniş anlam kazanmaya ayrıca sosyal devlet anlayışı gelişip yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise sosyal politika uygulamalarının genişlemekte ve kapsamının değişmekte olduğu görülmektedir. Bu alanda yükselen yeni istemler ve bunların arkasındaki toplumsal güçler sadece sosyal politika uygulamalarının genişlemesini sağlamamakta, sosyal politikanın anlamı da sorgulanmaya başlamaktadır. Örneğin çocuk, kadın, çevre, tüketici hakları gibi bugün üçüncü kuşak diyebileceğimiz birçok hak söz konusudur ve bunları gerçekleştirmek üzere de sosyal politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Günümüz dünyasında sorunlar yerel olmaktan çıkıp küresel bir boyut kazanmakta işte tam durum sosyal politikaları yerel ölçekten çıkarıp küresel bir boyuta taşımaktadır ki bu durumda küreselleşen dünyanın küresel ölçekte sosyal politikalara koruyucu düzenlemelere ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Koray, 2005). Küreselleşmenin yıkıcı etkileri karşısında bunlarla ulusal düzeyde baş etmek zorlaşmakta bu yüzden küresel düzeyde bütünlükçü insan haklarını dikkate alan küresel sözleşme küresel anayasadan söz eden görüşler ileri sürülmektedir. Kyoto Protokolü, iklim değişikliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çevre sorunlarını önlemek amacıyla bu sorunlara duyarlı devletlerce alınmış bir önlem, uluslararası anlaşma ve küresel sosyal politika örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada Sosyal Politikaların Temelleri ve Gelişimi

Kökeni insanlık tarihi kadar eski olan sosyal politikaların Sanayi Devrimi ile başladığı kabul edilmektedir. Bütün toplumlarda aynı seviyede olmasa da sosyal politikaların doğuşunda hümanist ve hayırsever duygular etkili olmuştur. İkinci dünya savaşından sonra refah devletinin tesis edilmesi için yapılan çalışmalarda da motivasyonu sağlayan bu duygular dinler ve hümanizm de derin köklere sahiptir.

Tarım toplumunun ilk dönemlerinde sosyal problemlerin giderilmesi ve kendi kendine bakamayan kişilerin bu ihtiyaçlarının karşılanmasında karşılıklı yardım ilkesi çerçevesinde sivil kesim olarak adlandırılan aileler, komşular, dini kurumlar ve hayır kurumları büyük rol oynuyordu. Bu yüzden de resmi biçimde organize edilmiş sistemlere ihtiyaç duyulmuyordu. 800’lü yıllarda kilise yardımları kilisenin temel politikalarındandı ve toplumda çok büyük bir saygıyla karşılanıyordu. Kilisenin yoksullar için devreye soktuğu bu sosyal program sosyal politikalar açısından oldukça önemlidir. Programın amacı yoksulları ve diğer korunmaya muhtaç kişileri koruma altına almaktı. Ortaçağ Avrupa’sında kıtlık, savaş, salgın hastalıklar ve kimi bölgelerde feodal yapının bozulması nedeniyle korunmaya muhtaç insan sayısının çok büyük miktarlara ulaşması, ilk defa devletin doğrudan müdahalesini beraberinde getirmiştir. Çünkü daha önceki dönemde etkin olan dini kurumlar ve aileler, kendi kendine bakamayan çok sayıda ki insanın ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmıştı. Yoksulluk sosyal bir sorun olarak sosyal politikaların odağında yer alıyor ve yoksul insanlara belirli isimler altında çeşitli kurumlar tarafından yardımlar yapılıyordu” (Şenkal, 2005). Kentlerde almshouse adı verilen kurumlarda çalışamayacak

durumdaki fakirler olarak adlandırılan “yaşlılar, körler, sağırılar, çocuklu anneler ve fiziki veya zihni özürllülerin” barındırılmaları sağlanıyordu (Ersöz, 2003, s. 123).

Sanayi devrimi öncesine gelindiğinde ise Avrupa da üç zümre vardı. Bunlar toprak sahipleri, köylüler ve kilise sınıfı idi. Ülkelerinin merkeziyetçi bir yapıya sahip olmamasından dolayı toprak sahipleri sürekli savaşırlardı ve bu da ülkelerinde sürekli bir istikrarsızlığa yol açardı. Köylüler toprak sahibine çalışırlardı. Üretim temel ihtiyaçlar ve savaş giderlerini karşılamaya yönelikti. Bu dönemde sefalet ve korkunun yanı sıra kitlesel ölümlerde yaygındı. Bütün bunlarla beraber haclı seferleri, Ceneviz ve Venediklilerle uzak doğuya yapılan ticaretler zenginlik hayalleri kurmalarına neden oluyordu. Yeni deniz yollarının keşfi, uzak doğuya seferlerin deniz yolu ile daha karlı olması, İtalyan, İspanyol ve Portekizlilerin Afrika’nın çevresini dolaşmak için yüzlerce sefer düzenlemeleri ve bu seferler sonucunda ümit burnunun bulunması, ardından Amerika’nın keşfi Avrupalılara zenginlik kaynağı olmuştu. Avrupa’da gittikçe sermaye artıyor ticaret geliyordu. Ticaret geliştikçe zenginlik artmaya ve burjuva denilen bir sınıf ortaya çıkmaya başladı. Bütün bu gelişmeler sonucunda feodal yapı önce zayıfladı sonra da yıkıldı. Kentler oluşmaya ve kentlerde ticaret yapan hâkim sınıflar ortaya çıkmaya başlamıştır. Coğrafi keşiflerle beraber bilimsel keşifler ve düşünce dünyasının gelişmesi Avrupa’nın geleceğini değiştirmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmelerin paralelinde 18. yy. 2. yarısında artarda yaşanan teknolojik buluşlarla Sanayi Devrimi’nin başladığı kabul edilmektedir. Sanayi Devrimi’nin başlaması bir süre sonra buharın demir ve deniz yolunda kullanılması dünyayı ilgilendiren gelişmelere öncülük etmiştir. Sanayi devrimi İngiltere’ye büyük ekonomik menfaatler sağlamış ve dünya çapında bir imparatorluk haline gelmesine neden olmuştur. İngiltere’den sonra Avrupa’ya oradan da göçler yoluyla Amerika’ya ardından da Japonya’ya yayılmıştır. Sanayi Devrimi’nde ilk olarak dokuma sanayi gelişti daha sonraki süreçte ise sanayi kolları birbirlerini etkileyerek gelişme gösterdi. Teknolojik gelişmelerle insan gücünün sınırlılıkları aşılmış ve üretim hem hızlanmış hem de basitleşmişti. Kırsal kesimde yaşayan ve büyük çoğunluğu tarımla uğraşan birçok insanın, savaşlar ekonomik ve sosyal hayatını olumsuz etkilemişti. Bu durum halkın topraktan sanayi merkezlerindeki fabrikalara akın etmesine neden oldu. Fabrikalarla yarışamayan zanaatkârlar ise bu fabrikalar da yarı kalifiye eleman olarak çalışmaya başladılar. Bir işi öğrenip bir mesleği sürdürebilmek için yıllarca çalışıp birikim ve deneyim sahibi olmaya artık gerek kalmamıştı. Bu durumun sonucu olarak sanayi devrimi ile birlikte kadın, çocuk ve genç işgücü fabrikalarda yaygın ve yoğun biçimde çalışmaya başladı. Kadın ve çocukların

yoğun şekilde sanayide çalışması erkeklerin işlerini kaybetmelerine neden oluyordu ve işsizlik sorunu ortaya çıkmaya başladı. Sanayi Devrimi orta çağlardan beri süregelen ekonomik ve sosyal hayatı düzenleyen sistemin yok olmasına ve yeni kuralların ortaya çıkmasına yol açtı. Bu gelişme karşısında kırsal kesimden büyük şehirlere göç eden insanlar, geleneksel yaşam tarzlarını değiştirmek zorunda kaldıkları gibi ayrıca emek piyasasının bir parçası haline geldiler. Sanayi Devrimi sonucu el üretimi yapan birçok kişi bu devrimle beraber fabrikalarda seri üretim yapmaya başlamış yeni ve seri üretimler el ürünlerini azaltmıştır. Yeni işgücüne ihtiyaç duyulmaya başlanmış bu süreçte kadın ve çocuklar sanayinin parçası haline gelmiştir. Şehirlerde istihdam kapasitesinin fazla olmasından dolayı birçok insan sanayi merkezlerine göç etmeye başlamış böylece hızlı ve plansız bir şehirleşme ortaya çıkmış, sanayileşme faaliyeti hızlandıkça göç hızlanmış göçle beraber kentleşme artmaya devam etmiş, kentleşme olgusu ile beraber yeni sosyal sorunlar ortaya çıkmış aynı zamanda sanayileşme mevcut toplumsal yapının dengesinin bozulmasına sebep olmuştur. Tüm bu gelişmelerle beraber ekonomik anlamda zenginlik kazanmaya başlamışlardır ancak çalışma koşulları ve ücret standartları belli olmadığı için sanayide yer alan bu kesimi zamanla dezavantajlı konuma sokmuş ve bu konumdan insanların kurtulabilmesi adına sosyal ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu noktada geçmişten beri farklı şekillerde olan sosyal politikalara farklı bir boyut ve bakış açısı oluşmaya başlamış ve devlette sosyal politikalar konuşulmaya başlanmıştır. Bu anlamda sanayileşmenin yayılmasının sosyal politika açısından anlamı sosyal sorunlardır. Çünkü sanayileşme sosyal yapıda büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bütün dünyada sosyal sorunlar sanayileşme ile birlikte ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Sanayi devriminin devletlerin sosyal nitelikli politikalar izlemeye başlamasında ve bu politikaların bağımsız bir sosyal bilim dalı olmasında önemli bir payı olmuştur.

1.Dünya Savaşı'ndan 2. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ise sosyal politikaların gelişmesine etki eden iki unsur göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Krizi'nin etkilerini azaltmak için sanayileşmiş toplumlarda uygulanmaya başlayan devletçilik ilkesidir. İkincisi ise batılı sanayileşmiş ülkelerin komünizmin etkisinden kurtulabilmek için sosyal politikaları geliştirmeye çalışmalarıdır (Şenkal, 2005, s. 41).

Türkiye’de Sosyal Politikanın Gelişimi ve Etkili Olan Faktörler

“Ülkelerin ekonomik ve sosyal durumları, bunlardan kaynaklanan sorunları, bunlara çözüm yolları arayan ekonomik ve sosyal politikaları, o ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına, siyasal düzenin niteliklerine ve öğretilerin etkinlik derecesine yakından bağlıdır. Bu nedenle sosyal politikayı içinde doğup geliştiği ortamlardan ve koşullardan soyutlayarak inceleme olanağı olmadığı gibi doğrudan olmayacağından” (Talas, 1992, s. 33) sosyal politikaların ülkemizde gösterdiği değişimleri ve gelişme ortamlarını Osmanlıdan günümüze doğru incelemek daha uygun olacaktır.

Osmanlı Devleti temelinde bir tarım ülkesi idi. Tarımdan ürettikleri kendi kendine yetebiliyordu. Osmanlı’da toprak devletin malı idi. Halk bu topraklar üzerinde kiracı olarak bulunuyordu. Halk toprağını ekip biçtikten sonra bir kısmını devlete verir, üç yıl üst üste toprağı işlemezse toprak devlet tarafından elinden alınırdı.

Sanayide çalışma koşullarının ve çalışma yaşamının belirlenmesi loncalar aracılığı ile gerçekleşirdi. Bugünkü anlamda işçi ve işveren ilişkileri söz konusu olmayan loncalarda çırak, kalfa ve ustalar aynı çatı altında yer alarak çeşitli nedenlerle çalışamayan üyelerine yardım sağlamışlar ve sosyal güvenlik işlevi görmüşlerdir (Tokol, 2000).

Osmanlı toplum yapısına bakıldığında yardımlaşma ve dayanışma duyguları ön planda idi. Sosyal koruma gereksinimi toplum küçük yerleşim merkezlerinde ve daha çok geniş aile yapısında olduğu için; akrabalar ve yakın komşuluk ilişkileri içerisinde karşılanırdı. Ayrıca İslam dininden kaynaklanan zekât, fitre, adak, bağış, sadaka ve benzeri yardımlar ile imece usulü dayanışma gereksinimlerinin karşılanmasında önemli paya sahipti. Sosyal sigorta niteliği taşıyan Teavun sandıklardan “yaşlılık nedeniyle işini sürdüremeyen, çok çocuklu kalabalık ailesi olan, evlenen, sakatlanan, hastalanan esnaf ve zanaatkârlara ya da ailelerine çeşitli nitelikte yardımlar yapılabilmekte ölmeleri halinde ise cenaze masrafları karşılanmakta (Altan,2004) ayrıca amacı sadece sosyal yardım olan “Avarız Vakıfları” ile varlıklı ailelerin ve Osmanlı hanedanlarının kurdukları vakıflar yoksullar, dullar, yetimler, hastalar, kimsesizler, yaşlılar gibi yardıma ihtiyacı olan birçok insanın ihtiyaçlarını karşılamada önemli rol üstlenmişlerdi.

Yukarıda ifade edildiği gibi Osmanlı’nın ekonomik ve sosyal yapısı Avrupa toplum yapısından çok farklı özelliklere sahipti. Osmanlı Devleti’nde tarımsal faaliyetlerin yaygın olarak yapılması, sanayileşmeye Avrupa devletlerinden geç başlamış olması, lonca sisteminin yaygın olması, sanayileşme ile beraber hızlı kentleşme, göç gibi sorunların

ortaya çıkmaması ve toplumsal yapıdaki farklılıklar dar manadaki sosyal politikaların bile doğuşuna uygun koşullar oluşturmamıştır. Tüm bu şartlar altında Osmanlı devletinde batıdaki anlamda sosyal politikaların gelişmesine uygun ortamların varlığından söz etmek mümkün değildir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde toplumsal ve ekonomik yapının farklı olmasından dolayı Osmanlı döneminde kendisinden çok fazla bahsedilmeyen sosyal politika örneklerine azda olsa rastlanmaya başlamıştır. Bu çalışmalardan ilki nüfus artışını destekleme politikasıdır. Nüfusun bilgisi, becerisi, nitelikleri, artış hızı, eğitim düzeyi gibi sayısı da ülkelerin refah düzeylerini, yaşam koşullarını etkilemektedir. Savaştan yeni çıkmış genç ve eğitilmiş nüfusunun çoğunu kaybetmiş geriye yaşlı, çocuk, kadın ve sakatların kaldığı Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk toplumsal politika uygulaması nüfusun artışını destekleyecek ve teşvik edecek şekilde gelişmiştir. Ayrıca nüfusun niteliklerini artırıcı tedbirlerin alınamaması ülkelerin ekonomik olarak yetersizleşmesinde birinci dereceden rol oynamaktadır. Bu sebeplerden dolayı ülkenin kalkınmasında uygulanacak politikaları belirlemek üzere ilk olarak 1923'te İzmir İktisat Kongresi düzenlemiştir. Bu çerçevede kalkınma amacıyla 1927 yılında "Sanayi Teşvik Kanunu" hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu "kanun kurulacak sanayi kuruluşları için bedelsiz arsa verilmesini, vergi ve gümrük bağışıklıkları tanınmasını, kamusal taşıma araçlarından ayrıcalıklı olarak yararlanılmasını, ulusal üretimin gümrüklerle korunmasını, devlet alımlarında yerli malların yeğlenilmesini öngören hükümler içeriyordu"(Altan,2004). Dünyada 1929 yılında yaşanan ekonomik bunalımdan Türkiye çok fazla etkilenmemiş ancak devletin sosyal ve ekonomik politikalarına bakış açısını değiştirmiştir. Devlet 1930'lardan sonra sanayileşme içinde gittikçe artan şekilde rol almaya başlamıştır. Bu süreçte planlama ve devlet ekonomik kuruluşları sanayileşmenin araçları olarak ortaya çıkmıştır. Karma olarak nitelendirilen yeni bir ekonomi politikası izlenmeye başlamış ve devlet sosyal devlet niteliği almaya başlamıştır. Bu durum sonucunda devletçi ekonomi politikaları gündeme gelmiş ve "Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı" ile planlama dönemi başlamıştır. Sanayiye verilen önemle beraber sosyal politikalarda canlanmaya başlamıştır. Bütün bu süreçte istihdam olanaklarının artması ile işçi statüsünde çalışanları korumak amacıyla "Umumi Hıfzı Sıhha Kanunu" hazırlanmıştır.1930 yılında belediyeler kanunu ile kimsesiz ve sakatlara yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 1945 yılında Çalışma Bakanlığı, 1946 yılında iş ve işçi bulma kurumu kurulmuştur. 1946 yılında tek partili dönemden çok partili döneme geçilmesi ve uluslararası çalışma örgütünün kararlarının

kabul edilmesi sosyal politikalar adına başlı başına bir gelişme olmuştur. 1950'li yıllara gelindiğinde 1938'lerde kurulan birçok sanayi kolu gelişerek devam etmiştir ve 1960'lar da planlı kalkınma dönemine geçilmiştir. 1961 tarihine kadar sosyal güvenlik ve ilköğretim gibi konularla sınırlı olan sosyal politika uygulamaları 1961 anayasasından sonra farklı alanlara doğru gelişme göstermiştir. 1980'lere gelindiğinde ekonomiyi dışa açma kararları alınmış ancak bu sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilemediği için toplumsal, sosyal ve ekonomik birçok sorunlara neden olmuştur. 1980 anayasasına diğerlerinden farklı sosyal politika uygulaması olarak çevreye yönelik maddeler eklenmiştir. Günümüzde ise sosyal politikaların anlamı ve işlevi değişmiş sosyal politikalar farklı mecralara yönelmiştir. Devletin sosyal politikalara verdiği önemin artması sonucunda 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur.

Sosyal Politika Aracı Olan Kalkınma Planlarında Eğitim

İnsanoğlu, dünya üzerinde var olduğu ilk günden bu yana sürekli olarak daha iyi koşullarda yaşamayı hedeflemiştir. Bu hedefi gerçekleştirmek, sınır tanımayan ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı sınırlı kaynakları nasıl daha etkin bir şekilde kullanabileceğinin ve üretim kapasitesini nasıl artırabileceğinin arayışı içerisinde olmuş ve mekânı insan yararına en akılcı bir şekilde kullanabilmek için planlamalar yapmışlardır. Planlamaların doğru yapılması ekonomik ve sosyal kaynaşmanın ve ülke bütünlüğünün sağlanması açısından önemlidir. Çünkü geri kalmışlık ve buna bağlı olumsuz yaşam koşulları (psikolojik rahatsızlıklar, aile içi şiddet, çocuklar arasında ayrımcılık vb.) bireysel problemleri ortaya çıkarmakta, terör, sokak çatışmaları, hırsızlık, kapkaç gibi yollarla toplumdaki gerginliği artırmaktadır. Bütün bunların sonucunda ortaya çıkan sosyal sorunlar ekonomik fırsat eşitsizliği ile birleştiğinde insanları ailelerine, çevrelerine ve topluma karşı düşman haline getirmektedir (Yılmaz, 2006, s. 262). Planlama aynı zamanda, mekânın organizasyonu olmasından dolayı coğrafyanın temel çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır (Işık, 1994, ss. 8-13). Sosyal politikanın hedefleri ve sosyal yapının bu hedeflere uygun biçimde değişmesi birçok yönleri ile kalkınma planları aracılığı ile gerçekleştiği için coğrafya ile sosyal politikaların yolları kesişmektedir. Bu noktada kalkınma planları içerisinde sosyal politika hedeflerinin genel olarak yerini açıklamak gereklidir. Ülkemizdeki kalkınma planlarında sosyal politika konuları eğitim, sağlık, konut, nüfus gibi başlıklar altında ele alınmakta sosyal güvenlik ve sosyal refah konuları da bunlar arasında yer almaktadır. (Tuna & Yalçıntaş, 1994, s. 207) Özellikle eğitim, yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi çabasının en önemli

unsurlarından biri olarak gelir eşitleyici özelliği nedeniyle kalkınma planlarında önemsenmiştir. Hemen hemen tüm ülkeler sosyal riskleri azaltmak için temel düzeyde bir koruma alanı oluşturmayı amaçlamış ve eğitimi, gelir eşitsizliğini azaltmak için bir araç olarak öne çıkarmışlardır.

Kalkınma planlarındaki eğitime ait sosyal politikalar, eğitim planının hedeflerinin gerçekleştirilmesi için toplumun içinde bulundukları güçlüklerin, bölgesel ve ekonomik farklılıkların giderilmesi, eğitim alanında cinsiyete, yerleşim yerine ve etnik yapıya bağlı olarak yaşanan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için uygulamaya konulan politikalarlardır. Bu bağlamda, ülkemizdeki kalkınma planlarında da eğitim kazandırdığı çeşitli değerler, davranışlar, kişilik özellikleri ve yeteneklerle kişilerin refah ve mutluluklarını artıran, fırsat eşitliği ve sosyal adalet ilkelerini gerçekleştiren ülkenin kalkınmasına katkı sağlayan toplumsal bir araç, yol, süreç ve sürecin parçası olarak tanımlanmış ve ülkemiz kalkınma planlarında eğitim sistemine dair hedeflerin gerçekleştirilmesinde kullanılan sosyal politikanın araçları eğitimde fırsat eşitliği olarak ele alınmıştır (Polat, 2009). Ancak ülkemizdeki kalkınma planlarında coğrafi bilgi ve bölgesel gelişmişlik farkları göz önüne alınmadan eğitim bir bütün olarak algılanmış ve top yekûn uygulamalara başvurulmuştur. Mekân ve toplum ilişkisi gözetilmeden tamamen toplumun ekonomik ihtiyaçlarına ve ekonomik kalkınmaya odaklanarak eğitime yön verilmiştir. Ekonomik ve toplumsal veriler bir bütün olarak algılanırken mekâna ait bölgesel ve yerel bilgiler eğitim için tam anlamıyla kullanılmamıştır.

Kalkınma planlarında sosyal politikanın sosyal adalet, sosyal içerme, sosyal barış, sosyal bütünleşme ve sosyal gelişme, sosyal denge gibi hedeflerine ulaşabilmesi için uygulanan “fırsat eşitliği” plan tedbirleri;

- Vasıflı insan gücü yetiştirme,
- Yaygın eğitimin geliştirilmesi,
- Öğretim programlarının yurt olanaklarına ve çağa göre hazırlanması,
- Mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi,
- Hayat boyu eğitime önem verilmesi,
- Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmaya çalışılması,
- Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmaya çalışılması,

- Kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılmaya çalışılması,
- Taşınmalı eğitim ve yemek uygulaması,
- Parasız yatılı ve bursluluk imkânlarının artırılması,
- Öğretmenlerin nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmeye çalışılması,
- Ücretsiz süt dağıtımı,
- Temel eğitimin ücretsiz ve zorunlu olması,
- Eğitim araç gereçlerinin ve ders kitaplarının ücretsiz olarak önce kalkınmada geri olan bölgelere başlayarak dağıtımının planlanması, ADNKS geliştirilmesi,
- Üretime ve çağın ihtiyaçlarına dönük eğitim planlarının yapılması,
- Okul ve derslik sayısının artırılmaya çalışılması,
- İkili eğitimin azaltılması,
- Kaynaştırma ve üstün yetenekli öğrencilere yönelik düzenlemelerin yapılması,
- İstihdama yönelik işgücü ihtiyacının karşılanması, olarak tespit edilmiştir.

Buradan hareketle ülkemizdeki kalkınma planları içindeki eğitim planlarının sosyal politikalarla iki yönlü ilişkisi kurulabilmektedir. Bunlardan ilki “toplumun eğitim düzeyini yükseltmek” ve “ekonominin gereksinim duyduğu insan-gücünü yetiştirmek” (DPT,1963, ss.38-39) ikincisi ise eğitimde fırsat eşitliğini sağlayabilmek amacıyla geliştirici ve iyileştirici tedbirler almaktır. Bu iki temel amaç, birinci kalkınma planından itibaren hemen hemen tüm kalkınma planlarında yer almıştır. Ancak bir sosyal politika uygulaması ve aracı olan eğitim, çoğunlukla sanayide “teşvik” unsuru olarak görülmüştür. Sanayileşme hedefinin gerçekleştirilmesinde sermaye, hammadde ve teknoloji yanında “insan gücü” de önemli bir etken olarak ele alınmış ve insan gücünün sağlanmasına ve yeniden üretimine yönelik sosyal politika tedbirlerine (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, kentleşme vb.) kalkınma planlarında özel önem verilmiştir. Sanayi işletmelerinin gereksinim duydukları insan gücünün hizmet öncesi ya da işbaşında yetiştirilmesine dönük örgün ve yaygın eğitim etkinlikleri, girişimci yetiştirme eğitimleri vb. sanayiye sunulan teşvik unsurları olmuştur (Küçüker, 2012, s. 14). Bu anlamda örgün eğitimle beraber yaygın eğitimde ülkenin her tarafında yaygınlaştırılmıştır. Problem çözme, sorgulama, liderlik gibi birçok becerileri kazanmaya yönelik programlar üniversite programları ile sınırlı kalmıştır. İlk dönem planlarında ilköğretim seviyesinde çevreyi tanıma, kız çocukları için annelik ve ev

işleri becerileri kazandırılmaya çalışılmış daha çok tarımda kullanılacak bilgilerin verilmesi hedeflenmiştir (Ulusoy, 1996). Eğitimde fırsat eşitliğine niceliksel olarak bakılmış ve kalitenin önüne geçilmiştir. Böylece bütüncül ve herkes için eşit eğitim olgusundan uzaklaşarak eğitimin çerçevesi daraltılmış; planlarda hedeflenen toplumsal gelişmenin önüne geçilmiştir.

Kalkınma planlarında sosyal politika aracı olan eğitim planlarına programların tamamında önem verilmesine rağmen eğitimde fırsat eşitliği yakalanamamış niceliksel olarak artış sağlanmış, nitelik olarak çağın gerekliliklerine ayak uyduran birey ve eğitim anlayışı geliştirilememiştir. Kalkınma planlarında eğitimin hedeflerine ulaşmamasında ekonomik yetersizlik, eğitim programlarının eğitimin amaç ve ilkelerine uygun bir şekilde düzenlenememesi ve istihdam ile eğitim uygulamalarının bir birini tamamlayamaması neden olarak gösterilmiştir (Küçüker, 2012). Sosyal devlet uygulamasında eğitim ekonomik kaygıların ve sosyal politikaların sermaye aracı olmaktan öteye geçememiştir. Özetle eğitim, kalkınma planı, sosyal politika ve coğrafya ilişkisinde eğitim ve sosyal politikalar mekândan bağımsız olarak algılanmış ve değerlendirilmiş, sosyal sorunlar ekonomik sorunlara indirgenmiş, bölgesel gelişmişlik, toplumsal yapı ve farklılıklar gözetilmeden eğitim politikaları sosyal politika tedbiri olarak bütüncül yaklaşımla ele alınarak değerlendirilmiş ve uygulanmıştır.

Neden Coğrafya ve Sosyal Politika?

Coğrafya talvegdir, su bölümü çizgisidir, çarpaktır, sapaktır ve tüm bu terimleri ve anlamlarını bilmeden iki ülke arasındaki sınırı Meriç nehri üzerinden geçirip Yunanistan'la Türkiye arasında sürekli sınır sorunu yaşanmasına neden olmaktadır. Coğrafya bilmeden siyasi, ekonomik ve sosyal sorunların anlaşılması mümkün değildir (Doğanay, 2011, s. 6). Çünkü örnekte de olduğu gibi birçok siyasi, sosyal, ekonomik kökenli beşeri problemlerin temelinde coğrafi olayların yer aldığı görülür. Coğrafya birçok sorunun temelinde yer aldığı gibi birçok bilimle ortak ve kesişen çalışma alanlarına sahiptir. Dolayısıyla coğrafya, çeşitli bilim dalları ile belirli akademik disiplinler arasında güçlü bağlar oluşturmaktadır.

“Coğrafya hem fikir, düşünce, bakış açısı, dünya görüşü ve yaklaşım olarak, hem de yöntem bilimsel açıdan plüralist (çoğulcu) bir disiplindir”(Yavan, 2005, s. 412). Coğrafyanın bütünsellik içinde plüralist bir bilim dalı oluşu diğer bilimlerle yakın ilişki içinde olmasına neden olmuştur. Beşeri ve ekonomik coğrafya iktisat, sosyoloji, tarih,

felsefe, hukuk, arkeoloji gibi bilimlerle ilişki kurarak kendi bilimsel konularını açıklar. Sosyal politika ise sosyoloji, hukuk ve ekonomi ile yakından ilgili bir alandır. Mekân bilgisi ile sosyoloji coğrafya işbirliği sağlanabilir. Coğrafyanın sosyoloji, antropoloji gibi toplum bilimlerle işbirliği yapması sosyal politikanın oluşturulmasında ve uygulanmasında önemli çözüm yollarından biri olacaktır. Coğrafya ve sosyolojinin ürettiği bilgiler ekonomi bilimi ile eyleme dönüşecek ve sosyal politika tedbirleri olarak ortaya çıkacaktır.

Sosyal politika ile coğrafya arasında önemli bir ilişki vardır. İkisi de disiplinler arası bakışa önem vermektedir. Coğrafya fen bilimlerinden sosyal bilimlere kadar uzanan geniş bir yelpazedeki disiplinlerden etkilenen ve onları etkileyen bir bilimdir. Sosyal politika ise tek bir bilimin malı olamaz, çünkü sosyal bilimlerin tamamı toplumsal hayata ve insan faaliyetlerine yönelik sorular sorar. Sadece sosyoloji, antropoloji ya da ekonomi topluma, siyasete ve ekonomiye ait sorular sormaz. Bunlar coğrafyanın da ilgi alanlarıdır. Toplumu, yapısını, faaliyetlerini ve sorunlarını anlamak ve karşılaştığı sorunlara çözümler üretmek coğrafyacıların en önemli görevidir (Kaya, 2010). Beşeri coğrafyanın amacı ise sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanması için toplumu dönüştürmek olduğundan (Öztürk, 2007). sosyal politika içindeki uygulamalar beşeri coğrafyacıları yakından ilgilendirir. Bu nedenle coğrafyacılar, günümüz dünyasında yaşanan sorunların anlaşılması ve çözümünde sahip oldukları rolleri gereği ilgileri, becerileri, araçları ve veri kaynaklarıyla sosyal politika bilgi tabanına diğer toplum bilimlerden farklı bir şekilde katkı sağlayabilirler.

Sosyal Politika ile Coğrafya Ortak Çalışma Alanları

Sosyal politikaların coğrafya ile ilişkilendirilebilecek çalışma alanlarını 5 başlık halinde düzenlemek mümkündür.

Bunlar;

1. Sosyal Politikanın Hedefleri

“İster fiziki ister beşeri yapılan çalışmalar sonucunda toplumun gelişimini engelleyen sosyal ve ekonomik sorunlar analiz edilerek toplumun refahı için çözüm önerileri getirmek coğrafyanın esas amacıdır” (Doğanay, 2011, s. 15) . Bu doğrultuda coğrafyacıların sosyal bütünleşme, sosyal adalet, sosyal barış, sosyal denge sosyal gelişme, sosyal vatandaşlık gibi sosyal politikanın hedeflerine ulaşması ve sosyal refahın sağlanması için yapacağı tüm çalışmalar coğrafyanın çalışma konuları içerisine girmektedir.

2. Sosyal Politikalara Yön Veren Sosyo- ekonomik Fonksiyonlar

Coğrafya ile sosyal politikanın kesişme noktalarından birisini hemen hemen bütün sosyal politikacıların kabul ettiği sosyal politikalara yön veren, sosyal politikaların biçim kazanmasında etkili olan faktörlerin coğrafi nitelik taşımasıdır ki bu durum coğrafya sosyal politika ilişkisinde kilit noktasını oluşturmaktadır. Örneğin nüfus ve nüfusa ait tüm bileşenler, ekonomi, sanayi, göç, kırsal ve kent nüfusunun dağılımı, istihdam ve istihdamın sektörel dağılımı, yaş grubu, gelir düzeyi, cinsiyet gibi nüfus özellikleri farklı mekânlarda ve farklı ölçeklerde değişiklik gösterir. Dünya üzerinde bu sayılan özelliklerin nerede, nasıl bir dağılım gösterdiği, hangi özelliklere sahip olduğu, zaman içindeki gelişimi, bunun nedenleri ve sonuçları gibi konuların ele alınması beşerî coğrafya içinde önemli bir yere sahiptir. Bu konular aynı zamanda sosyal politikaları da yakından ilgilendirmektedir. Sosyal politikalara yön veren sosyo-ekonomik faktörlerin coğrafi taraflarının olması nedeniyle kaynakları en iyi şekilde kullanarak insanlığa faydalı olmak için sosyal politikalar üretmek coğrafya biliminin başlıca amaçlarından biri olmalıdır.

3. Sosyal Politikanın Araçları

Sosyal politikalar hedeflerine ulaşabilmesi için birbirinden farklı ulusal ve uluslararası araçlara ihtiyaç duymaktadır. Bunlar ulusal ve uluslararası örgütler, anayasalar, kalkınma planları olarak sıralanabilir. Ülkelerin kalkınmasında ve hayat seviyesinin yükseltilmesinde oldukça önemli olan bu araçlar aynı zamanda küresel, ulusal ve bölgesel gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmayı hedefler. Özellikle bölgesel planlamalar ayrımcılık, eşitsizlik ve yoksulluğu ortadan kaldırmayı ve ekonomik olarak gelişmişliği artırmayı ön plana çıkaran mekânsal coğrafi organizasyonlardır ve sosyal politikaların sosyal adalet, sosyal bütünleşme gibi hedeflerine hizmet etmektedir. Bu çerçevede uygulamalar bütünü olan sosyal politikalar, bir uygulama ve planlama bilimi olan coğrafya ile ortak çalışma alanlarına sahiptir.

4. Sosyal Politika Sorunları

Temelde tüm risk taşıyan gruplar ve risk taşıyan olaylar ve olgular sosyal politikanın sorunları olarak ele alınabilir. Bunlar çevreden doğal afetlere, düzensiz şehirleşmeden göçe, ekonomik, sosyal, çevresel eşitsizliklerden ayrımcılığa ve yoksulluğa kadar çok çeşitli alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunlar aynı zamanda coğrafyacılarında

ilgilendiği konulardır. Bunların içerisinde özellikle doğal afetler ve çevre konuları sosyal politikaların geldiği noktada son yıllarda önemsendiği konular arasında yer almaktadır. Sosyal politikalar çevre konusunu ele alırken çevrenin korunması ve çevrenin sürdürülebilirliğini toplumun sürdürülebilirliği ile paralel düşünmektedirler. Bu anlamda sosyal politikanın çalışma alanı olan çevrenin coğrafyanın çalışma alanı olan doğal sistemler ile yakın ilişkisi görülmektedir. Sosyal politikalar için çevrenin anlamı sürdürülebilir kalkınma ve bu yolla toplumsal barışı sağlamaktır. Nitekim insanın doğaya haksız müdahalesi beraberinde birçok çevresel ve toplumsal sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bir yanda insanoğlunun sınır tanımayan istekleri, diğer yanda açlık, kuraklık, nüfus artışı, iklim değişikliği gibi çevresel ve toplumsal problemler yer alırken istekler ve kaynaklar arasındaki dengeyi kurmada bu iki noktayı birleştirmede coğrafya eğitimi önemli işlevlere sahiptir (Turan, 2009, s. 181).

5. Sosyal Politika Uygulamaları

Sosyal politika uygulamalarını birbirinden farklı alanlarda görmek mümkündür. Bunlar işçi işveren ilişkilerinden istihdama ve işçi ücretlerine, yıllık izinden eğitime kadar uzanmaktadır. Çiftçiye verilen kredilerden çevreye yönelik düzenlemelere, kadınlara verilen haklardan sanayi ve turizm politikalarına kadar toplumun bütün kesimlerini ekonomik, sosyal kültürel olarak iyileştirmeye dönük eylemlerin bütünü olarak kabul edilir. Örneğin İklim değişikliği ile beraber ortaya çıkan küresel sorunlara yerel ve küresel çözümler üretilmesi, sosyal politika tedbirleri alınması gerekmektedir. Çünkü açlıktan göçe, enerji tüketim şeklinin değişikliğinden tarıma, turizme kadar birçok alan iklim değişikliğinden etkilenecektir. Savaşların çıkma ihtimali, göçlerin artarak devam edeceği, mülteci sorunları gibi konular göz önünde bulundurularak sosyal politika tedbirlerine yönelik çalışmalar dünya gündeminde yerini almaya başlamıştır (Seçer & Çolak, 2012, ss. 170-177). Bu aşamada coğrafya bilimi de; okullarda ve bilimsel alanda tedbir uygulamalarının nasıl ve nerede olması gerektiği konusunda yapacağı çalışmalarla ve vereceği eğitimlerle ortaya çıkabilecek olası sorunlardan bireylerin daha az etkilenmesi yerleşme, tarım, sanayi, enerji, konut gibi birçok konuda riskleri azaltmak için diğer disiplinlerle ortak çalışmalar yürüterek devlete, sivil toplum kuruluşlarına, ulusal ve uluslararası örgütlere faydalı bilgiler önemli katkılar sunacaktır. Burada coğrafyaya düşen en önemli görev, doğal ve beşeri olaylar sonucunda ortaya çıkacak değişikliğinin etkilerini açıkça belirlemek ve uygun politika ve tepkiler ortaya koyabilmektir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında sosyal politikalar içinde coğrafi tarafları olan temel konuları;

1. Nüfus ve nüfusa ait özellikler
2. Şehirleşme ve Göç
3. İstihdam yapısı
4. Ekonomik faktörler
5. Çevre ve sorunları ile doğal afetler
6. Ulusal ve uluslararası örgütler
7. Kalkınma - kalkınma planları, bölgesel kalkınma projeleri
8. Doğal kaynaklar
10. Mekânsal farklılıklar olarak sıralamak mümkündür.

Sosyal Politika ve Coğrafya Eğitimi

Sosyal politikalar insanlığın var olduğu andan itibaren var olmaya başlamış ve toplumlar, ihtiyaçlar ve talepler değiştikçe değişikliğe uğrayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Her toplumda ve her dönemde farklılıklar gösteren sosyal politikalar günümüzde toplumun refahı ve kalkınması için yapılan ekonomik ve sosyal uygulamaların bütünü olarak kabul edilmektedir. Bu uygulamaları hayatımızın her alanında görmek mümkündür. Ancak sosyal politikalar bu uygulamaları hayata geçirirken amaçlarına ulaşmak için bazı araçları kullanmaktadır. Bu araçlardan biriside eğitimidir. Bu çerçevede içinde insan-çevre etkileşimini bütünsel bir yaklaşımla inceleyen coğrafyanın sosyal politika için eğitimde özel bir yerinin olması da kaçınılmazdır. Coğrafya eğitimi okullarda uygun bilgi, beceri ve değerler üreterek, bunları gerçekleştiren bir toplumun ortaya çıkmasına yardım edecektir (Demirkaya, 2003, s. 99). Eğitim yoluyla öğrencilere kazandırılan coğrafi bilinç koruyucu ve önleyici sosyal politika tedbirleri olacaktır.

Bu kapsamda neden coğrafya eğitimi ve sosyal politika sorusunun cevabı üç başlık halinde incelenebilir. Bunlar:

a) Bilişsel Alan (Bilgi): Coğrafya eğitimi sırasında öğrencilere verilen birçok konu ve kazanım aynı zamanda sosyal politika ile ilişki içerisinde olan konulardır. Bunlar sosyal politikalara yön veren, gelişme sürecinde etkili olan faktörler, sosyal politika araçları, sosyal politika sorunları ve sosyal politika uygulamaları gibi birçok başlığın altında bulunmaktadır. Örneğin sosyal politikalara yön veren etkenlerden nüfus, sosyal politika sorunlarından göç, çevresel ve toplumsal riskler gibi birçok ortak konu coğrafya eğitimi yoluyla bilgi, anlama, kavrama, uygulama, analiz ve sentez düzeyinde öğrencilere verilmektedir. Bu bilgileri edinen bireyler çok boyutlu olan çevresel, toplumsal ve ekonomik sorunları yerel, küresel ve bütünsel bakış açıları ile toplumların refah ve kalkınmalarında kullanılabirler (Alkış, 2010, s. 61).

b) Duyuşsal Alan (Tutum ve Değerler): “Dayanışma, hoşgörü, bilimsellik, sevgi, saygı, duyarlılık, vatanseverlik, barış, estetik ve sorumluluk değerlerini kazandırmayı amaçlayan (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005) coğrafya eğitimi saygı, bilinç, duyarlılık, vatanseverlik gibi değerler eğitiminin ortak teması olarak kabul edilmektedir. Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk milli eğitim sisteminin temel politikalarından biri olan “... Kamunun iyiliği, demokrasi, kişisel haklar, adalet, eşitlik, çeşitlilik, doğruluk, vatanseverlik vb. değerleri kapsayan...”(Akbaş, 2008, s. 18). Vatandaşlık eğitimi coğrafya müfredatlarında yerini almıştır. 2005 coğrafya dersi öğretim programının 14. maddesi de bunu açıkça ortaya koymaktadır. Vatandaşlık eğitimi sosyal politikaların hedefleri ile örtüşmekte, bu eğitimi almış bireyler sosyal politikanın amacına ulaşmasına aracılık etmektedirler. Vatandaşlık eğitimi almış bireyler yetiştiren coğrafya ile sosyal politikalar bu anlamda ortak noktada buluşmaktadır.

Değer eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırılacak ikinci bir ortak alan ise saygı, bilinç ve duyarlılıktır. Özellikle günümüzde son derece önemli olan doğal afetler ve çevre sorunlarına karşı coğrafi bilince sahip duyarlı vatandaşlar yetiştirmekte olan coğrafya eğitimi toplumun sürdürülebilir olmasını çevrenin doğru ve etkin bir şekilde kullanılmasına bağlayan sosyal politikanın istediği bakış açısını öğrencilere kazandırmaktadır. Bu yolla verdiği eğitimle yerel anlamda vatan ve millet olma bilinci ile insan haklarına saygılı, küresel ölçekte insan olma bilinci ile çevresine duyarlı vatandaşlar yetiştiren coğrafya onları etraflarındaki problemlere çözümler öneren katılımcı bireyler olmaya yönlendirerek sosyal politikanın amacına hizmet eder ve hedefleriyle örtüşecek şekilde değer eğitimi yapar. Böylece hem bireyleri toplumun isteklerine uygun olarak hem de yeni toplumsal şekillenmede sorumluluk alan bireyler yetiştirerek, sosyal düzeni sağlayan diğer

kuruluşlarla birlikte devletin sosyal düzenleme şekillerinin geliştirilmesine katkıda bulunur.

c) Psikomotor Alan (Beceri): Coğrafya eğitimi yoluyla öğrencilere birtakım beceriler kazandırılmaktadır. Bazı genel becerilerin yanında harita becerisi, tablo ve grafik okuma becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, zamanı algılama becerisi, kanıt kullanma becerisi, coğrafi sorgulama becerisi, gözlem becerisi gibi coğrafyaya özgü beceriler kazanımlara entegre edilmiş şekilde öğrencilere kazandırılmaktadır. Coğrafya eğitimi içerisinde yaşamlarında, mesleklerinde ve gelecekte kullanabilecek nitelikte (MEB, 2005) olan bu becerileri alan bireyler, tatile gidecekleri yeri seçme, satın almak istedikleri evin konumu analiz etme, kurmak istedikleri işlere uygun mekânları tespit edebilmek gibi konuların yanında yurt ve dünya genelinde her alanda karşılaştıkları sorunlara daha etkin çözümler üretebilirler (Taş, 2008, s. 51).

Bilgi, beceri ve değer eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırılacak sosyal politika etkinliğine bir örnek olarak aşağıdaki çalışmayı verebiliriz. İzohipsler ve topoğrafya haritalarını konu alan bir derste topoğrafya haritası üzerinde öğrencilere cinsiyetine uygun olarak “nereye, nasıl ve niçin yerleşirdiniz ?” sorularını sırasıyla sorarak çalışmaya başlayabiliriz. Yerleştikten sonra karşılaştığınız sorun ne olurdu? Eğer cinsiyetiniz farklı olsa idi gene aynı sorunlarla karşılaşır mıydınız? Yaşam şeklinizde ne tür farklılıklar ortaya çıkardı? Ardından sorunları çözmek için neler yapardınız? Ve bir miktar sermayeniz olsaydı bunu yerleştiğiniz yerde nasıl değerlendirirdiniz şeklinde birçok coğrafi sorular sorarak ve coğrafi becerilerini kullanarak yapılacak bir dersin sonunda her öğrenci topoğrafya haritasını kız ve erkek gibi cinsiyet temelli okuma becerisi kazandığı gibi topoğrafya üzerindeki farklılıkların farklı yaşam tarzları oluşturabileceği, sorunların ve isteklerin cinsiyet gibi birçok değişkene göre farklılıklar ortaya çıkarabileceği sonucuna ulaşmış olacaklardır.

Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu tarz çalışmalarla öğrencilere coğrafi bilgi kazandırılmış olurken aynı zamanda coğrafi beceriler ve değer eğitimi de verilmiş olacaktır. Böylece kazanımlara bütünleşmiş olarak verilen değer ve beceriler gelecek nesilleri şekillendirecektir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizinde kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada belirtilen amacı gerçekleştirmek için daha çok arşiv incelemesine dayalı doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca farklı dönemlerde uygulanan coğrafya öğretim programlarının gösterdikleri değişimler ele alındığından karşılaştırma tekniği bu çalışmada benimsenerek kullanılan diğer bir yöntemdir.

Verilerin Toplanması

Çalışmamız tarihi kaynakları incelemeye dayalı olduğundan arşiv çalışması zorunluluk taşımaktadır. Bu nedenle TTKB'nin arşiv kaynaklarının incelenmesi önem arz etmektedir. MEB Yayınlar Dairesi Başkanlığı Kütüphanesi ve internet sitesi, sözü edilen kurul kütüphanesi, ASPB kütüphanesi ile milli kütüphane ve çeşitle üniversite kütüphanelerine gidilerek, sosyal politika forumları ve sosyal politika bölümleri bulunan üniversitelerde kaynak taraması yapılmıştır.

Araştırma için gerekli kavramsal çerçevenin oluşturulması için konu ile ilgili Türkçe ve İngilizce literatürlerden (kitap, makale, bildiri, seminer, sempozyum, konferans, yüksek lisans- doktora ve araştırma) taramalar yapılarak ilgili araştırmalar dikkatlice incelenmiştir. Literatür taramasından elde edilen veriler, kavramsal çerçevenin oluşturulması ve müfredatların yorumlanmasında kullanılmıştır.

Resmi lise müfredat programlarına TTKB'nin arşiv hizmetlerinden ve yayımlar dairesi başkanlığının kütüphanesi ile MEB'nin tebliğler dergisi internet sitesinden ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada önce ders amaçları ve açıklamalar bölümü ile ders içerikleri (ünite ve konular) belirtilmiş ardından programın bir önceki programla kıyaslanması ve sosyal politika ile ilişkili bölümleri tespit edilmiştir. Bu bölümde değerlendirme üç ana başlık halinde yapılmıştır. Burada ilk olarak sosyal politika amaç ilişkisi 2. olarak sosyal politika açıklamalar bölümü ilişkisi ve son olarak da konu başlıkları ve kazanımlarda sosyal politikanın anlamı ve konusu, sosyal politikaların hedefleri, sosyal politikaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan coğrafi faktörler, sosyal politika araçları, sosyal politika sorunları ve sosyal politika uygulamaları lise-1, lise-2, lise-3. sınıflara, 2005 coğrafya öğretim programı için ise coğrafya-9, coğrafya-10, coğrafya-11 ve coğrafya-12 olarak öğrenme alanlarına göre göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler, tablolar haline getirilerek karşılaştırma yöntemi ile yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUM

Coğrafya Öğretim Programı İçeriği ve Sosyal Politika

Günümüze gelinceye kadar geçen süreçte coğrafya öğretim programlarında toplam 15 defa değişiklik yapılmıştır.

Tablo 1 : Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Geçen Sürede Uygulanan Coğrafya Öğretim Programlarının Karar Kabul Tarihleri ile Karar Sayıları

Sıra No	Karar Kabul Tarihi	Karar No
1	1924 (1340), (1927 de değişiklik)	-
2	13.09.1938	104
3	17.10. 1940	191
4	27.02. 1942	31
5	02. 11. 1942	336
6	21.09.1957	215
7	22. 03. 1971	110
8	29.12.1973	541
9	19.11.1982	156
10	08.07.1983	107
11	27.03.1992	79
12	08.07.1992	190
13	09.09.1992	277
14	15.03.1993	78
15	14.07.2005, (10.02.2010 değişiklik)	198(2010/5 değişiklik)

Programlar 10- 15 yıl uygulamada kalmış kısa süreli değişiklikler yapılmamıştır. Ancak yeni program hazırlandıktan sonra bu programlardaki eksiklikleri gidermek amacıyla yakın tarihli değişikliklere gidilmiştir. Aşağıdaki bölümde tablo-1’de yer alan tüm programlar 1924 tarihinden itibaren teker teker ele alınarak incelenmiştir.

1340 (1924) Coğrafya Öğretim Programı

1340 (1924) tarihli liselerin 1. ve 2. devre müfredat programı Osmanlıca yazılmış olan tek müfredat programı olma özelliği ile beraber liselerde okutulan coğrafya dersinin de ilk müfredat programıdır. Bu programda lise programlarının gerekliliği bölümünde coğrafyanın önemine değinilmiş ve coğrafyanın diğer bilimlerden farklı olarak ülkelerin ve özelliklerinin farklılığından dolayı her ülke için ayrı önem arz ettiği üzerinde durulmuştur. Bu müfredat programı hazırlandıktan 3 yıl sonra (1927) programa ek bir program kabul edilmiştir. Bu ekte ders saatleri ile mevcut programdaki konuların öğretiminin yapıldığı sınıflardaki değişikliğin dışında değişiklik yapılmamıştır. Program bu son haliyle 1938 yılına kadar liselerde okutulmuştur. Bu programda amaçlar yer almamakta olup bunun yerine okutulacak derslerin konu başlıkları ile alt başlıkları bulunmaktadır.

Lise 1.sınıflarda haftada 2 saat olarak okutulan Umumi Coğrafya dersinin başlıklarına bakıldığında şunlar dikkat çekmektedir: Toplam 20 ana başlık halinde hazırlanmış olan bu programın 13 ana başlığı fiziki coğrafya, 2 ana başlığı beşeri coğrafya, kalan 5 ana başlığın ise ekonomik coğrafya ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu veriler ışığında programın % 65’nin fiziki coğrafya ağırlıklı olduğu % 25’nin ekonomik coğrafya, % 10’unun ise beşeri coğrafya konularından ibaret olduğu söylenebilir. Bu durumda fiziki coğrafya konularının beşeri ve ekonomik coğrafya konularından daha geniş bir yelpazeye sahip olduğunu ve müfredatta daha fazla önemsendiğini söyleyebiliriz (Geçit, 2008, s. 40).

Programa arzın keşfi konusu ile giriş yapılmış, daha sonra ise coğrafya ilmi, bu ilmin konusu, bölümleri, harita ve küreler konusuna değinilmiştir. Arzın keşfi konusu içinde ise, ticaret yolları, büyük seyyahlar, Amerika ve Hindistan deniz yollarının keşfi ile güney denizler, Afrika ve kutup bölgeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Güneş ve Güneş sistemi, Dünyanın hareketleri, Laplace teorisi ile jeolojik devirler açıklanmıştır. Daha sonraki bölümlerde dünyanın boyutları, bünyesi ile kara ve denizlerin oluşumu ve eski-yeni araziler belirtildikten sonra, hidrografik özellikleri daha çok denizleri konu edinen bölümde deniz suyunun özellikleri, denizlerde hareketler, dalgalar ve gelgit ile

denizlerde hayat konusu işlenmiştir. 7. bölümde iklim konusuna geçilmiş, iklim olaylarının meydana geldiği atmosfer açıklandıktan sonra, sıcaklık, sıcaklığa etki eden faktörler, rüzgârların çeşitleri ve etkileri ile ve yağmurlar ve en sonda iklim tasnifleri yapılmıştır. Akarsular başlığı altında ise, kar ve buzullar ile kaynaklar, seller, nehirler ve son olarak akarsuların özellikleri ve faydaları sıralanmıştır. Sahiller başlığından sonra, çeşitli arazilerin maden kaynakları izah edilmiş, sonraki bölümde bitki ve hayvanlar ve bunların yeryüzündeki önemli yayılış alanları ve dünyada günümüzde meydana gelen çeşitli doğal olaylar ve bunlardan dünyayı şekillendiren iç ve dış etkenler olan depremler, yanardağlar, hava, başta akarsular olmak üzere çeşitli su kaynakları ve son olarak da, denizlerin tesirleri (iklimin ve bitkilerin oluşum ve değişimi) ele alınmıştır. Beşer başlıklı iki bölümün birincisinde, dünya tarihinde beşerin mevki, dünyanın nüfusu ve nüfus hareketleri; doğumlar ve ölümler, nüfusun toplandığı başlıca merkezler, ırklar, diller, medeni memleketler ile yeni keşfedilen vahşi memleketler konuları sıralanmıştır. Beşer ve tabiat başlıklı diğer bölümde ise şunlar yer alır; tabiatın insan üzerine etkisi, insanın tabiat üzerine etkisi, iskân ve faaliyet merkezlerinin mevkilerini değiştirmesi. Ekonomik coğrafya konularının incelendiği gıda maddeleri bölümünde, insanların temel besin maddelerinden önemli bazı tarımsal ürünler (buğday, pirinç, patates, çay, kahve gibi) ve bunların yetiştirme şartları ile yetiştirildikleri ülkeler sıralanmıştır. Nesci maddeler başlıklı bölümde ise dokuma ve tekstil sektörünün önemli ürünlerinden keten, kenevir, pamuk, yün, ipek gibi ürünler ile bunların yetiştirildiği ülkeler belirtilmiştir. Kıymetli ve faydalı madenler başlığı altında altın, gümüş, demir, bakır, kurşun, kalay, nikel ve civa gibi madenler sıralanmış, en son başlıkta ise bugünkü iktisadi cihan konusu yer almıştır. Burada ulaşım araç ve yolları ile başlıca sanat ve ticaret merkezleri incelenmiştir (Devlet Matbaası [DM] , 1340).

Umumi coğrafya dersinin beşer, beşer ve tabiat, iktisadi coğrafya ve ana hatları adlı başlıkları içerisinde altında sosyal politikaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan coğrafi faktörlerden bazıları sıralanmıştır (Tablo: 2).

Liselerin ikinci sınıflarında haftada 2 saat olarak okutulan Büyük ve Komşu Memleketler Coğrafyası adlı 17 ülkenin yer aldığı programda, Avrupa devletlerinin daha çok önemsendiği, Asya kıtasından üç ülkeye (İran, Japonya, Sovyetler Birliği), Amerika kıtasından da 3 ülkeye (A.B.D. Brezilya, Arjantin) yer verildiği görülmektedir. Fransa ve İngiltere'nin mandalarının ve sömürgelerinin de yer aldığı bu programda "Bilhassa bu devletlerin Türkiye ile olan iktisadi, harsi ve siyasi alakası tedrisatın esas mihverini teşkil edecektir. Hükümetler aşağıda gösterilen tertip dâhilinde izah edilecektir. Coğrafi vaziyet,

hudut, mesaha, avarız, iklim, sular, nebati ve hayvani hayat, nüfus ve ecnas, hükümet ve şehirler, tabi servet, iktisadi hayat ve nakil vasıtaları, ticaret ve müstemlekeler.” şeklinde açıklama yapılmıştır (DM, 1340). Böylece memleketler teker teker ele alınırken anlatılması gereken konular içinde sosyal politikaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan coğrafi faktörlerden nüfus ve ecnas (Tablo: 2), hükümet ve şehirler, tabii servet, iktisadi hayat ve nakil vasıtaları, ticaret ve müstemlekeler başlıkları yer almıştır.

Liselerin üçüncü sınıflarında bir saat okutulması planlanan Türkiye Coğrafyası dersinde Türkiye: Coğrafi vaziyet, tabi ahval, nüfus, tabii taksimat, her tabi mıntıkanın avarız ve iklim itibariyle hususiyeti, tabi serveti, iktisadi hayatı, hükümet şekli, idari taksimat, askeri teşkilat. Münakale, muhabere vasıtaları, ticaret, başlıca ticari maddeler, mühim ticaret merkezleri başlıkları yer almıştır (DM, 1340). Bu programda da sosyal politikaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan coğrafi faktörlerden nüfus konusu ile sosyal politikanın araçlarından hükümet ve idari taksimat konularına yer verilmiştir (Tablo: 2).

Tablo 2 : 1924 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı

Lise 1	Arzın Hali Hazırda Tagayyür- Atı: zelzeleler Beşer: Arz tarihinde beşerin mevkii, hâlihazırda yeryüzündeki nüfus, nüfusun tahavvülatı; doğum ve ölümler, nüfusun tevezzü sureti, başlıca nüfusun toplandığı merkezler, nüfusun zümre teşkil ettiği noktalar, ırklar, lisanlar ve bunların tevezzü tarzı, medeni memleketler, henüz vahşi bulunan memleketler. Beşer ve Tabiat. Tabiatın insan üzerine tesiri, insanın tabiat üzerine tesiri, iskân ve faaliyet merkezlerinin mevkilerini değiştirmesi
Lise 2	Nüfus ve ecnas, tabii servet,
Lise 3	Türkiye'nin nüfusu, hükümet ve idari taksimat

Genel olarak bakıldığında 1924 tarihli ilk coğrafya müfredatında liselerin 1- 3. sınıflarında nüfus ve ekonomik coğrafya konuları ile lise bir programında bunlara ilaveten beşer ve tabiat başlığı altında verilen bölüm coğrafyanın sosyal politika ile ilişki kurmasını sağlayacak bölüm olarak dikkat çekmektedir. Ancak bunların dışında sosyal politikaları doğrudan içerecek herhangi bir konu başlığına rastlanmamıştır.

1938 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB tarafından 1938 yılında 13.09.1938 tarih ve 104 sayılı karar ile müfredat programlarında değişiklik yapılarak 1938-1939 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. 104 sayılı kararla değiştirilen müfredatlar da coğrafya dersi de yer almaktadır ancak bu program 1924’de hazırlanan ve 1927’de değiştirilerek kabul edilen programın aynısıdır (MEB, 1938).

1940 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB’nin 17.10. 1940 tarih ve 191 sayılı kararı ile lise klasik şube 1. sınıflarında okutulacak coğrafya programı kabul edilmiştir. Bu programda 1.coğrafya ilmi,2. Arz,3. Tabii hadiseler ve kışır üzerine tesirleri,4.iklim, tarif, tasnifi ve iklim mntıkaları 5.nebat ve insanın arz üzerinde tevazzu tarzı şeklinde 5 ana konu başlığı belirlenmiştir. Bunlardan nebat ve insanın arz üzerinde tevazzu tarzı konu başlığında sosyal politikaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan coğrafi faktörlerden nüfusa yer verildiği anlaşılmaktadır. Fiziki coğrafya ağırlıklı hazırlanan bu programda sadece nüfus konusu sosyal politika ilişkisi kurulabilen bir konudur ve 1924 programına göre bu konulara daha az yer verilmiştir (MEB, 1940).

1942 Coğrafya Öğretim Programı

1942 yılında liseler için hazırlanan ve Birinci Türk Coğrafya Kongresince kabul gören TTKB’nin 27.02. 1942 tarih ve 31 sayılı kararı ve 02. 11.1942 tarih ve 336 sayılı kararıyla lise ve klasik liselerin 1-2 ve 3. sınıflarının coğrafya müfredatları yeniden düzenlenmiştir. Bu iki müfredat programı (lise ve klasik lise) birbirinin aynısıdır. Bu programda da kendisinden öncekilerde olduğu gibi amaçlar yer almamakta olup bir düzen içinde konu başlıkları sıralanmıştır.

Lise birinci sınıflarında okutulan genel coğrafya programı yedi ana konu başlığından oluşmaktadır. Bunlardan beş tanesi fiziki coğrafya (yer hakkında bilgiler, atmosfer, denizler, karalar ve biyocoğrafya) , biri beşeri coğrafya konu başlığı olarak belirlenmiştir. Diğer etkenler göz önüne alınmadığında yaklaşık %20’lik kısım beşeri coğrafya olarak kabul edilebilir. Son konu ise bölgeler ve ekonomik coğrafya başlıklarından oluşmaktadır.

Bu programın 6. maddesi yeryüzünde insan başlığı altında: ırklar, diller ve dinlerin yayılışı hakkında kısa bilgiler, nüfus, insanların yeryüzünde dağılışı az ve çok kalabalık bölgeler, nüfus hareketleri, muhtelif insan gruplarında hayat tarzı olarak yazılmıştır. Nüfus, nüfus hareketleri ve muhtelif insan gruplarında hayat tarzı sosyal politikaların oluşmasında ve gelişmesinde etkili olan coğrafi faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında konumuzla ilgili olarak karalar başlığı altında depremler ve nedenleri alt başlığı yer almaktadır (Tablo: 3).

Lise ikinci sınıfta okutulan devletler coğrafyası 4 bölümden oluşmaktadır. Bunlar dünyanın siyasi ve iktisadi durumu, belirlenmiş 12 devlet (adları sıra ile yazılarak) yeryüzünde iktisadi duruma topluca bakış ve yeryüzündeki büyük ticaret yollarıdır (MEB, 1942). Ayrıntıya yer verilmeyen bu programda sosyal politikaya ait hiçbir başlığa rastlanmamıştır (Tablo: 3).

Lise üçüncü sınıfta haftada 1 saat okutulan Türkiye coğrafyası dersinin müfredat programının 1 ve 2. maddeleri Türkiye fiziki coğrafyası ve bölgeler coğrafyası, 3 ve 4. maddeleri ise; 3- Türkiye'nin beşeri coğrafyası (nüfus ve hareketleri, Türk milleti, milli oluşum. Başlıca iskân şekilleri. Hükümet ve idari taksimat) 4- Türkiye'nin iktisadi hayatına toplu bakış; Ziraat ve hayvan besleme. Ormancılık, avcılık ve balıkçılık. Madenler, sanayi, hammadde ve enerji kaynakları, ulaşım yolları ve ticaret.5. Cihan iktisadiyatında Türkiye'nin yeri şeklindedir (MEB, 1942). Bu programın 3 ve 4. maddelerinde sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenler ele alınmıştır (Tablo: 3).

Tablo 3 : 1942 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı

Lise 1	Karalar: iç etmenler; Yer sarsıntıları ve neticeleri. VI. Yeryüzünde İnsan İrklar, diller ve dinlerin yayılışı hakkında kısa bilgiler. Nüfus. İnsanların yeryüzünde dağılışı. Az ve çok kalabalık bölgeler. Nüfus hareketleri. Muhtelif İnsan gruplarında hayat tarzı.
Lise 2	-
Lise 3	3. Türkiye'nin beşeri coğrafyası;

Nüfus ve nüfus hareketleri. Türk milleti, milli oluşum.

Başlıca iskân şekilleri.

4. Türkiye'nin iktisadi hayatına toplu bakış;

Ziraat ve hayvan besleme. Ormancılık, avcılık ve balıkçılık. Madenler, sanayi, hammadde ve enerji kaynakları, ulaşım yolları ve ticaret.

5.Cihan iktisadiyatında Türkiye'nin yeri

Genel olarak değerlendirme yapıldığında lise1-3. sınıflarında programların son kısımlarında beşer konularının içerisinde nüfus ve nüfusa ait bazı değişkenler çalışma konumuz içerisinde yer almaktadır. Bunların dışında depremler ve nedenleri yer almakta ancak sonuçları ve önleme yöntemleri ele alınmadığı için çalışma konumuza dâhil edilmesi uygun olmamakla beraber inceleme konuları arasında sayılmıştır.

1957 Coğrafya Öğretim Programı

1942'den sonra yaklaşık 15 yıl boyunca Coğrafya öğretim programında bir düzenlemeye gidilmemiş, sadece ders saatlerinde zaman zaman değişiklikler yapılmıştır. TTKB'nin 21.09.1957 tarih ve 215 sayılı kararı ile coğrafya öğretim programı diğer programlarla birlikte ele alınıp yeniden yapılandırma yoluna gidilmiştir. Bu yılda özellikle ders isimlerinde ve derslerin sınıflara dağılımında önemli değişiklikler görülürken, derslerin içeriğinde yenilikler söz konusu değildir.

Lise 1. sınıflarda haftada 2 saat okutulan coğrafya dersi 15 ana başlıktan oluşmaktadır. Bunların 11' ini fiziki coğrafya konuları (% 73), 4' ünü (% 27) beşeri coğrafya konuları teşkil etmektedir. I. bölümde; coğrafyanın konusu, bölümleri ve gelişimi, II. bölümde matematiksel coğrafya konuları; dünyanın şekli, boyutları, paralel, meridyen, enlem, boylam ve dünya üzerinde saatler konuları, III. bölümde; güneş sistemi, dünyanın hareketleri, IV. bölümde kıtalar ve okyanuslar incelenirken, V. bölümde; karaların yüzeyde ve deniz dibindeki şekillerinin ana çizgileri, VI. bölümde; plan ve harita bilgisi, harita türleri, ölçekler, profil çıkarma vb. konular, iklim konusuna giriş yapılan VII. bölümde; önce sıcaklık konusu, sonrasında rüzgâr ve çeşitleri, nem-yağışlar ve son olarak iklim tasnifleri yapılmıştır. Sükürenin ele alındığı VIII. bölüm; özellikle denizler, deniz suyunun çeşitli özelliklerini ve denizlerdeki muhtelif hareketleri konu edinmiştir. Yeryüzünün bugünkü görünümünü kazanmasında etkili olan, halende fiziki coğrafya konuları içinde en önemli faktörler olarak karşımıza çıkan iç ve dış kuvvetler konusu IX. bölümde yer almaktadır. Fiziki coğrafya konularının işlendiği son iki bölümde ise sırasıyla yeryüzünde

toprak ve çeşitleri ile yeryüzünde bitki ve hayvanların dağılışı bulunmaktadır. 4 ana başlıkta incelenen beşeri coğrafya konularından ilki (XII. bölüm) yeryüzünde insanların dağılışı ve nüfus hareketlerini, ikincisi (XIII. bölüm);yeryüzünde insanların ırklara, dinlere ve dillere göre dağılışı, üçüncüsü (XIV. bölüm);hayat tarzı ve yerleşme, son bölüm ise (XV. bölüm); insanların etkinliği konularını içermektedir (MEB, 1957). Beşeri coğrafya konuları nüfus ve özelliklerine ait konu başlıkları olduğu için sosyal politikaların oluşmasına yön veren coğrafi etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo: 4).

Lise 2. sınıfın hem fen hem de edebiyat kolunda haftada iki saat olarak ülkeler coğrafyası dersi okutulmuştur. Girişte dünyanın siyasi durumu, I. ve II. Dünya harbi sonunda kurulan devletler belirtildikten sonra, I. bölümde komşu devletler (Yunanistan, Bulgaristan, Suriye, Lübnan, İran ve Irak) sıralanmıştır. Daha sonraki bölümler sırasıyla, Tuna boyu devletleri, Orta Avrupa devletleri, Batı Avrupa devletleri, Kuzey Avrupa devletleri (toplu bakış), Akdeniz memleketleri, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Asya memleketleri konuları sıralandıktan sonra, son bölümde ise; dünya ekonomisinde çeşitli memleketlerin etkileri bulunmaktadır. Toplam 10 ana başlıktan oluşan bu derste 1924 ve 1942 lise programlarında olduğu gibi sosyal politikaya ait unsurlara rastlanmamıştır (MEB, 1957), (Tablo: 4).

Lise 3. sınıfların her iki alanında da okutulan Türkiye Coğrafyası dersi 8 ana bölüm halinde belirlenmiştir. İlk 5 bölümünde Türkiye'nin fiziki coğrafya özellikleri; Türkiye'nin coğrafi konumu, yüzey şekilleri, kıyıları, iklimi, akarsu ve gölleri sıralandıktan sonra, 6. bölüm Karadeniz Bölgesinden başlayarak tüm bölgelerimizin fiziki, beşeri ve ekonomik açıdan özelliklerini; 7.bölüm Türkiye'nin nüfus özelliklerini; Türkiye'nin nüfusu, Türk milleti, idare bölümleri, son bölüm ise ülkemizin ekonomik coğrafyasını; tarım, ormanlar, hayvancılık (avcılık, balıkçılık), madenler, endüstri, ulaşım ve Türkiye'nin dış ticaretini konu edinmiştir (MEB, 1957).Her iki alan için esasında aynı programın hazırlandığı görülmekte, ancak konuların işlenişinde fen alanı öğrencilerine beşeri ve ekonomik coğrafya konularının ayrıntılara girilmeksizin genel hatlarıyla verileceği belirtilmektedir. Bu durumda sosyal politikalara ait konuların işlendiği beşeri ve ekonomik coğrafya konularının fen sınıflarında daha az önem arz ettiği dikkat çekmektedir. Sonuç olarak bu sınıftaki konular içinde Türkiye nüfusu, Türk milleti, idare bölümleri ile bölgelerin beşeri ve ekonomik özellikleri çalışma alanımız olan sosyal politikaların içine girmektedir (Tablo: 4).

Tablo 4 : 1957 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı

Lise 1	IX. Yer şekillerine etkileri bakımından kayalar. İç etmenler: Dünya kabuğunun hareketleri ve sebepleri, depremler XII. Yeryüzünde insanların dağılışı ve nüfus hareketleri. XIII. Yeryüzünde insanların ırklara, dinlere ve dillere göre dağılışı. XIV. Hayat tarzı ve yerleşme. XV. İnsanların etkinliği
Lise 2	-
Lise 3	VI. Türkiye'nin nüfusu, Türk milleti, idare bölümleri. VIII. Türkiye'nin ekonomik coğrafyası a) Tarım: Genel bakış, tahıl ve başka toprak ürünleri. Aşınmaların tarım bakımından önemi ve toprağın korunması. b) Ormanlardan faydalanma ve ormanların korunması, c) Hayvancılık, avcılık, balıkçılık, d) Madenler, e) Endüstri, f) Ulaşım, g) Türkiye'nin dış ticareti

Cumhuriyetin ilanından 1971'li yıllara kadar hazırlanan programlara bakıldığında, bu programların içerik açısından günün şartları nispetinde önemli görevleri üstlendikleri söylenebilir. Ancak siyasi, beşeri ve ekonomik açıdan büyük değişimlerin yaşandığı dönemlere denk gelmelerine rağmen, büyük yeniliklerin, farklılıkların programlara yansıtılmadığı da bir gerçektir. Uzun aralıklarla hazırlanmış olan bu programların daha sık aralıklarla toplumsal değişim ve talepleri göz önünde bulundurarak yenilenmesi gerekmekte idi (Geçit, 2008, s. 59). Bu üç ana program birbirinin tekrarı ve ayrıntılı şekilde konu başlıklarının yazıldığı program olma özelliği taşımaktadır. Bu kapsamda çalışma konumuzla ilgili somut bilgilere rastlayamadığımız ancak konu başlıklarından tahmin ettiğimiz birkaç beşeri coğrafya başlığının ve depremler konusunun dışında hiçbir unsura rastlanmamıştır.

1971 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB'nin 22. 03. 1971 tarih ve 110 sayılı kararı ile kabul edilen lise 1 Coğrafya müfredat program taslağının, içeriğini incelediğimizde; haftada 2 saat okutulan ve 4 ana bölümden ibaret olan bu dersin her bir bölümü içerik ve kapsam bakımından farklı sınıflarda okutulabilecek kadar geniş bir düzeydedir. İnsanlığın vatanı olmak bakımından dünya ve fiziki coğrafya etmenlerinin insan hayatı ve faaliyetleri üzerindeki etkileri başlıklı 1. bölüm, 8 ana başlıktan ibarettir. Dünyanın evrendeki yeri başlığı altında Dünya'nın aydan görünüşü, ayın yapısı, güneş sistemi, dünyanın gezegenler arasındaki yeri, evrenin oluşumu ve dünya üzerinde hayatın gelişmesine imkân veren koşullar yer alır. 2. başlık yerin ve yerkabuğunun yapısıdır. Burada; yerin içyapısı, yerkabuğunun oluşumu, kıtalar ve okyanusların oluşumu ve bunların yeryüzündeki dağılışı ele alınmıştır. Yeryüzünde insanın türeyişi, ilk vatanı ve gelişmesi konuları 3. başlığını oluşturmaktadır. Burada; insanın türeyişi ve ilk vatanı hakkında ileri sürülen başlıca görüşler, insanın türeyişinden eski çağın ilk aşamalarına kadar insanın geçirdiği başlıca gelişme ve uygarlık aşamaları ve zamanımızda kültür basamakları konuları bulunmaktadır. Ayrıca tüm bu konuların coğrafya açısından ele alınacağı dipnot halinde belirtilmiştir. Coğrafi konum ve durumu ve bu durumun yaşayış üzerindeki etkileri başlığı altında, coğrafi konum ve bu konumun ortaya çıkardığı sonuçlar, yükseltinin etkileri, okyanus ve denizlere karşı olan konum, büyük ve önemli deniz yolları üzerinde geçit yerlerinde bulunma durumu yer alır. 5. başlık yeryüzü kavramı, yeryüzü şekillerinin oluşum ve gelişmelerinde etkili olan kuvvetler ve olaylar olarak verilmiştir. İç ve dış kuvvetler bu bölümde oldukça ayrıntılı incelenmiştir. 6. başlık yeraltı zenginliklerini, 7. başlık iklimler ve iklimlerin insan yaşayışı üzerindeki etkilerini, son başlık ise, su ve insanı konu edinmiştir. Beşeri coğrafya etmenleri başlıklı ikinci bölüm ise; 3 ana başlıktan ibarettir. Bu ana başlıklar sırasıyla şunlardır; tarımsal bitkileri ve evcil hayvanları geliştiren insanlardır, ekonomik etkinlikleri geliştiren insandır, ekim-dikim ve hayvancılığın entansifleşmesidir. 4 bölüm içinde kapsamı en dar olan bölüm, üçüncü bölüm yani nüfus bölümüdür. Burada, dünyada nüfus artışı ve nedenleri, nüfus artışının doğurduğu sonuçlar, yeryüzünde sık ve seyrek nüfuslu ve yerleşilmemiş bölgeler ana başlıkları yer alır. Son bölümde ise yerleşme bölümü bulunmaktadır. 4 ana başlıktan müteşekkil olan bu bölümün ilk ana başlığı; ev ve ev şekilleri, diğerleri ise sırasıyla; yerleşme yerleri, taşıma ve ulaştırma, ticaret hayatı konularıdır (MEB, 1971).

1971 genel coğrafya dersi taslak programı 1957 ve daha önceki dönemlerde hazırlanan coğrafya dersi programlarına göre oldukça kapsamlıdır. Ancak sosyal politikaların

oluşmasında ve sosyal politikalara yön vermede etkili olan coğrafi faktörlerden nüfus bölümüne daha önceki programlarda olduğu gibi en az yer ayrılmıştır. 4 bölüm, 17 ana başlık ve 47 konunun içinden 1 bölüm, 1 ana başlık ve 3 konu nüfusa ayrılmıştır ki buda insan mekân ilişkisi üzerine çalışmalar yapan coğrafyanın beşeri yönüne daha az önem verildiğini göstermektedir. Bu bölüm müfredatın yaklaşık % 6'lık bölümüne denk gelmektedir. Ayrıca bu programda fiziki coğrafya konularından iç kuvvetler başlığı altında III Tabiatın tahribi sonuçları ve korunma çabaları. Konusunun c maddesi Depremler, nedenleri, türleri ve zararları (yurttan ve dünyadan başlıca örnekler). Depremlerin yerin içyapısı hakkında fikir vericiliği, yeryüzünün başlıca deprem alanları, depremlerin zararlarından korunma çareleri). başlıkları ile depremler ve korunma yöntemlerini ele almaktadır (Tablo: 5) . Depremler vb. doğal afetler riskleri ve riskli grupları ele alan sosyal politikaların ortaya çıkmasında etkili olan coğrafi faktörlerden biridir.

1971 genel coğrafya taslak programının sosyal politikaların hedeflerine ulaşması açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. Şöyle ki; ele alınan konular genel anlamda insan ve insan aktiviteleri ile doğal çevre arasındaki ilişkiyi-etkileşimi ele almaktadır ki, bu durum çağdaş coğrafya anlayışının benimsendiğini ve coğrafyanın kapsamına ve tanımına uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 5 : 1971 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı

Lise 1	1. Bölüm D:Yeryüzü Şekillerinin Oluşum ve Gelişimleri C: Depremler Nedenleri Türleri Zararları 1. İlme ve Teknik Esaslara Dayanan ve 19. ve 20. Yüzyıllarda Gelişen Ekonomik Hayat Endüstri öncesindeki gelişmeler, Endüstriyel ekonomiye geçiş ve bu hareketin yayılışı. 3. Bölüm Nüfus A: Dünyada Nüfus Artışı Ve Doğurduğu Sorunlar 1-Nüfus artışı ve nedenleri, gelecekte dünya nüfusu 2- Nüfus Artışının doğurduğu sorunlar (nüfus hareketleri, kırdan- şehire yönelen göçler ve bunların ortaya çıkardığı sorunlar) Dördüncü bölüm Yerleşme
--------	--

1973 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB'nin 29.12.1973 tarih ve 541 sayılı kararı ile kabul edilen programın lise 1. sınıf coğrafya dersi içeriğine bakıldığı zaman 1971 coğrafya taslak programı içeriğinin aynen korunduğu, buna ilave olarak harita bilgisi başlığı ile yeni bir bölüm eklendiği görülmektedir (MEB, 1973). Bu başlık altında önce harita kavramı tanımlanırken, sonrasında ölçekler, harita işaretleri, haritalarda yer şekillerinin gösterilmesi ve haritalardan yararlanma gibi alt başlıklar sıralanmıştır. Bu programda da 1. bölümde depremler ve korunma yöntemleri, 2. bölümde endüstri, 3. bölümde nüfus, 4. bölümde yerleşme başlığı altında büyükşehirler ve sorunları başlıkları ile sosyal politikaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan coğrafi faktörlere azda olsa yer verilmiştir. Toplamda 4 bölüm 13 ana başlıktan oluşan programda 1 bölüm 1 ana başlık ve 3 alt başlık konumuz ile ilişkilendirilmektedir (Tablo: 6) . Bu da programın yaklaşık %10'luk kısmına tekabül etmektedir.

Lise 2. sınıflarda haftada 2 saat okutulan, ülkeler coğrafyası dersi için ayrıca amaçların belirtilmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. 5 maddeden oluşan amaçlar bölümünün 3. ve 4. maddeleri milletler arası gruplaşmalar ile refahın artırılabilceğini ve ortak sorunların milletler arası işbirliği ile çözüleceğini ifade etmektedir. Burada sosyal politikanın araçlarından milletlerarası örgütler ve önemine vurgu yapılmıştır. Bu programla ilk defa sosyal politikalara ait unsurlara ülkeler coğrafyası müfredatında yer verildiği göze çarpmaktadır (MEB, 1973).

Lise 2. sınıf ülkeler coğrafyası dersinin giriş bölümünde öncelikle ülkelerin hangi kriterler doğrultusunda inceleneceği belirtilmiştir. 7 bölümden ibaret olan bu dersin birinci bölümünde ülkeler coğrafyasının kısaca tanımı, metodu ve amacı belirtilmiştir. Daha sonra sırasıyla dünyanın bugünkü görünüşü, politik ve ekonomik gruplaşmalar (NATO, Ortak Pazar, CENTO, Seato, Varşova Paktı ve COMECON), hiçbir gruba girmemiş ülkeler, dünya ekonomisine önemli katkılar sağlayan ülkeler gibi alt başlıklar yer alır. İkinci bölümde Türkiye dışında Ön Asya ülkeleri başlığı altında yakın doğu ve orta doğu kavramları arasındaki fark belirtilecek, Kıbrıs üzerinde durulacak ve karşılaştırmalarda Türkiye'ye yer verilecektir. Üçüncü bölümde Avrupa ülkeleri, dördüncü bölümde Afrika

lkeleri, beşinci bölümde Asya lkeleri, altıncı bölümde Amerika lkeleri yer alırken en son bölümde Avustralya ve büyük okyanus adaları bulunmaktadır.

Bu programdaki diğerk bir gelişme ülkeler incelenirken hangi hususlar çerçevesinde inceleneceğinin belirtilmesidir. Müfredatın ilk kısmında yer alan ekonomik ve siyasi gruplar ile (NATO, Ortak Pazar, CENTO, Seato, Varşova Paktı ve COMECON), dünyanın başlıca sorunları (nüfus artışı, beslenme, sağık, hammadde enerji ve ulaşım ve pazar gibi) başlıkları altında insan yaşamı ve kalitesini yakından ilgilendirmesi nedeniyle sosyal politikaları da yakından ilgilendiren küresel sorunlar ele alınmıştır (Tablo: 6).

Haftada 2 saat olarak müfredatta yer alan lise 3. sınıf Türkiye Coğrafyası dersi amaçları 5 maddeden oluşmaktadır (MEB, 1973). Ülkemizdeki yeraltı ve yer üstü kaynakları tanıtmak, bunları en iyi şekilde değerlendirmenin bilgi ve teknolojiye ulaşılan seviye ile ilgili olduğunu kavratmak, servetlerinin farkında olan yurt ve milletin sorunlarını bilen ve çözümlenmesi için çalışan ülke kalkınmasında sorumluluk alan bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Özellikle son iki madde ülkenin sosyal ve ekonomik olarak kalkınmasında görev alan etkin vatandaşlar yetiştirmek suretiyle sosyal politikaların hedeflerine ulaşmasında önem arz etmektedir.

Lise 3. sınıf Türkiye Coğrafyası dersi müfredatta ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Dört ana bölümde incelenen bu dersin birinci bölümünde Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri konusu ele alınmıştır. İkinci bölümde Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ve bu bölgeleri oluşturan şartlar başlığı altında öncelikle coğrafi bölge sınırları çizilirken esas alınan unsurlardan bazıları (zellikle doğal etmenler) açıklanmıştır. Sonrasında tüm bölgelerimiz bölümleriyle birlikte ayrıntılı açıklanmıştır. nc bölümde Türkiye'nin nüfus ve yerleşme sorunları başlığı altında, Türkiye'nin nüfus yapısı, nüfus hareketleri, nüfusun dağılışı, yerleşme şekilleri ve şehirleşme hareketleri incelenmiştir. Diğerk bölümlere göre daha az önem verilen bu kısımda ilk defa nüfus yapısı, dağılışı, dağılışın sebep ve sonuçları, hareketleri ile alt başlıklarını detaylı bir şekilde ele almıştır. Ayrıca ilk defa Türkiye coğrafyası yerleşme konusunun içinde şehirleşme hareketleri ve büyük şehirlerin sorunları ile nüfus planlaması başlığı eklenmiştir (Tablo: 6). Bu başlıklar ilk defa sosyal politikaların gelişmesinde etkili olan sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenlerin tamamına yakınının ve sosyal politika uygulamasının müfredatta ele alındığını göstermektedir. Oldukça kapsamlı olan dördüncü bölümde Türkiye'nin ekonomik sorunları başlığı altında önce tarım çalışmaları ele alınmıştır. Tarımın Türkiye ekonomisindeki yerinden sonra ülkemizde yetiştirilen çeşitli tarımsal ürünler tek tek açıklanmıştır. Aynı

kriter doğrultusunda ülkemizdeki hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve madencilik konuları izah edilmiştir. Memleketimizde endüstrinin kurulması için gerekli şartlar alt başlığı altında sanayinin kurulması için gerekli şartlar belirtildikten sonra, çeşitli endüstri kollarının Türkiye’deki dağılımları belirtilmiştir. Ulaştırma ve ticaret-turizm konuları bu dersin en son bölümünde yer almıştır. (MEB, 1973) Türkiye’nin ekonomik sorunlarının yer aldığı dördüncü bölümde ticaretle birlikte turizm konusuna da yer verilmiştir. Türkiye ekonomisi için bu denli önemli olan bu ekonomik etkinliğin müfredatı ilk defa alındığı görülmektedir. Sosyal politikalara yön veren etkenlerden sanayi üzerinde önemle durulmuştur.

Tablo 6 : 1973 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı

Lise 1	Depremler, nedenleri, türleri ve zararları (yurttan ve dünyadan başlıca örnekler). Depremlerin yerin içyapısı hakkında fikir vericiliği, yeryüzünün başlıca deprem alanları, depremlerin zararlarından korunma çareleri). B. Ekonomik Etkinlikleri Geliştiren İnsandır 1. İlme ve teknik esaslara dayanan ve 19. ve 20. yüzyıllarda gelişen ekonomik hayat a. Endüstri öncesindeki gelişmeler, b. Endüstriyel ekonomiye geçiş ve bu hareketin yayılışı. b. Endüstrileşme hareketleri (çeşitli ülkelerden örnek verilecek). ÜÇÜNCÜ BÖLÜM NÜFUS A. Dünyada Nüfus Artışı ve Doğurduğu Sonuçlar 1. Dünyada nüfus artışı ve nedenleri, gelecekte dünya nüfusu, 2. Nüfus artışının doğurduğu sorunlar (nüfus hareketleri, özellikle kırlardan şehirlere yönelen göçler ve bunun ortaya çıkardığı sosyal sorunlar), DÖRDÜNCÜ BÖLÜM YERLEŞME B. 3.Büyük şehirler ve başlıca problemleri.
Lise 2	B. Dünyanın Bugünkü Görünüşü (Politik ve ekonomik gruplaşmalara kısa bir bakış). 1. NATO, 2. Ortak Pazar,

	3. CENTO,
	4. Seato,
	5. Varşova Paktı ve COMECON,
Lise 3	3. Her coğrafi bölge aşağıdaki plana göre incelenecektir. b. Beşeri hayat, e. Başlıca sorunlar. (Her bölgenin gerek kendi bünyesinde gerek dünyanın bütünü üzerinde etkili olabilecek sosyal, ekonomik, politik ve aktüel sorunları özellikle belirtilecek). - C. Ulaştırma D. Ticaret ve Turizm ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE’NİN NÜFUS VE YERLEŞME SORUNLARI A. Nüfus 1. Türkiye nüfusunun yapısı, (Nüfusun miktarı, eğitim durumu, mesleklere dağılışı, faal nüfus, yaş grupları ve bu durumun ekonomimize etkisi). 2. Nüfus hareketleri: (Nüfusun artışı, köyden şehre ve yabancı ülkelere işçi akımı, nüfus planlanması); 3. Nüfusun dağılışı, sebep ve sonuçları, B. Yerleşme 3. Şehirleşme hareketleri ve büyük şehirlerimizin ana sorunları. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE’NİN EKONOMİK SORUNLARI A. Tarım Çalışmaları I. Tarım II. Hayvancılık III. Ormancılık: IV. Balıkçılık V. Kümes hayvancılığı B. Endüstri İle İlgili Çalışma I. Madencilik II. Enerji Kaynakları III. Endüstri

1982 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB'nin 19.11.1982 tarih ve 156 sayılı kararı ile coğrafya dersi geçici öğretim programı kabul edilmiştir. Bu programın içeriğine bakıldığında lise 1 coğrafya dersi 15 üniteden oluşmaktadır. Coğrafyanın konusunun işlendiği 1. üniteden sonra, içeriğinde paralel-meridyen ve coğrafi konumun da yer aldığı oldukça ayrıntılı işlenmiş harita bilgisi ünitesi bulunmaktadır. Daha sonra sırasıyla yerin ve yer kabuğunun yapısı, Türkiye'nin yer altı zenginlikleri, yeryüzünün büyük birimleri, atmosfer, iklim, Türkiye'de yer şekillerinin oluşumu, iç kuvvetler, dış kuvvetler, yer altı suları, kaynaklar, rüzgârlar, dalgalar, akıntılar, yeryüzünde bitki ve hayvanların dağılışı ile son olarak insan, insanların faaliyeti ve tabiat üniteleri ardışık olarak sıralanmıştır (MEB, 1982). Ünite başlıklarından fiziki coğrafya konularının yaklaşık % 90'lık bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Daha önceki programlarda da fiziki coğrafya konularının ağırlıklı olduğu saptanmıştı. Bu programda, beşeri coğrafya ünitesinin oldukça sadeleştirildiği de görülmektedir. İlk 14 ünite fiziki coğrafya en son 15. ünite beşeri coğrafya konusudur. İnsan ve insanların faaliyetleri ve tabiat başlığı altında yer alan bu ünite de nüfus konusu; nüfusun dağılışı, nüfusun hareketi ve Türkiye'de nüfusun dağılışı ve hareketlerine yer verilmiştir. Daha önceki programlarda Türkiye coğrafyası içinde yer alan Türkiye nüfusu, nüfus yoğunluğu ve nüfus hareketleri ilk defa lise 1 programında 1971 ve 1973 programına göre oldukça dar kapsamda yer almıştır. Programlar incelendiğinde 1973 programında yer alan “yeryüzünde insanın türeyişi, dünyanın evrendeki yeri, beşeri coğrafya etmenleri ile taşıma-ulaştırma ve ticaret hayatı” gibi konuların çıkarıldığı görülmektedir (Tablo: 7). 1982 programının önceki programa göre belki de en olumlu yanı ilk ünite de coğrafyanın konusunun belirtilmesi, bölümlerinin açıklanması ve coğrafyanın gelişimi hakkında bilgi verilmesidir. Oysa bir önceki müfredatta böyle bir ünitenin olmadığı, dolayısıyla coğrafyanın ne olduğu ve gelişimi açıklanmadan coğrafi bilgilerin verildiği görülmektedir. Dünyanın evrendeki yeri konusu bu programda yer almamaktadır. Programın dikkate değer önemli bir özelliği de, ünitelerin sonlarında genel coğrafya bilgilerinin hemen ardından Türkiye coğrafyası konularının yer almasıdır. Örneğin, “yerin ve yer kabuğunun yapısı” ünitesinin sonunda “Türkiye’de yüzey şekillerinin incelenmesi” gibi. Bu durumun doğal sonucu olarak bazı konuların ayrı sınıflarda tekrarına neden olmuştur (Geçit, 2008, s. 120).

Bu programda dikkat çeken diğer önemli bir husus ise, bir önceki programda haftada iki saat olarak ve lise 2. sınıfta okutulan “Ülkeler Coğrafyası “ konularının lise 2 ve lise 3. sınıflarda okutulan derslerin ikinci bölümlerini oluşturacak biçimde düzenlenmesidir. Lise

2. sınıfta haftada 2 saat olarak okutulması kararlaştırılan “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri” dersinin ikinci bölümünde Türkiye’ye komşu ülkeler incelenmiştir. Lise 3. sınıfta yine haftada 2 saat olarak okutulan “Türkiye’nin Ekonomik Coğrafyası” dersinin ikinci bölümünde ise “Başlıca Dünya Ülkeleri” başlığıyla ülkeler coğrafyası konuları ele alınmıştır.

İki bölüm halindeki lise 2 coğrafya dersinin ilk bölümü 8 üniteden oluşmuştur. Türkiye’nin coğrafi bölgeleri ve idari bölümlere ayrılışı ana başlıklı ilk üniteden sonra Karadeniz bölgesinden başlanarak tüm coğrafi bölgelerimiz bölümleriyle birlikte ayrıntılı irdelenmiştir. 7 üniteden oluşan ikinci bölümde ise sırasıyla Bulgaristan, Yunanistan, Kıbrıs, Irak, İran, Suriye ve Sovyetler Birliği “Türkiye komşu ülkeleri” başlığı altında verilmiştir. Bu ülkelerin özellikleri dört başlık altında toplanmıştır. Bu ülkelerin tabiat şartlarından sonra, nüfus ve şehirleri, ekonomik hayatları ve coğrafi yönden yurdumuzla ilişkileri izah edilmiştir.

1973 müfredat programında lise 3. sınıflarda “Türkiye Coğrafyası” olarak okutulan ders 1982 müfredat programında “Türkiye’nin Ekonomik Coğrafyası’ ve Ülkeler Coğrafyasından oluşmak üzere lise 2. sınıflarda olduğu gibi iki bölüm dâhilinde hazırlanmıştır. Birinci bölüm 8 üniteden ibarettir. 1. ünite ekonomik etkinlik ve çeşitleri ana başlığının altında, sırasıyla Türkiye’de tarım, Türkiye’de bölgeler arasında tarım bakımından farklılıklar ve başlıca toprak ürünleri başlıkları sıralanmıştır. Başlıca toprak ürünleri altında tahıllar, endüstri bitkileri ve meyveler ayrıntılı işlenmiştir. Daha sonra sırasıyla şu bölümler gelmektedir; Türkiye’nin ormanları, Türkiye’de hayvancılık, Türkiye’de deniz akarsu ve göller, Türkiye’de maden, Türkiye’de endüstri, Türkiye’de ulaşım ve Türkiye’nin iç ve dış ticareti. Bu dersin ikinci bölümü ise, 9 üniteden ibarettir. Başlıca dünya ülkeleri başlığı altında açıklama yapılmakta (ülkeler: a. Tabiat şartları, b. Nüfus ve şehirler, c. Ekonomik hayat, d. Coğrafi yönünden ülkemizle ilişkileri şeklinde ele alınacaktır) ve sonrasında ülkeler kıtalar ölçeğinde işlenmektedir. Dikkat edilirse belirtilen bu dört temel unsur lise 2. sınıftaki komşularımız bölümünde ülke başlıklarından sonra tüm ülkeler için ayrı ayrı sıralanmıştı. Ancak burada girişte genel bir açıklama halinde bu hususlar belirtilmiş ve sonrasında ülkeler incelenmeye başlanmıştır. 1. ünite Ortadoğu ülkeleri; Mısır, Suudi Arabistan, İsrail, 2. ünite Doğu Avrupa ülkeleri; Romanya, Yugoslavya, Macaristan, Çekoslovakya, Avusturya, 3. ünite Orta Avrupa ülkeleri; Almanya, İsviçre, 4. ünite Batı ve Kuzey Avrupa ülkeleri; Fransa, Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti, 5. ünite Akdeniz ülkeleri; İtalya, Fas-Cezayir, Tunus-Libya, 6.

ünitede diğer Afrika ülkeleri başlığı altında; G.Rodezya, Etiyopya, Güney Afrika ve Nijerya, 7. ünite Kuzey Amerika ülkeleri; Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, 8. ünite Güney Amerika ülkeleri; Brezilya ve Arjantin, son ünite ise, Asya ülkeleri başlığı altında Pakistan, Hindistan, Afganistan, Çin ve Japonya işlenmiştir (MEB, 1982). Hem lise 2 hem de lise 3. sınıf programına bakıldığında endüstri ile ülkelerin işlenmesi sırasında dikkat edilecek konular ifadesinde bulunan nüfus ve şehirler başlığı dışında beşeri coğrafya unsurlarına rastlanmamaktadır (Tablo: 7). Buda sosyal politika ilişkisi kurulabilecek bölümün yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir.

Tablo 7 : 1982 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı

Lise 1	d. Depremler, Türkiye’de deprem olayları ve depremden korunma yolları. XV. Ünite: İnsan, İnsanların Faaliyeti ve Tabiat 1. İnsan ve tabiat a. İnsanların yaşamasına az elverişli olan bölgeler. b. İnsanların yaşamasına elverişli olan bölgeler. 2. Dünyada nüfus hareketleri. 3. Türkiye’nin nüfusu a. Türkiye’nin nüfus yoğunluğu ve dağılışı. b. Türkiye’de nüfus hareketleri
Lise 2	Lise -2 I. Ünite: Ekonomik Etkinlik ve Çeşitleri Lise -2 I. Ünite: Ekonomik Etkinlik ve Çeşitleri III. Ünite: Türkiye’de Hayvancılık IV. Ünite: Türkiye’de Deniz, Akarsu ve Göller V. Ünite: Türkiye’de Maden VI. Ünite: Türkiye’de Endüstri
Lise 3	-

1983 Coğrafya Öğretim Programı

1982 müfredat programı bir yıl sonra TTKB’nin 08.07.1983 yılı 107 sayılı kararı ile yeniden düzenlenmiştir. Birçok açıdan farklılık taşıyan bu yeni programda bir önceki öğretim programına göre ders içeriklerinde bazı değişiklikler meydana getirilmiş olmasına karşın ders isimleri ve derslerin sınıflara dağılımında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır (MEB, 1982-1983).

Lise 1. sınıfta okutulan coğrafya dersinin 7 üniteden oluşturulduğu görülmektedir ki bu durum Genel Coğrafya dersinde konu ve ünitelerin bir sistematik içinde bütünlük arz edecek şekilde verilmeye çalışılmasından kaynaklanmıştır (Geçit, 2008, s. 137). Yeryuvarlağı ve evren başlığı ile ele alınan I. üniteye sırasıyla Güneş sistemi, yerin şekli ve boyutları, enlem-paralel, boylam-meridyen konularından sonra yeryuvarlağının hareketleri ve Türkiye'nin coğrafi konumu incelenmiştir. II. üniteye harita ve ölçek konuları ele alınmıştır. Yeni programda harita ve ölçek başlığı altında haritalarda yüzey şekillerinin gösterilmesi, haritalarda alan ve uzunluk hesaplamaları ile Türkiye'nin yüzölçümü ve boyutları ile Türkiye'nin kara sınırları ve kıyıları konuları incelenmiştir. Kara ve denizler ana başlığı III. üniteyi teşkil etmektedir. Ancak burada kara ve denizlerin oluşumundan ziyade dünyada ve Türkiye'deki dağılışı ayrıntılı ele alınmıştır. IV. ünite iklim ünitesidir. Burada öncelikle atmosfer ve özellikleri açıklanmıştır. 1982 programında atmosfer ayrı bir ünite olarak incelenmişti. Atmosfer ve özelliklerinden sonra sırasıyla iklimin tanımı, iklim elemanları, Türkiye'de iklim elemanları ile yeryüzünde başlıca iklim tipleri ve bitki örtüleri ile Türkiye'de başlıca iklim ve bitki türleri ele alınmıştır. V. ünite yeryuvarlağının yapısı ve yer şekillerinin oluşu ana başlığı ile öncelikle yer kabuğunun yapısını, taşları, dünyanın iç yapısını ve jeolojik devirleri ele aldıktan sonra iç kuvvetler (dağ oluşumu, kıta oluşumu, volkanizma ve deprem) işlenmiştir. Daha sonra bu kuvvetlerin Türkiye'deki oluşum ve dağılışına bakılmıştır. Son olarak Türkiye'de ovalar ve platolar konusu da bu ünite içinde değerlendirilmiştir. Daha önceki programda üniteye yer alan yer şekillerinin oluşumu ve dış kuvvetler konusu burada VI. üniteye yer edinmiştir. Bu ana başlık içinde şu konular sırasıyla ele alınmıştır; taşların çözülmesi ve toprak oluşumu, yer göçmeleri, toprak erozyonu, akarsular, yeraltı suları ve kaynaklar ile göller, buzullar, rüzgârlar ve denizlerde hareket konuları ayrıntılı incelendikten sonra bu dış kuvvetlerin Türkiye'deki dağılışı ve etkileri ele alınmıştır. Bu yönüyle sistematik olarak bir önceki programla benzerlik taşımaktadır. Lise 1. sınıfta okutulan coğrafya dersi içindeki tek beşeri konulu ünite son ünite yani VII. ünite. İnsan ve tabi çevre başlıklı bu ünite içerisinde öncelikle yeryüzünde nüfus hareketleri ve sonuçları ile insanların yaşamasına elverişli ve az elverişli bölgeler belirtilmiştir. Daha sonra ayrıntılı biçimde Türkiye'de nüfus hareketleri ve sonuçları başlığı altında Türkiye'de nüfusun niteliği ve dağılışı ele alınmış, Türkiye'de yerleşme başlığı altında ise yerleşmelerin dağılışı, köy ve şehir yerleşmeleri ile şehirleşme konuları irdelenmiştir. Bir önceki programda yer alan dünyadaki nüfus hareketleri yeryüzünde nüfus hareketleri olarak ifade edilmiş ayrıca 1982 programından farklı olarak yerleşme konuları bu programa eklenmiştir. Bu programa 1973

programında olup 1982 programında yer almayan evren konusu tekrar dâhil edilmiştir. Ayrıca 1982 programındaki Türkiye'nin yeraltı zenginlikleri ünitesi ile bitki konusu bu programdan çıkarılmıştır (MEB, 1983).

Sonuç olarak bu programda da sosyal politikalara yön veren etkenlerden deprem, nüfus ve şehirleşme başlıkları ana konular olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo: 8). Daha önceki tüm lise 1. sınıf programlarında olduğu gibi yaklaşık olarak % 90 fiziki coğrafya konuları ve % 10'u beşeri coğrafya konularından oluşmaktadır. Bu son iki program 1973 programına göre beşeri coğrafya konularının daha az önemsendiğini göstermektedir.

Lise 2. sınıfta okutulan Türkiye'nin coğrafi bölgeleri dersinin bir önceki programa göre önemli değişikliklere maruz kalmadığı saptanmıştır. 1983 programı da 1982 programı gibi 2 bölümden ibaret olduğu, birinci bölümde Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ikinci bölümde ise ülkeler bölümlerinin yer aldığı görülmektedir. Ancak bir önceki programda ilk bölüm 8, ikinci bölüm 7 ünitelerden oluşmuştuken, yeni programda ilk bölüm 7, ikinci bölüm 5 ünitelerden oluşmuştur. Birinci bölümün içeriğine bakıldığında zaman zaman metot olarak bir değişikliğin olmadığı ancak yeni müfredatta bölgeler ve bölümler tek tek işlendikten sonra, o bölgelerin Türkiye ekonomisi ile Türkiye turizmindeki yerleri ayrıca ele alınmıştır. İkinci bölümde önceki programda sadece ülkemize komşu olan ülkeler 4 ana başlıkta 7 ünite halinde incelenirken, bu programda komşu ülkelere ilaveten diğer bazı ülkeler de farklı bir metot ile işlenmiştir. Ülkeler ana başlığı altında öncelikle bu ülkeler incelenirken hangi çerçevede ele alınacakları ve sonrasında Türkiye ile olan ilişkileri üzerinde durulması gerektiği belirtilmiştir. Daha sonra I. üniteye Ortadoğu'nun başlıca ülkeleri, II. üniteye Balkan ülkeleri, III. üniteye Sovyetler Birliği, IV. üniteye Afrika'nın başlıca ülkeleri ve son üniteye ise Asya'nın başlıca ülkeleri ele alınmıştır (MEB, 1983). Bu bölüm içerisinde meydana gelen değişiklikler neticesinde dikkat çeken en önemli husus, çok sayıda ülkenin ele alınması sonucunda komşu ülkelerimizin de ayrıntıya girmeden ana hatlarıyla açıklanmış olmasıdır (Geçit, 2008, s. 139).

Lise 3. sınıflarda okutulan "Türkiye'nin Ekonomik Coğrafyası" dersi içeriğine bakıldığında zaman zaman bir önceki yıla göre yeni konuların ilave edilmesi ile dikkat çekmektedir. 1982 programında iki ana bölüm ve toplam 17 ünitelerden ibaret bu ders yeni programda yine iki ana bölüm ancak 11 ünitelerden oluşmaktadır. Yeni programın ilk bölümünde I. üniteye geçilmeden önce giriş bölümünde Türkiye'nin ekonomik coğrafyasını etkileyen şartlar (coğrafi konum, yer şekilleri, iklim, nüfus ve yerleşme) konusunun ele alındığı görülmektedir ki bir önceki programda böyle bir girişin olmadığı doğrudan ekonomik

etkinliklere (tarım) geçildiği dikkat çekmektedir. Bu genel girişin devamında I. ünite Türkiye’de tarım daha sonra sırasıyla Türkiye’de hayvancılık, ormanlar ve orman işletmeciliği, madenler ve enerji kaynakları, endüstri, ulaşım, ticaret ve turizm üniteleri sıralanmıştır. Bütün bu ana başlıklar altındaki konular Türkiye ölçeğinde oldukça ayrıntılı ele alınmıştır (MEB, 1983).

1982 programında Türkiye’de deniz akarsu ve göller ana başlıklı bir ünite içerisinde su kaynaklarından yararlanma konusu ayrıntılı ele alınırken, 1983 programında böyle bir ünitenin bulunmadığı ancak hayvancılık ünitesi içerisinde balıkçılık başlığı altında bu konunun çok ayrıntılı olmasa da irdelendiği görülmektedir. Yeni programda olumlu bir gelişme olarak belirtilmeye değer diğer bir husus, Türkiye’de tarım ana başlığı altında tarımın Türkiye ekonomisindeki yeri ve tarımı etkileyen şartlar (toprak ve bakımı, sulama, gübreleme, tohum ıslahı, makineleşme, pazarlama ve tarımla ilgili kuruluşlar) ve tarım bölgeleri gibi önemli bazı konuların incelenmiş olmasıdır. İkinci bölümde yine ülkeler coğrafyası konuları incelenmiştir. 3 ünite halinde ele alınan bu bölümün ilk ünitesinde Avrupa’nın başlıca ülkeleri, II. üniteye yenisünya karaları, son üniteye ise milletlerarası kuruluşlar ve Türkiye konusu yer almaktadır. Bir önceki programda lise 3. sınıfın ikinci bölümünde Akdeniz’e komşu bazı ülkeler ile Asya’nın önemli ülkeleri incelenirken yeni programda bu ülkeler lise 2. sınıfta ele alındığından bu ders müfredatından çıkartılmıştır (MEB, 1983).

Sonuç olarak bu programdaki önemli bir yenilik, 1982 programından çıkarılan dünyanın siyasi ve ekonomik arenasında önemli etkilere sahip kuruluşların (BM, NATO, OECD, Varşova Paketi, Avrupa Konseyi, AET, COMECON) işlenmesi ve Türkiye’nin bu kuruluşlarla olan ilişkilerinin etraflıca açıklanmış olmasıdır. Aynı zamanda milletlerarası kuruluşlar sosyal politikanın araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. 1973 programında lise 3. sınıf coğrafya müfredatında yer alan “Türkiye’nin nüfus ve yerleşme sorunları ünitesi” son iki programda yer almamıştır. Buda zaten çok önemsinmeyen ve aslında birçok sorunun temelinde yatan beşeri unsurları göz ardı etmek demektir. Nüfus ve yerleşme konusu kısa başlıklar halinde lise 1 programına taşınmıştır. 1983 programının lise 1.sınıflarında son ünite olan nüfus ve nüfusa ait değişkenler lise 2 ve 3. sınıflarda yer almamıştır. Bu programda karşılaşılan bir ilk de 1983 yılına kadar hazırlanan müfredatlar da kullanılan nüfus başlığının insan ve tabi çevre olarak değiştirilmesidir (Tablo: 8).

Tablo 8 : 1983 Müfredatında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı

Lise 1	Depremler, Türkiye’de deprem olayları ve depremden korunma yolları. VII. Ünite: İnsan ve Tabii Çevre 1. Yeryüzünde nüfus hareketleri ve sonuçları. a. İnsanların yaşamasına az elverişli yerler. b. İnsanların yaşamasına elverişli yerler. 2. Türkiye’de nüfus hareketleri ve sonuçları a. Türkiye nüfusunun niteliği. b. Türkiye’de nüfus dağılışı. 3. Türkiye’de yerleşme. a. Yerleşmenin coğrafi dağılışı. b. Köy ve şehir yerleşmeleri. c. Şehirleşme.
Lise 2	B. Coğrafi bölgeleri oluşturan şartlar (konum, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsü, akarsular, göller, denizler ve kıyılar, nüfus ve yerleşme ile ekonomik özellikleri açıklanacak). B. Programdaki ülkelerin yeri belirtilerek, beşeri ve ekonomik coğrafyası hakkında kısa ve özlü bilgiler verilecek, ekonomik etkileri bakımından Türkiye ile karşılaştırmaları yapılacaktır.
Lise 3	Giriş: Türkiye’nin ekonomik coğrafyasını etkileyen şartlar 1. Coğrafi konum. 2. Yer şekilleri. 3. İklim. 4. Nüfus ve yerleşme. I. Ünite: Türkiye’de Tarım II. Ünite: Türkiye’de Hayvancılık 4. Balıkçılık. 5. Diğer su ürünleri. III. Ünite: Türkiye’de Ormanlar ve Orman İşletmeciliği IV. Ünite: Türkiye’de Madenler ve Enerji Kaynakları V. Ünite: Türkiye’de Endüstri 1. Endüstrinin kurulması için gerekli şartlar. 2. Türkiye’de endüstrinin kuruluş ve gelişmesi. 3. Türkiye’de endüstri kolları.

a. Besin endüstrisi. b. Tütün ve ispirotolu içkiler endüstrisi. c. Dokuma, deri, giyim endüstrisi. d. Maden endüstrisi. e. Makine endüstrisi. f. Kimya endüstrisi. g. Orman ürünleri endüstrisi. h. Çimento, cam, seramik endüstrisi vb.

4. Endüstrinin Türkiye ekonomisindeki yeri.

VI. Ünite: Türkiye’de Ulaşım

VI. Ünite: Türkiye’de Ticaret

VII. Ünite: Türkiye’de Turizm

III. Ünite: Milletlerarası Kuruluşlar ve Türkiye

1. Birleşmiş Milletler. 2. NATO. 3. Varşova Paktı. 4. OECD. 5. Avrupa Konseyi. 6. Avrupa Ekonomik Topluluğu (Ortak Pazar-AET). 7. COMECON.

1992 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB’nin 08.07.1983 tarih ve 107 sayılı kararı ile kabul edilen program, 27.03.1992 tarih ve 79 sayılı kararı ile değiştirilmiştir. “1983 yılında hazırlanan müfredat programının tekrarı niteliğinde olan 1992 coğrafya müfredat programı konuların dağılışında, içerikte, derslerin sınıflara dağılışında ve adlarında kayda değer bir yenilik getirmemiştir” (Akbaş vd., 2003, s. 112). Bu program yerini 15.03.1993 tarih ve 78 sayı ile kabul edilen 1983 müfredat programının hemen hemen aynısı olan programa bırakmıştır. Yeni programda kavram kullanılışı, konu adları, lise 1.sınıf üçüncü ünitenin çıkarılması ve buna paralel ünite numaralarının değişmesi ile lise 2 ülkeler coğrafyasında Sovyetler Birliği’nin dağılması sonucu bu ülkenin yerine yeni kurulmuş ülkelerin eklenmesi dışında önemli bir değişiklik yapılmamıştır.

1983 yılında hazırlanan program 1992 ve 1993 yıllarındaki küçük bazı değişiklikler dışında varlığını 2005 yılına kadar sürdürmüştür.

Her 3 sınıfta da bazı konular çıkarılarak müfredat sadeleştirilmeye çalışılmıştır. Bu konular arasında müfredatta zaten sınırlı yer tutan beşeri coğrafya konuları da bulunmaktadır. Lise 1. sınıf yeryüzünde nüfus hareketleri ve sonuçları, insanların yaşamasına az ve çok elverişli yerler ile lise 3. sınıfta inceleme alanımıza giren milletler arası örgütlerden bazıları da (Varşova Paktı, COMECON) çıkarılan konular arasında yer almaktadır (MEB, 1992). Ancak, bu yeni programının hazırlandığı dönem süresinde TTKB’nin 02.09.1991 tarihli kararı doğrultusunda “ders geçme ve kredili sistem” adı verilen ve ilk yıl belirlenmiş okullarda, 1992-93 öğretim yılından itibaren ise genel ve mesleki-teknik bütün ortaöğretim

kurumlarında uygulamaya konulan yeni bir müfredat programı kabul edilmiştir. Bu sistemin yapısına bakıldığı zaman derslerin ortak dersler ve öğrencilerin seçeceği alana ilişkin seçmeli dersler olarak iki ana gruba ayrıldığı görülmektedir. Coğrafya dersi de tüm ortaöğretim kurumlarının birinci sınıflarında ortak ders, üst sınıflarda ise alanların özelliğine göre seçmeli ya da zorunlu ortak dersler içinde kabul edilmiştir.

TTKB'nin 08.07.1992 tarih ve 190 sayılı kararı ile 09.09.1992 ve 277 sayılı kararları doğrultusunda ortaöğretimde okutulacak olan ortak ve seçmeli coğrafya derslerinin amaçları ve içerikleri belirlenmiştir. Ders geçme ve kredi yönetmeliğini uygulayan orta dereceli okulların lise ortak dersler grubunda yer alan “Coğrafya 1–2” ders içeriğine bakıldığında; birbirinden bağımsız iki farklı konunun esas alındığı dikkat çekmektedir. Coğrafya-1 içeriğinin 5 üniteden ibaret olduğu ve bütünüyle fiziki coğrafya konularını kapsadığı görülmektedir. Coğrafyanın konusu ve bölümlerinin kısaca açıklandığı giriş bölümünden sonra ilk ünite yeryuvarlığının şekli ve hareketleri ayrıntılı ele alınmıştır. İkinci ünite harita bilgisi, üçüncü ünite iklim (genel iklim elemanlarından sonra Türkiye’de iklim elemanları açıklanmıştır), dördüncü ünite yeryuvarlığının yapısı ve yer şekillerinin oluşumu ayrıntılı işlendikten sonra, iklim ünitesinin akabinde yapıldığı gibi Türkiye’de etkili olan iç kuvvetler sıralanmıştır. Son ünite ise dış kuvvetler incelenmiştir. Öncelikle taşların çözülmesi ve toprak oluşumundan sonra tüm dış kuvvetler açıklanmış, her dış kuvvet açıklamasından sonra bu etkenlerin Türkiye’deki etki ve dağılımına değinilmiştir (MEB, 1992). Ünitelere bakıldığı zaman “sınıf geçme” sistemine göre hazırlanan coğrafya bir programına göre sadeleştirilmeye gidildiği ve bazı konuların müfredattan çıkarıldığı görülmektedir. Çıkarılan başlıca konular şunlardır: İklim ünitesinde Türkiye’nin iklim elemanlarına yer verilmişken daha önceki programda yer alan “Türkiye’de başlıca iklim tipleri ve tabii bitki örtüsü” konusu çıkarılmıştır. Yeni programdan çıkarılan diğer bir konu ise Türkiye’de nüfus ve yerleşme konusudur. Bu programla ilgili genel bir değerlendirme yapılmak istendiğinde eleştirilebilecek hususlardan biri, ünite konularının dengeli dağılmadığıdır. Coğrafyanın insanla coğrafi çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve etkileşimi konu edinen bir bilim dalı olduğu gerçeği düşünülürse, programın bu karşılıklı etkileşim üzerinde pek durmadığı ve sadece fiziki coğrafya ağırlıklı işlev üstlendiği görülmektedir. Bu yaklaşımda beşeri coğrafyaya ait tüm unsurlar müfredattan çıkarılarak coğrafyanın fiziki coğrafyadan ibaret olduğu anlayışı ile hareket edilmiştir. Bu programda depremler ve korunma yolları dışında konumuzu doğrudan veya dolaylı ilgilendiren sosyal politikalara yön veren coğrafi unsurlara rastlanmamıştır (Tablo: 9).

Coğrafya-2 programı konuları bir önceki programda yer alan lise 2. sınıf “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri” dersi konularının aynen alınmasıyla oluşturulmuştur. Ancak giriş bölümünde küçük bazı değişiklikler dikkat çekmektedir. Girişin dört ana başlıktan ibaret olduğu, sırasıyla bu başlıkların Türkiye’nin dünya üzerindeki yeri ve önemi, coğrafi bölge, bölüm ve yöre kavramları, coğrafi bölgeleri oluşturan faktörler ile Türkiye’nin idari bölümleri başlıklarıdır. Bu genel açıklamalardan sonra Karadeniz bölgesinden başlamak üzere tüm bölgelerimiz dört bölüm halinde incelenmiştir. Öncelikle bölgelerin coğrafi özellikleri, daha sonra bölümleri ile bölgenin Türkiye ekonomisi ve turizmindeki yerleri açıklanmıştır. Coğrafya-2’de de konumuzu doğrudan veya dolaylı ilgilendiren sosyal politikalara yön veren coğrafi unsurlara rastlanmamıştır (Tablo: 9).

Lise seçmeli dersler grubu arasında yer alan “Türkiye Coğrafyası-I (fiziki)” ders programı 5 üniteden oluşmuştur. Türkiye’nin yeryüzü şekillerinin ele alındığı ilk ünite ülkemizin dağları, ovaları ve platoları açıklandıktan sonra, Türkiye’de etkili olan dış kuvvetler ve meydana getirdiği aşınım-birikim şekilleri incelenmiştir. Özellikle akarsularımızın havzalarıyla birlikte çok ayrıntılı ele alındığı ikinci ünite Türkiye’nin yerüstü ve yeraltı suları başlığını taşımaktadır. Ayrıca göller, kaplıca ve maden suları da bu üniteye işlenmiştir. Müfredatta ayrıntılı şekilde açıklanan diğer bir konu 3. üniteyi teşkil eden Türkiye’nin iklimi konusudur. Burada öncelikle Türkiye’nin iklimini etkileyen faktörler belirtilmiş, daha sonra iklim elemanları ayrıntılı işlenmiş ve son olarak da Türkiye’deki iklim çeşitleri açıklanmıştır. Dördüncü ünite ülkemizin bitki örtüsü ve son ünite de ise Türkiye’nin toprak oluşumu ve ülkemizdeki başlıca toprak çeşitleri ele alınmıştır (MEB, 1992). Bütün bu ünitelere bakıldığı zaman konuların dersin amaçları ve ismiyle bağlantılı olarak doğru bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Çünkü yeryüzü şekilleri, sular, iklim, bitki örtüsü ve toprak fiziki coğrafyanın ana konularını oluşturmaktadır. Ancak başta iklim ve dış kuvvetler ünitelerinde olmak üzere bazı konular lise 1 zorunlu ders grubunda yer alan Coğrafya-1 programıyla benzerlik taşımaktadır. Dikkat çeken diğer bir özellik akarsuların iki farklı üniteye yer almasıdır. Birinci üniteye bir dış etken olarak ele alınan ve meydana getirdiği şekiller incelenen akarsular, ikinci üniteye çok daha ayrıntılı irdelenmiştir (Geçit, 2008, s. 177). Programda coğrafi olayların insanların beşeri ve ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkilerine yeterince yer verilmemiş, dersin daha ziyade fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya konularını aktaran bir bilgi yığını olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu ders döneminde de sosyal politika içeriğine yönelik herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

Seçmeli ders grubunda yer alan “Türkiye’nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası-1” dersi içeriğine bakıldığı zaman bunun iki ana bölüm “Türkiye’nin Beşeri Coğrafyası 1” ve “Türkiye’nin Beşeri Coğrafyası 2” ve toplam üç bölümden ibaret olduğu görülmektedir. İki üniteden oluşan birinci bölümünde nüfus ve nüfus coğrafyası, nüfusun coğrafya bilimi içindeki yeri konusundan sonra Türkiye’nin nüfusu ünitesi beş ana maddeden oluşmaktadır. Türkiye’de nüfus ve nüfus sayımları, nüfus artışı ve sonuçları, Türkiye’de nüfusun coğrafi dağılışı ve bu dağılışı etkileyen faktörler, nüfus yoğunluğu, Türkiye’de nüfusun özellikleri (yaş, cinsiyet, aktif nüfus, çalışan nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı, eğitim durumu, kır ve kent nüfusu)’den oluşmaktadır. 2. ünitesi nüfus hareketleri başlığı; nüfusun artışı, nüfusun artışını etkileyen faktörler ve göçler (iç göçler ve dış göçler)’den oluşmaktadır. 1924 tarihli ilk müfredat programından beri ilk defa beşeri coğrafya konularının bu kadar detaylı olarak nüfus ve nüfusa ait değişkenlerin tüm yönleri ile ele alındığı dikkat çekmektedir. Tek üniteden oluşan ikinci bölümde ise yerleşme coğrafyası ve gelişimi, yerleşme alanı ve yerleşme alanını sınırlandıran faktörler, Türkiye’de yerleşme, yerleşmenin tarihçesi, yerleşme şekilleri (kır yerleşmeler ile şehirler), bunların çeşitleri, özellikleri ile şehirlerin gelişmeleri-sorunları ve ülkemizdeki mesken tipleri açıklanmıştır. Bu da nüfus ve yerleşme konularında sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenlerin ilk defa önemsinmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca sosyal politikacıların ele aldığı ve önemsendiği diğer bir konu olan şehirler ve sorunları müfredatta yeniden yer almıştır (Tablo: 9).

“Türkiye’nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası-2” de ise ülkemizin ekonomik etkinlikleri etraflıca işlenmiş ve bu etkinlikler sekiz üniteden oluşmuştur. Bu üniteleri oluşturan faktörlerin yer aldığı konular bir önceki programda yer alan lise 3. sınıf “Türkiye’nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” dersinin I. bölümünü oluşturan konulardır. Türkiye ekonomisini etkileyen giriş bölümünden sonra birinci ünite tarım, ikinci ünite hayvancılık ve daha sonra sırasıyla Türkiye’de ormanlar ve orman işletmeciliği, Türkiye’de madenler ve enerji kaynakları, Türkiye’de endüstri, Türkiye’de ulaşım, Türkiye’de ticaret ve Türkiye’de turizm konuları izah edilmiştir. Ancak yeni programda bu ünitelerde küçük bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin tarım ünitesinin sonuna seracılık eklenmiş, çiçekçilik ve diğerleri bölümü çıkartılmıştır. Yine hayvancılık ünitesinde su ürünleri bölümüne kültür balıkçılığı ile diğer su ürünleri başlıkları eklenmiş, dördüncü üniteden güneş enerjisi konusu çıkartılmış yerine birkaç maden eklenmiştir. Son olarak turizm ünitesinden de bazı konular çıkartılmış, yeni bazı konular eklenmiştir (MEB,

1992). Daha önceki coğrafya derslerinden farklı olarak seçmeli coğrafya derslerinde; bu dersleri tercih eden öğrencilerin bu alanda yükseköğretim görmek istediği düşünülerek, bu alanda iyi yetişmelerini sağlamak amacıyla bu derslerin içeriğinin yüklü olmasına ve konuların derinlemesine verilmesine önem verilmiştir (Akbaş vd., 2003, s. 114) . Bu programda sosyal politikalara yön veren en önemli etkenlerden biri olan sanayi üzerinde önemle durulduğu göze çarpmaktadır.

Türkiye'nin Beşeri ve ekonomik coğrafyası 1-2 de nüfus konusuna iki, yerleşme konusuna bir ünite ayrılmışken, ekonomik faaliyetler sekiz ayrı üniteye işlenmiştir. Bilindiği gibi ülkelerin kalkınması mevcut ekonomik potansiyellerine maksimum düzeyde işlerlik kazandırmaları ile mümkündür. Sekiz ünite dâhilinde ele alınan ekonomik etkinliklerimizin detaylıca açıklanmış olması mevcut programın ideal amaçlarına ulaştığı anlamına gelmemelidir. Çünkü sosyal politikaları etkileyen sanayi gibi ekonomik faktörler sadece açıklamadan ibaret kalmış, bu ekonomik etkinliklerin nasıl geliştirileceği, bunlardan en iyi şekilde nasıl yararlanılacağı gibi önemli konular hakkında yeterli bilgiler sunulmamıştır. Aynı durum nüfus ve yerleşme konuları içinde geçerli olmuş etkenler iletilirken yorumlama, sonuç çıkarma, uygulama, model geliştirme gibi düşündürücü ve üretici faaliyetlere yönelmediği tespit edilmiştir.

Seçmeli dersler grubunda yer alan üçüncü ders ise “Ülkeler Coğrafyası” dır. Dokuz üniteden oluşan bu dersin ilk ünitesinde komşularımız ele alınırken, ikinci üniteye başlıca Ortadoğu ülkeleri, daha sonra sırasıyla Balkan ülkeleri, başlıca Avrupa ülkeleri, Afrika ülkeleri, Kuzey ve Güney Amerika'daki ülkeler ile Avustralya ve son olarak Milletlerarası kuruluşlar ve Türkiye üniteleri sıralanmıştır. Bu dersle ilgili en önemli gelişme artık ülkelerin lise 2. ve lise 3. sınıflarda okutulan derslerin ikinci bölümleri içerisinde değil, yeniden ayrı bir ders olarak okutulmasıdır. Daha önce lise 2 ve lise 3. sınıflarda okutulan coğrafya derslerinin içine dağıtılmış olan ülkelerin bazıları yeni programdan çıkartılmıştır. Bir önceki programda ayrı bir üniteye yer alan Sovyetler Birliği yeni programda yer almamış ancak bu birliğin parçalanması sonucu kurulan Türk Cumhuriyetleri Asya'nın başlıca ülkeleri bölümünde işlenmiştir. Yine daha önce Afrika'nın başlıca ülkeleri ünitesinde yer alan bazı ülkeler (Mısır, Libya) bu programda “Başlıca Ortadoğu” ünitesine alınmışlardır (MEB, 1992). Son olarak ülkelerin coğrafi özelliklerinin açıklanmasından sonra bu ülkelerin Türkiye ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerinin ele alınması olumlu olarak düşünülebilir. Buna rağmen milletler arası ekonomik ve siyasi örgütlerin (BM, OECD, NATO, AT, Avrupa Konseyi) dışında kalanların ele alınmaması, 1983

programındakinden bile daha az yer verilmesi sosyal politikanın milletler arası araçlarının öğretilmesinin bile yetersizliğini göz önüne sermektedir (Tablo: 9).

Tablo 9 : 1992 Müfredatlarında Yer Alan Konularda Sosyal Politikalara Ait Unsurların Konu Başlıkları Halinde Dağılımı

Lise 1	d. Depremler, Türkiye’de depremler ve korunma yolları. VII. Ünite: Türkiye’de Nüfus ve Yerleşme 1. Türkiye’de nüfus hareketleri ve sonuçları a. Türkiye nüfusunun niteliği. b. Türkiye’de nüfus dağılışı. 2. Türkiye’de yerleşme. a. Yerleşmenin coğrafi dağılışı. b. Köy ve şehir yerleşmeleri. c. Şehirleşme.
Lise 2	B. Coğrafi bölgeleri oluşturan şartlar (konum, yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsü, akarsular, göller, denizler ve kıyılar, nüfus ve yerleşme ile ekonomik özellikleri açıklanacak). Ülkeler incelenirken aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulacaktır. A. Kıtalar ve coğrafi bölgeleri incelerken, bölgenin yeri belirtildikten sonra tabiat şartlarına, beşeri ve ekonomik hayat üzerindeki etkileri oranında değinilecektir. B. Programdaki ülkelerin yeri belirtilerek, beşeri ve ekonomik coğrafyası hakkında kısa ve özlü bilgiler verilecek, ekonomik etkileri bakımından Türkiye ile karşılaştırmaları yapılacaktır
Lise 3	GİRİŞ: Türkiye’nin ekonomik coğrafyasını etkileyen şartlar 1. Coğrafi konum. 2. Yer şekilleri. 3. İklim. 4. Nüfus ve yerleşme. Giriş: Türkiye’nin ekonomik coğrafyasını etkileyen şartlar 1. Coğrafi konum. 2. Yer şekilleri. 3. İklim. 4. Nüfus ve yerleşme. I. Ünite: Türkiye’de Tarım II. Ünite: Türkiye’de Hayvancılık

	4. Balıkçılık.
	5. Diğer su ürünleri.
	III. Ünite: Türkiye’de Ormanlar ve Orman İşletmeciliği
	IV. Ünite: Türkiye’de Madenler ve Enerji Kaynakları
	V. Ünite: Türkiye’de Endüstri
	1. Endüstrinin kurulması için gerekli şartlar.
	2. Türkiye’de endüstrinin kuruluş ve gelişmesi.
	3. Türkiye’de endüstri kolları.
	a. Besin endüstrisi. b. Tütün ve ispirotolu içkiler endüstrisi. c. Dokuma, deri, giyim endüstrisi. d. Maden endüstrisi. e. Makine endüstrisi. f. Kimya endüstrisi. g. Orman ürünleri endüstrisi. h. Çimento, cam, seramik endüstrisi vb.
	4. Endüstrinin Türkiye ekonomisindeki yeri.
	VI. Ünite: Türkiye’de Ulaşım
	VI. Ünite: Türkiye’de Ticaret
	VII. Ünite: Türkiye’de Turizm
	III. Ünite: Milletlerarası Kuruluşlar ve Türkiye
	1. Birleşmiş Milletler. 2. NATO. 3. OECD. 4. Avrupa Konseyi.5. Avrupa Ekonomik Topluluğu (Ortak Pazar-AET).

1992 (Kredili Sistem)	
Lise 1 (Coğrafya 1-2)	d. Depremler, Türkiye’de deprem ve korunma yolları.
Lise 2	TÜRKİYE’NİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI – 1 1.BÖLÜM TÜRKİYE’DE NÜFUS I. —Nüfus ve nüfus coğrafyası. Nüfus coğrafyasının Coğrafya bilimi içindeki yeri. I. Ünite: Türkiye’nin Nüfusu 1. Türkiye’de nüfus ve nüfus sayımları. 2. Nüfus artışı ve sonuçları. 3. Türkiye’de nüfusun coğrafi dağılışı ve bu dağılışı etkileyen faktörler. 4. Nüfus yoğunluğu: a. Aritmetik nüfus yoğunluğu. b. Tarımsal nüfus yoğunluğu. c. Fizyolojik nüfus yoğunluğu.

TÜRKİYE’NİN
BEŞERİ VE
EKONOMİK
COĞRAFYASI
– 1

	5. Türkiye’de nüfusun özellikleri a. Nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılımı. b. Aktif nüfus. c. Çalışan nüfusun ekonomik faaliyet kollarına dağılımı. ç. Nüfusun eğitim durumu. d. Kırsal – kentsel nüfus. II. Ünite: Türkiye’de Nüfus Hareketleri 1. Nüfusun artışı ve nüfus artışını etkileyen faktörler. 2. Göçler: a. İç göçler. b. Dış göçler. II. BÖLÜM TÜRKİYE’DE YERLEŞME 3. Şehirlerin gelişmeleri ve sorunları. TÜRKİYE’NİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI – 2 Giriş: Türkiye ekonomisini etkileyen faktörler; 1. Coğrafi konum. 2. Yer şekilleri. 3. İklim. 4. Nüfus ve yerleşme. I. Ünite: Türkiye’de Tarım II. Ünite: Türkiye’de Hayvancılık III. Ünite: Türkiye’de Ormanlar Ve Orman İşletmeciliği V. Ünite: Türkiye’de Madenler ve Enerji Kaynakları V. Ünite: Türkiye’de Endüstri 1. Endüstrinin kurulması için gerekli şartlar. 2. Türkiye’de endüstrinin kuruluşu ve gelişimi. 3. Türkiye’deki endüstri kolları a. Besin endüstrisi. b. Tütün ve alkolü içki endüstrisi. c. Dokuma, deri ve giyim endüstrisi. ç. Maden endüstrisi. d. Makine endüstrisi. e. Kimya endüstrisi. f. Orman endüstrisi. g. Çimento, cam ve seramik endüstrisi. 4. Endüstrinin Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi. VI. Ünite: Türkiye’de Ulaşım VII. Ünite: Türkiye’de Ticaret VIII. Ünite: Türkiye’de Turizm
Lise 3 ÜLKELER COĞRAFYASI – 2	IX. Ünite: Milletlerarası Kuruluşlar ve Türkiye. a. Birleşmiş Milletler. b. NATO. c. Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD). ç. Avrupa Konseyi. d. Avrupa Topluluğu (AT).

2005 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB'nin 14.07.2005 tarih ve 198 sayılı kararı ile liselerde uygulanmak üzere yeni müfredat programı kabul edilmiştir. Programda 10.02.2010 tarih ve 5 sayılı kararla revizyona gidilmiştir

Bu programın içeriği altı ana öğrenme alanından oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla, doğal sistemler, beşeri sistemler, mekânsal bir sentez-Türkiye, küresel ortam bölgeler ve ülkeler ile çevre ve toplumdur. Bu bölümler yanında altıncı öğrenme alanı olarak “coğrafi beceriler” bölümü bulunmaktadır. Ancak coğrafi beceriler diğer alanlar gibi ayrı bir başlık altında değil tüm öğrenme alanlarına basamaklandırılarak eklenmiş durumdadır (MEB, 2005). Çünkü diğer bölümlerde verilen tüm coğrafi bilgiler aynı zamanda öğrencilerde çeşitli beceriler kazandırmayı hedeflemektedir.

Tablo 10 : Talim – Terbiye Kurulu’nun 14.07.2005 Tarih ve 198 Sayılı Kararı ve 10.02.2010 Tarih ve 5 Sayılı Kararı ile Kabul Edilen Coğrafya Dersleri Kazanımların Dağılımı

2005 yılı öğretim programı	Doğal sistemler	Beşeri Sistemler	Mekânsal bir sentez: Türkiye	Küresel ortam: Bölgeler ve ülkeler	Çevre ve toplum	Toplam
9.sınıf	15	3	7	3	3	31
10.sınıf	7	10	13	3	3	36
11.sınıf	4	7	10	6	14	41
12.sınıf	3	4	12	9	11	39
Toplam	29	24	42	21	31	147
2010 yılı yenileme						
9.sınıf	15	3	2	3	3	26
10.sınıf	6	10	18	3	3	40
11.sınıf	3	7	12	7	15	44
12.sınıf	3	4	15	6	9	37
Toplam	27	24	47	19	30	147

Tablo 10 incelendiğinde (revizyon dâhil) toplam kazanım sayısının 147 olduğu görülmektedir. Bu kazanımlar içerisinde en fazla paya sahip öğrenme alanı 47 kazanımla Mekânsal bir sentez: Türkiye kazanımlarıdır. Programda en az kazanıma sahip olan

öğrenme alanı ise Küresel ortam: bölgeler ve ülkeler öğrenme alanıdır (19 kazanım). Aslında bu veriler program yaklaşımını az da olsa ortaya çıkarmaktadır. Doğal sistemler öğrenme alanı kazanımları 9. sınıftan 12. sınıfa doğru giderek azalmıştır 10. sınıfta beşeri sistemler ve Türkiye, 11. sınıfta çevre ve toplum ile Türkiye, 12. sınıfta çevre ve toplum ile Türkiye kazanımlarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Türkiye kazanımlarını ayrı tutacak olursak program yapısında 9. sınıf doğal sistemler, 10. sınıf beşeri sistemler, 11. ve 12. sınıf çevre ve toplum kazanımlarının ağırlıkta hazırlandığı görülmektedir. Programın sarmal yapısından dolayı üst sınıflarda doğal ve beşeri sistemlerin birlikte kullanılması modern coğrafyanın beşeri ve fiziki coğrafya olarak birbirinden ayrı ve bağımsız bir bilim olmadığını, birlikte hareket eden analiz ve sentez seviyesinde bir bilim olduğunu göstermektedir.

9.sınıf coğrafya dersi öğretim programının birinci bölümü olan doğal sistemler öğrenme alanı içeriğine bakıldığı zaman toplam 15 kazanımın esas alındığı görülmektedir. Beşeri sistemler öğrenme alanında 3 kazanım, mekânsal bir sentez-Türkiye öğrenme alanında 7 kazanım, 2010 yılı revizyonundan sonra 2 kazanım, küresel ortam-bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında 3 kazanım, son öğrenme alanı olan çevre ve toplum öğrenme alanında da yine 3 kazanım öngörülmüştür (Tablo: 10). 2010 yılında yapılan program revizyonu ile doğal sistemler öğrenme alanına A. 9.2 kazanımı eklenmiş, eski müfredattaki A.9.6 çıkarılmış ve bu kazanımın yerine programa aynı içeriğe sahip uyarı eklenmiştir. Doğal sistemler öğrenme alanının toplamdaki kazanım sayısında ve beşeri sistemler, Küresel ortam: bölgeler ve ülkeler ile çevre ve toplum öğrenme alanında değişiklik yapılmamıştır. Mekânsal sentez Türkiye öğrenme alanında eski programdan C.9.3-4-5-6-7 kazanımları çıkarılarak kazanım sayısı 2'ye düşürülmüştür (MEB, 2010).

Bu kazanımların yaklaşık % 60'ının birinci öğrenme alanı olan doğal sistemler öğrenme alanına ait olduğu görülmektedir ki bu yönüyle bu programda da önceki coğrafya programlarında olduğu gibi doğal (fiziki) coğrafya konularının ağırlıkta olduğunu teyit etmektedir. (A.9.1) “Doğal unsurların yaşantısındaki etkisinden yola çıkarak doğa ve insan ilişkisini anlamlandırır” kazanımı birinci kazanım olarak alınmıştır. Doğa ve insan konulu bölüm ve bununla ilgili kazanımlardan sonra sırasıyla harita bilgisi, dünyanın şekli ve hareketleri ile iklim bilgisi ve yerin şekillenmesini (iç ve dış kuvvetler) konu edinen kazanımlar sıralanmıştır. Doğal sistemler öğrenme alanı konularına bakıldığı zaman bunların daha önceki öğretim programının ilk bölümünü teşkil ettiği ancak farklı olarak

dünyanın şekillenmesi bölümünde kayaçlar ve toprak kazanımlarının yer almadığı görülmektedir.

Beşeri sistemler öğrenme alanında beşeri dokular ile beşeri sistemlerin coğrafya konuları içindeki yeri, yeryüzündeki ilk yerleşmeler ile yerleşmelerin farklılaşması ve bu farklılaşmalar üzerinde etkili olan etkenler bu bölümde birçok etkinlikle birlikte öğrencilere sunulmaya çalışılmaktadır. Yine belirtilen üç kazanımla birlikte yerleşme dokuları (dağınık ve toplu yerleşme) ile yerleşme tipleri (şehirler, köyler, köy altı yerleşmeler vb.) de açıklanmıştır ki bu yönüyle üst sınıflarda öğrencilere verilecek özellikle nüfus coğrafyasının da alt yapısı oluşturulmuştur.

Üçüncü öğrenme alanı olan mekânsal bir sentez-Türkiye öğrenme alanında ise öncelikle öğrencilerin yaşadıkları alanı tanımaya başlayarak (konum analizi) oradan ülkemizi etkileyen iç ve dış kuvvetlerle yer şekilleri ve iklim konuları yer almaktadır. Dikkat edilirse bu öğrenme alanında sadece Türkiye'nin fiziki coğrafya konuları incelenmiştir. Beşeri coğrafya konuları ise üst sınıflardaki öğrenme alanları içerisinde yer almaktadır. 2010'daki revizyonla beraber Türkiye fiziki coğrafyasına ait kazanımlar bu sınıftan çıkarılarak bir üst sınıftaki öğrenme alanına aktarılmıştır.

Dördüncü öğrenme alanı küresel ortam-bölgeler ve ülkeler ise öğrencilere bölgeler ve ülkelerle ilgili temel bilgilerin verilmesini hedefleyen öğrenme alanıdır. Ç.9.1, Ç.9.2 ve Ç.9.3 kazanımları bu bölümde bölge konularını içermektedir. Burada ülkeleri, bölgeleri, siyasi, kültürel ve ekonomik örgütleri ayrıntılı ezberletmek yerine öğrencilerde bu konularla ilgili coğrafi bilinç geliştirmeleri, sosyal ve siyasal olaylara karşı daha duyarlı olmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. 9. sınıfın bu öğrenme alanında ülkelerin coğrafi özellikleriyle ilgili doğrudan bir açıklama yapılmamış, bölge kavramı ile bu kavramın farklı kullanım alanları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bölge sınırlarının zamanla değişikliklere uğraması, bölge sınırlarının çiziminde gözetilen unsurlar burada öğrencilere verilmeye çalışılmaktadır. Çevre ve toplum son öğrenme alanını teşkil etmektedir. D.9.1, D.9.2 ve D.9.3 kazanımlarıyla insanların doğal çevreyi gereksinimleri doğrultusunda kullanma biçimleri öğretildiği gibi, insanla doğal çevre arasındaki karşılıklı etkileşimle, doğal çevrenin insan faaliyetleri üzerindeki etkileri ve son olarak insanın etkisiyle doğal ortamda meydana gelen ekosistem değişiklikleri üzerinde durulmaktadır (MEB, 2005).

Tüm bu kazanımlar çerçevesinde öğrencilerde mutlaka bazı tutum, değer ve becerilerin gelişmesi de gerekir. Evrene ait temel unsurları yaşamla ilişkilendirme, ekosistemin

işleyişine yönelik sorumluluk bilinci geliştirme, doğal kaynakların kullanımında tasarruf bilinci geliştirme, coğrafi değerlerin vatan bilincinin kazanılmasındaki önemini özümseme ile harita becerisi, gözlem becerisi, olayları ve olguları coğrafi bakış açısıyla sorgulama becerisi, yaşadığı ortamdan başlayarak tüm evrende meydana gelen değişim ve sürekliliği algılama becerisi, kanıt kullanabilme becerisi gibi kazanımlarında öğrenme alanları ile mutlaka verilmesi gereklidir (Geçit, 2008, s. 227).

9. sınıf coğrafya programı kazanımları ile program uyarılarına bakıldığında sosyal politikalarla ilgili bölümün çevre ve toplum öğrenme alanındaki kazanımlar (3 kazanım) olduğu dikkat çekmektedir. Toplumun sürdürülebilirliğinin çevrenin sürdürülebilirliği anlamına geldiği bu yolla ortaya çıkacak sorunların engellendiği düşüncesinden hareketle öğrencilere çevre bilinci kazandıran coğrafya eğitiminden sosyal politikalar faydalanmaktadır.

10. sınıf coğrafya dersi öğretim programında doğal sistemler öğrenme alanı 7 iken 2010 revizyonundan sonra 6, beşeri sistemler öğrenme alanı 10, mekânsal bir sentez-Türkiye öğrenme alanı 13 iken revizyon sonrası 18, son iki öğrenme alanı küresel ortam-bölgeler ve ülkelerle, çevre ve toplum öğrenme alanları ise 3'er kazanımdan oluşmaktadır. Kazanımların niceliği açısından 9. sınıfla mukayese edildiğinde ilk göze çarpan bu sınıfta doğal sistemlere ait kazanımlar 15'ten 6'ya düşerken, beşeri sistem kazanımları 3'ten 10'a çıkarılmasıdır. Kazanım sayıları açısından en önemli değişikliklerden biri ise mekânsal bir sentez-Türkiye öğrenme alanında görülmektedir ki 2010 yılında yapılan revizyonla lise 1 coğrafyasından çıkarılan Türkiye'ye ait fiziki coğrafya kazanımları bu öğrenme alanına eklenmiş ve revizyon sonrası bu öğrenme alanı 2 kazanımdan 18 kazanıma ulaşmıştır. Beşeri sistemler öğrenme alanından bir kazanım çıkarılmış yerine başka bir kazanım eklenmiş böylece kazanım sayısında herhangi bir değişiklik olmadan öğrenme alanının içeriğinde değişiklik yapılmıştır. Son iki öğrenme alanı ise revizyon öncesi program ve bir önceki sınıfla aynı değerlere sahiptir (MEB, 2010).

Kazanım içeriklerine bakıldığı zaman doğal sistemler öğrenme alanının kayaçlarla, yer kabuğunu oluşturan levhalar, fay hatları ile sıcak su kaynaklarının dağılışı ve volkanlar arasındaki paralellik, su kaynaklarının sınıflandırılması ile toprak ve bitki örtüsü konularının sıralandığı gözlenmektedir. Beşeri sistemler öğrenme alanı ise nüfus, göç, ekonomik faaliyetler ana başlıklarında çok daha ayrıntılı ele alınmıştır. Şimdiye kadar yapılan programların içinde nüfus ve nüfusa ait değişkenler ile göç ve göçe ait unsurlara yer veren en detaylı program olma özelliği taşımaktadır. Bu öğrenme alanındaki bütün

kazanımlar sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenlerin tamamını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

Mekânsal bir sentez, Türkiye öğrenme alanında öncelikle Türkiye'nin konumu, yer şekillerinin oluşumunda etkili olan iç ve dış kuvvetler, iklim, toprak çeşitleri ile dağılışı özelliklerinden sonra doğal bitki örtüsü, Türkiye'nin su potansiyeli ile su varlığının ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri gibi doğal coğrafya konuları, Türkiye'de yerleşme ve nüfusun dağılışı etkileyen faktörler, yerleşim birimlerinin fonksiyonel özellikleri, kırsal ve şehrsel yerleşmeler, Türkiye nüfusunun yapısal özellikleri ile göçlerin sebep ve sonuçları ele alınmıştır. Bu öğrenme alanının C.10.12 ile C.10.18 arasındaki kazanımlar sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenleri ülke bazlı ele almaktadır.

Küresel ortam-bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında ise, kıtaların ve okyanusların konumsal önemlerinden bahsedildikten sonra (Burada İpek Yolu ile Baharat Yolu gibi ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemli ticaret yollarına değinilmiş) bölgeler ve ülkelerarası etkileşimde teknolojik gelişmelerin rolü belirtilmiştir. Bu öğrenme alanında son olarak uluslararası ulaşım hatlarının bölgesel ve küresel etkilerine değinilmiştir.

Son öğrenme alanında ise ayrıntılı biçimde doğal afetlerin nedenleri, çeşitleri, etkileri ve bunlara karşı alınabilecek önlemler irdelenmiştir. Bu öğrenme alanında deprem konusuna daha fazla yer verilerek işleneceği uyarılar bölümünde belirtilmiştir (MEB, 2005). Bu konu şimdiye kadar olan programlarda iç ve dış kuvvetler başlığı altında detayına girilmeden oluşumları ve oluşumlarına etki eden faktörler olarak verilirken, ilk defa küresel ve yerel düzeyde sebep ve sonuçları ile beraber bireylerde bilinç oluşturmaya hedeflenecek şekilde düzenlenmiştir. Bilindiği gibi sosyal politikalar risk grupları ve riskli alanlarla ilgilenmektedir. Deprem gibi etkisi ve sonuçları büyük doğal afetler sonucu ortaya çıkacak tüm olumsuzluklar sosyal politikaların çalışma alanına girmektedir. Bu anlamda doğa olaylarını olduğu gibi doğal afetleri de çalışmalarına konu alan coğrafya bu konuda yetiştirdiği nesilleri bilinçlendirip olası riskleri azaltarak tedbirlerin daha kolay alınabilmesi için sosyal politikalara yardımcı olan ve veri sağlayan bilimdir. Bu program bu yönüyle ilk olma özelliği taşımaktadır.

11. sınıf coğrafya öğretim programında ise toplam (2005 yılı için) 41 kazanım verilmiş olup, bunların 4'ü doğal sistemler, 7'si beşeri sistemler, 10'nu mekânsal bir sentez-Türkiye, 6'sı küresel ortam bölgeler ve ülkeler, 14'ü ise çevre ve toplum öğrenme alanlarına aittir. Ancak 2010 yılında yapılan revizyonla kazanım sayısı 44'e çıkarılmıştır.

Bunlardan 3'ü doğal sistemler, 7'si beşeri sistemler, 12'sini mekânsal bir sentez-Türkiye, 7'si küresel ortam, 15'i ise çevre ve toplum öğrenme alanlarına aittir (Tablo: 10). Bu yönüyle 11. sınıf programının daha evrensel ve çevre toplum merkezli olduğu söylenebilir.

Doğal sistemler öğrenme alanı kazanımlarının başında biyo-çeşitlilik daha sonra ekosistem ve su ekosistemi ile madde döngüleri gelmektedir. Beşeri sistemler öğrenme alanı 9. sınıfta yerleşme, 10. sınıfta nüfusun çeşitli özellikleri ve göç, 11. sınıfta ise çeşitli ülkelerin (örnek seçilecek ülkelerin) nüfus politikaları ile şehirlerin tarihsel süreçte nüfus ve fonksiyonel özelliklerinin bölgesel ve küresel etkilerini ele almıştır. Daha sonra doğal ve beşeri unsurların üretim, tüketim ve dağıtım süreçleri üzerindeki etkileri ve doğal kaynakların sınıflandırılması kazanımları yer almıştır (MEB, 2005). Bu öğrenme alanında şimdiye kadar olan programlardan farklı olarak ilk defa sosyal politika uygulamalarından biri olan nüfus politikaları kazanım olarak belirlenmiştir.

Çevre ve toplum öğrenme alanından sonra en önemli paya sahip olan öğrenme alanı mekânsal bir sentez-Türkiye öğrenme alanıdır. 10. sınıfta çok daha önemli olan bu öğrenme alanı 11. sınıfta kazanım sayısı açısından önemini biraz kaybetmekle beraber yine de muhtevası açısından önemini büyük oranda korumaktadır. 2005 yılından 2010 yılına kadar 10 kazanım olarak okutulan bu öğrenme alanı bazı ekleme çıkarma ve düzenlemelerle 12 kazanım olarak son halini almıştır (MEB, 2010). Türkiye'nin coğrafi konumunun önemiyle giriş yapılan bu öğrenme alanında, ülkemizin yer şekilleri ve arazi kullanımı, ülkemizin ekonomisini etkileyen şartlar, ülkemiz ekonomisinin sektörel dağılımıyla, ekonomi politikaları, temel ekonomik etkinliklerimiz (Tarım, hayvancılık, madenler, enerji kaynakları, sanayi ve bunların ekonomimizdeki yerini değişim, süreklilik ve etkili kullanım açısından değerlendirme) farklı hizmet sektörlerinin ekonomimizdeki yeri ile Türkiye'de doğal afetler kazanımları yer alır. Buradaki çalışma konumuz için en önemli nokta C.11.3-4 kazanımları ile açıklamalar bölümünde yer alan uyarıdır. Bu kazanımların sosyal politikalarla örtüşen noktası öğrencinin mekânsal farklılıkları gidermeye yönelik ekonomi politikalarını bilmesi ve çözüm üretmesi için proje geliştirmesinin önemszenmesidir.

Küresel ortam bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında 9. sınıfta farklı bölge sınıflamaları ile bölge kavramı üzerinde durarak bölge tanımları yapılmış bu yönüyle öğrenme alanına temel oluşturulmuştur. 10. sınıfta ise bölge kavramı yerine yeryüzü daha makro düzeyde, kıta ve okyanusların önemleri verildikten sonra önemli ticaret yolları, teknolojinin gücü ile ulaşım hatlarının bölgesel ve küresel etkileri açıklanmıştır (Geçit, 2008, s. 230). Birinci

kazanım ile öğrencilere farklı kültürel bölgelerin yayılış alanları verilmeye çalışılırken, ikinci kazanım ile ülkeler ve bölgeler arasında ticaretle hammadde, üretim ve pazar alanlarını ilişkilendirme kazanımı verilerek üretim, tüketim, dağıtım dokusunun oluşumunda etkili olan faktörler sorgulanır. Daha sonra da turizmin ülkeler arası etkileşimdeki rolü sorgulanır.

Bu öğrenme alanı daha önceki müfredatlarda yer alan ülkeler coğrafyası içeriğini barındırması açısından bazı ülkelerin çeşitli özelliklerinin ele alındığı bir bölüm özelliği taşımaktadır. Bu nedenle burada bazı ülkelerin coğrafi analizleri yapıldığı gibi bazı ülkelerin ise nasıl geliştikleri (özellikle sanayi açısından) de sorgulanmaktadır. Bu anlamda sanayileşmiş bir ülkeyi sanayileşme aşamaları açısından analiz eder şeklindeki Ç.11.5 kazanımı sosyal politikaların sanayi devriminden sonra yoğun olarak varlığını ortaya koymaya başlaması aynı zamanda ülkelerin sanayileşme düzeyleri ile sosyal politikalar arasındaki yakın ilişkiden dolayı sanayileşme ve beraberinde getirdikleri, sosyal politika coğrafya ilişkisi kurulması bakımından tez konumuz için önemli bir kazanımdır. Aynı zamanda sanayileşme sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenler arasında yer almaktadır. Başka bir kazanım ise dünyanın tarımsal manzarası çerçevesinde tarımsal faaliyetler açısından farklı düzeylerdeki ülkelerin karşılaştırılması ve tarım-ekonomi ilişkisi kurulmasıdır. Bu bölümdeki diğer önemli kazanımlardan birisi Ç.11.7. kazanımıdır. Bu kazanım bölgesel ve küresel ölçekteki örgütleri amaçları, etki alanları ve işlevleri açısından değerlendirir. Bu kazanım sayesinde sosyal politikanın araçlarından olan çeşitli örgütlerin tüm yönleri ile öğrenilmesi sağlanacaktır.

11. sınıfın son ve aynı zamanda en geniş kapsamlı çevre ve toplum öğrenme alanında doğal kaynaklarının değeri ve kullanımındaki değişimi, yenilenemeyenlerin tükenebilirliği ve alternatif kaynaklar, kullanım farklılığından doğan çevresel sonuçlar, çevreye duyarlılık, çevresel planlama, çevre sorunlarını sınıflandırma, etkili arazi kullanımı ve çevreye etkileri, çevre sorunlarının küresel etkileri, ekolojik değişimin çevreye ve insana etkileri, insanların döngülere etkileri, atıkların çevreye ve insana zararları, atıklardan korunma yöntemleri, yenilenemeyen kaynakların geri dönüşümü ve çevre sorunlarının önlenmesine yönelik stratejiler kazanım olarak belirlenmiştir. Etkili arazi kullanma teknikleri verildiği gibi, dünya kaynaklarının potansiyel durumu ile tükenebilirlik ilişkisi kurularak öğrencilere tasarruf bilinci gibi önemli bir tutum kazandırılmaya çalışılır. Madenlerin, enerji kaynaklarının, teknolojik gelişim-değişimlerin çevresel sonuçları analiz edilir. Farklı atık türleri ile atık değerlendirme ile ilgili stratejiler geliştirilir. Son kazanımlarda ise özellikle

insanın karbon, azot, oksijen ve su döngülerine olan etkileri üzerinde durulmuş, küresel çevre sorunları üzerinde insanın etkileri sorgulanmıştır (MEB, 2005). Öğrencilere dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen çevresel bir sorunun o alanla sınırlı kalmayacağı, olumsuz etkilerini dünyanın başka alanlarında da gösterebileceği bilinci verilerek çok daha duyarlı bireyler olmaları açısından hedefler saptanmıştır. Bu öğrenme alanının içeriğini oluşturan kazanımlar coğrafyanın biyosferdeki ekolojik denge ve canlı yaşamı açısından ne kadar duyarlı bir bilim olduğu ve genel anlamda içeriğin doğaya duyarlı bireyler yetiştirmeyi hedeflediğini açıkça ortaya koymaktadır. Çevre ve toplum kazanımları çevre bilinci, çevrenin sürdürülebilirliği ve insan yararına uzun süreler kullanabilmenin yöntemleri hakkında duyarlılık oluşturabilecek şekilde hazırlanmıştır. Çünkü kaynakları bilinçsizce tüketilmiş, küresel ısınma ile sıcaktan kavrulan, su sorunu yaşayan, sellerle kasırgalarla boğuşan, depremlerle binlerce ölü veren bir dünyada yaşamak hiçbir canlı açısından istenen bir durum değildir. İşte bu noktada bireyleri bilinçlendiren en önemli disiplinin coğrafya olduğu unutulmamalı, hazırlanan her türlü plan ve projenin coğrafi bakış açıları çerçevesinde düzenlenmesi gereği vurgulanmalıdır (Geçit, 2008, s. 233). Çevre ve toplum öğrenme alanı sosyal politikaların 3. kuşak sosyal politika olarak adlandırdıkları alan olan çevre sorunları ve önlenmesi için öğrencilerde tutum ve değer geliştirmesi bakımından iki bilimin ortaklığının sağlandığı en önemli öğrenme alanı olarak değerlendirilebilir.

11. sınıf öğrenme alanı konuları daha önceki sınıflarda verilen temel konular üzerinde ve onların devamı niteliğinde bir açılım göstermektedir. Bu sınıfa ait genel bir değerlendirme yapıldığında; coğrafya biliminin disiplinler arası yaklaşıma uygunluğunu, diğer bilimlerden kendi bilimsel ihtiyacı gereği yararlanabileceğini ve nihayetinde bu verileri kendi metodolojisine uygun olarak kullanabileceğini güzel bir şekilde ifade eden kazanımlardan oluştuğu söylenebilir.

12. sınıf coğrafya müfredat programda doğal sistemler öğrenme alanı 3 kazanım, beşeri sistemler öğrenme alanı 4 kazanım, mekânsal bir sentez: Türkiye öğrenme alanı 2005'te 12 kazanım 2010 revizyonu ile beraber 15 kazanım, küresel ortam: bölgeler ve ülkeler öğrenme alanı 2005'de 9 kazanım iken 2010'da 6 kazanım, çevre ve toplum öğrenme alanı 2005'de 11 kazanım iken 2010'da 9 kazanım olarak belirlenmiştir. 10. sınıfta olduğu gibi 12. sınıfta da mekânsal bir sentez- Türkiye öğrenme alanı en fazla kazanıma sahiptir (Tablo: 10).

9. sınıf müfredatının yaklaşık % 60'ını (15 kazanımla) teşkil eden doğal sistemler öğrenme alanı son sınıfta 3 kazanımla en az paya sahip öğrenme alanıdır. Doğal sistemler öğrenme alanında doğal olaylarının aşırı durumları, doğal ve beşeri süreçler arasındaki etkileşim, doğal sistemlerdeki geleceğe yönelik değişimlerle ilgili çıkarımlarda bulunur kazanımları yer almaktadır.

9. sınıf dışındaki diğer sınıflarda önemli paya sahip olan beşeri sistemler öğrenme alanında ilk kültür merkezlerinin oluşumunda etkili olan faktörler, baskın ekonomik faaliyetlerin sosyal ve kültürel yaşama etkileri, şehirleşme, göç ve sanayileşme olgularının birbirleriyle olan ilişkileri ve toplumsal etkileri ile gelecekte nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerde olabilecek değişimler gibi toplumsal ve yaşamsal konularda öğrenciler bilinçlendirilir kazanımları yer alır (MEB, 2005).

Beşeri sistemler öğrenme alanındaki B.12.2-3-4 kazanımları sosyal politikalara yön veren ana unsurlardan nüfus, göç, şehirleşme, sanayileşme, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerin toplumsal etkileri ve gelecekteki muhtemel değişiklikleri ele aldığı için çalışma konumuzu yakından ilgilendirmektedir. Bu üç kazanım sosyal politika coğrafya ilişkisi kurulacak en önemli kazanımlardır ve coğrafyadan bu şekilde faydalanmak coğrafyaya gerçek değerini vermek olacaktır.

Mekânsal bir sentez-Türkiye öğrenme alanı kazanımları sırasıyla ülkemizdeki farklı bölge türlerini örneklendirebilir. Ulaşım-iletişimin dünyamızın en önemli özelliklerinden biri olduğu gerçeğinden yola çıkarak, ulaşımda etkili olan unsurların ülkemizdeki ulaşım sistemlerinin gelişimiyle ilgileri sorgulanır. Ayrıca ulaşım ağları ile yerleşme ve ekonomik faaliyetler ilişkilendirilir, ülkemizin ticaret merkezleri, ticarete konu olan malları, dünya pazarlarındaki yeri değişik açılardan analiz edilir. Türkiye'yi sembolize eden mekânlara ait değerlerin mekân algısına etkisi yorumlanarak Türkiye'nin resmi çizmeye çalışılır. Ülkemizin bir doğa ve kültürel zenginlik merkezi olduğu gerçeğiyle turizm değerlerimiz ve turizm potansiyeli analiz edilir. Türkiye'nin diğer ülkelerle arasındaki yeri sorgulanır. Turizm politikaları etkileri bakımından değerlendirilir. Ayrıca Türkiye'nin nüfus politikaları ve gerekçeleri değerlendirilir. Türkiye nüfus projeksiyonları oluşturulmaya çalışılır şeklindedir (MEB, 2005). Bu kazanımlardan turizm politikaları ve etkileri, nüfus politikaları ve nüfus projeksiyonları kazanımları (C.12.9-10-11 kazanımları) öğrencilerin sosyal politika uygulamaları hakkında fikir sahibi olmaları ve politika üretme becerisi kazanmalarına yönelik olarak hazırlanmış olduğu ifade edilebilir. C.12.12 kazanımı ile kaynakları etkili kullanma bilinci verilerek kalkınma projeleri hakkında bilgiler verilir,

araştırma yapmaları istenir. Özellikle Atatürk'ün Türkiye'nin kalkınmasına ait görüşleri ve uygulamaları konuyla ilişkilendirilerek GAP, KOP ve DAP gibi projeler ve etkileri üzerinde bilgi verirken sosyal politikanın hedeflerine ulaşmak için kullandığı araçlar ele alınmış olmaktadır. Bu kazanım sosyal politikanın araçlarından biri olan kalkınma planları ve bölgesel kalkınma projeleri hakkında bilinç oluşturmaya ayrıca bölgesel gelişmişlik farkını azaltarak sosyal bütünleşme, sosyal denge, sosyal barış ve sosyal adalet gibi hedeflerine ulaşmak için kullanılan yöntemlerin verilebileceği bir kazanımdır.

Son olarak Türkiye'nin coğrafi konumu ve ülkemizin konum özelliklerinden yola çıkarak içinde yer aldığı jeopolitik bölgelerle olan ilişkisi analiz edilir. Burada M. Kemal Atatürk'ün dış politika ve dünya barışı ile ilgili görüşleri konuyla ilişkilendirilir. Türkiye'nin küresel ve bölgesel ölçekteki ekonomik, siyasi ve askeri örgütlerle ilişkisini yorumlar şeklindeki C.12.15 kazanımı sosyal politikaların küresel araçlarını ve etkilerini ele alır.12. sınıf coğrafya müfredatında önemli bir konuma sahip olan küresel ortam-bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında, ülkelerin neden farklı geliştikleri kazanımıyla ekonomik gelişme dereceleri üzerinde doğal ve beşeri unsurların rolü kavratılmaya çalışılır. Yine burada doğrudan ülkelerin ayrıntılı coğrafi bilgilerini verme yerine farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin çeşitli coğrafi özelliklerini vererek gelişmişlik düzeyi hakkında çıkarımlarda bulunulması amacı güdülmektedir. Birleşmiş Milletlerin İnsani Gelişme İndeksi (İGİ) ülkelerin diğer ülkelerle karşılaştırma ve gelişme boyutunu görme açısından gerekli bir bilgidir ve hemen hemen bütün planlamalar bu endeksler üzerinden yapılmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi insan yaşamı ve kalitesini yakından ilgilendirdiği için sosyal politika coğrafya ilişkilendirmesi kurulabilecek alanlardan biridir. Diğer kazanımlar doğal kaynakların bölgesel ve küresel ilişkilerdeki etkisi sorgulanır, enerji nakil hatları ve bir ülkenin konumunun küresel ve bölgesel etkileri açısından değerlendirir ve mekânsal unsurların çatışma alanları ile ilişkisini ele alır şeklindedir.

Çevre ve toplum öğrenme alanının 12. sınıfta kazanım sayısı açısından en fazla paya sahip olması, yeni müfredatın coğrafyanın tanımına uygun bir yaklaşımla hazırlandığının en önemli kanıtlarından birini oluşturmaktadır. Yeni programda çevre ve toplum içerikli bir öğrenme alanının tüm sınıflarda yer alması ve de bu öğrenme alanının 12. sınıfta en fazla paya sahip olması önemli bir yenilik ve gelişme olarak kabul edilmelidir. Bu öğrenme alanının kazanımları doğanın işleyişini ve toplum ilişkisini konu edinmiştir. Doğal çevreden etkin faydalanma, çevre konusunda projeler geliştirme, daha önceden yapılan projelerin mekâna etkilerini değerlendirme, stratejiler geliştirme, bilinç oluşturma,

korunma ve önleme faaliyetleri, doğa insan etkileşiminden kaynaklı riskler ve bu konularda çalışmalar yapan çevre örgütleri ve anlaşmaları, çevre sorunlarını önleyen farklı ülke uygulamaları bu öğrenme alanının ana konularını oluşturmaktadır.

Bu kazanımlar, doğal çevrenin sınırlılığını beslenme halkaları ve taşıma kapasiteleri kavramlarına dayalı olarak açıklamak, sınırlı kaynak, bu kaynakların tükenebilirliği, aşırı baskı, çevre sorunu ve sürdürülebilir kalkınma kavramları ile ilişkilendirilerek desteklenmektedir. Bu kazanımların tamamı toplumsal risklerin çevresel risklerden kaynaklandığı düşüncesinden hareketle çevrenin kaynakları ile uyumlu kullanılması, çevrenin korunması, planlanması ve çevre bilincinin verilmesi açısından önemlidir. Çevrenin sürdürülebilirliği sosyal politika ile coğrafya arasında ilişki kurulabilecek ana alanlardan biridir. Bu bölüm sosyal politika uygulamalarının ve araçlarının tam bir bütünlük içinde verildiği öğrenme alanıdır ve gerçekten coğrafyanın çevresel ve toplumsal sorunları bir arada ele alıp değerlendirerek çözümler üretme yönünde adımlar atabileceğini gösteren bir alan olması bakımından oldukça önemlidir. Esasında 12. sınıf kazanımlarının tamamı artık bir bilgi yığını olmaktan uzak bilgi alt yapısı önceki yıllardan oluşturularak gelen ve çözüm bulma, proje üretme, örneklerini inceleme ve bilinç oluşturma açısından öğrenciye kazandırabilecek nihai hedefi amaçlamıştır.

Coğrafya Öğretim Programlarının Amaçları ve Sosyal Politika

1971 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB'nin 22. 03. 1971 tarih ve 110 sayılı kararı ile kabul edilen lise - 1 Coğrafya müfredat program taslağı, hem içerik ve konuların çok daha kapsamlı olmasından dolayı hem de ortaya koymuş olduğu yeniliklerle diğer coğrafya programlarına göre farklı bir öneme sahiptir. İlk olarak; Genel Coğrafya Taslak programında coğrafya öğretiminin 5 maddeden oluşan amaçlarına yer verilmesi, ikincisi 11 maddelik açıklama ve tavsiyeler bölümünün yer alması, üçüncüsü ise bu öğretim programının sonunda dersin işlenmesinde gerekli araç-gereç ve tesisler başlığı altında yeni bir bölümün bulunmasıdır (MEB, 1971). Ayrıca ilk defa 1971 programında amaçlar, tavsiyeler ve açıklamalar bölümü yer almaktadır.

Lise- 1. sınıflarının Genel Coğrafya taslak programın amaçlar, açıklama ve tavsiyeler bölümünden başlayarak sosyal politika ilişkisini ele alacak olursak, Genel Coğrafya

öğrenimi yapmış bir öğrencinin dersin sonunda ulaşacağı amaç maddelerinde (MEB, 1971) coğrafya eğitimi almış bireyler; çevre ve onun sürdürülebilirliği, mekânsal farklılıkların farklı sorunlar ortaya çıkaracağı ve bu sorunların çözümlerinin de farklılaşacağı düşüncesinden hareketle mekânı bilmenin sorunları çözmek için gerekli olduğundan yola çıkarak coğrafyanın sorunları anlama ve çözmede etkili bir bilim olduğu, sorunların yerelden başlayarak küresele doğru değiştiği ve çoğaldığı, sosyal sorunların azalması sosyal refahın artması için ülkesinde ve dünyada üzerine düşen sorumlulukların bilincine sahip olarak yetişirler. Özetle coğrafya eğitimi; ülkesini ve dünyayı tanıyan mekânsal özelliklerin ve farklılıkların bilincinde olan, çevresinden etkin bir şekilde faydalanan, onu kendisi ve gelecek nesiller için koruyan bireyler yetiştirerek sosyal politikaların hedeflerine ulaşmasında aracı rolünü üstlenmektedir. Bu anlamda sosyal politikaların hedefleri coğrafya eğitiminin amaçları ile örtüşmektedir.

Bu programın açıklamalar ve tavsiyeler bölümünde ise modern coğrafyanın gereklerine değinilmiştir. Disiplinler arası yaklaşımla insan mekân birlikteliğini kullanarak ve insanı ön planda tutarak insanın ortaya çıkabilecek sorunlara çözüm üretebileceğinin önemi üzerinde durulmasını tavsiye etmiştir. Bu bölümde de coğrafya bireylerin bilinç kazanmasını sağlayarak sosyal politikaların hedeflerine ulaşmasında etkili olan bilim olma özelliği taşımaktadır.

1924 yılından itibaren uygulanan programlarda ilk defa sosyal politikanın hedefleri ile coğrafyanın amaçlarının birbirine yaklaştığı düşünülmektedir. Bu programda coğrafyanın disiplinler arası ve bütünsel yaklaşımı ön plana çıkarılarak diğer bilimlerle iş birliği ve farklılıklarının önemsendiği vurgulanmıştır. Ancak gerek amaçlarda gerekse açıklama ve tavsiyeler bölümünde doğrudan sosyal politika ile bağlantı kurulabilecek ifadeler yer almamaktadır. Her iki bölüm içinde söylenebilecek en ortak nokta; coğrafya bilinç ve değer eğitimi ile sosyal politikalarının hedeflerini gerçekleştirecek bireyler yetiştirmektedir.

1973 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB'nin 29.12.1973 tarih ve 541 sayılı kararı ile kabul edilen bu program kendisinden önceki tüm programlardan hatta kendisinden sonra bile hazırlanan programdan daha farklı yönleri sahiptir. Farklı yönlerinden biri genel olarak coğrafya öğretiminin amaçları belirtildikten sonra, ayrı ayrı "Genel Coğrafya, Ülkeler Coğrafyası ve Türkiye Coğrafyası"

derslerinin öğretiminin genel amaçlarının belirtilmiş olmasıdır. İlk defa coğrafya öğretiminin genel amaçları bu programda ele alınmıştır. 6 maddeden oluşan bu amaçlar; vatan ve millet sevgisi, ekonomik ve sosyal sorunlar hakkında bilgi sahibi olmak ve sorunlara çözüm üretme bilincine sahip olmak, refah ve mutluluğun artması için coğrafi çevrenin ve kaynaklarının kullanımının önemini bilmek, ülkemizin dünya ekonomisindeki yerini bilmek ve harita, grafik vd. yorumlayarak bunlardan yararlanmayı öğrenmek olarak sıralanmıştır (MEB, 1973). Bu bölümdeki ilk 4 madde sosyal politikaların hedeflerine ulaşabilmesi için gerekli olan ülkesinin ve dünyanın sorunlarını bilen yetişmiş insan gücünü oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu programdaki açıklamalar ve tavsiye bölümünde ise genel olarak coğrafyanın konusu, problemlere bakış açısı, inceleme alanları ve insan çevre konusuna getirdiği bakış açısı açıklanmaya çalışılmıştır. Yine bu açıklama ve tavsiyeler yanında içerikteki konularla birlikte öğrencilerde oluşturulmak istenen bilgi ve becerilere yer verilmiştir. Coğrafya derslerinde öğrencinin kendi yurdunu ve dünyadaki diğer toplumları tanınması gereği, karşılaşılan problemlere çözüm yolları aramasına ilişkin tavsiyeler, dersin nasıl işlenmesi gerektiği, hangi yöntemlerin, araç-gereçlerin ve değerlendirme biçiminin kullanılmasına ilişkin fikirler verilmektedir (Akbaş vd., 2003, s. 109). Ayrıca kendisinden önceki programının açıklamalar ve tavsiyeler bölümünden daha detaylı hazırlanan bu bölümde; ülkeler coğrafyası ile Türkiye coğrafyasına da özel açıklama ve tavsiyeler eklenmiştir. Özetlenecek olursa bu bölümde varılmak istenen amaçlar, üzerinde önemle durulması gereken konular, ders işleniş yöntemleri, kullanılacak araç ve gereçler ile değerlendirme konularına değinilmiştir (MEB, 1973).

1973 programında lise- 1 genel coğrafya dersinin amaçları 4 maddeden oluşmaktadır. 1971 programındaki maddelerin büyük çoğunluğu 1973 programında yer alsa da bu programda daha kısa ve öz bilgilerle açıklama yapılmıştır. 1971 programındaki yurt ve dünya sorunlarını tanıy, kültürel ve ekonomik kalkınmada üzerine düşen sorumlulukların bilincinde olur şeklindeki 3. madde 1973 programında yer almamaktadır. Ayrıca 1971 programının 5. maddesi ülkeler coğrafyası programına kaydırılmıştır. Lise 1 genel coğrafya öğretiminin amaçlarına bakıldığında zaman şu hususların önemsendiği görülmektedir: Yeryüzündeki çeşitli coğrafi olayların dağılışı, bu olayların özellikle insan yaşamı üzerindeki etkilerini kavratmak, yeryüzündeki kaynakların sınırsız olmadığını bu nedenle israftan kaçınmak gerektiğini, insan ve doğal çevrenin karşılıklı bir etkileşim içinde olduğunu, doğal çevrenin insan yaşamını etkilediğini, bunun yanında insanların

özellikle kültür düzeyleriyle orantılı bir şekilde çevreyi etkileyebildiğini kavratmak ve son olarak öğrencilere çağımızdaki doğal, beşeri ve ekonomik sorunlar hakkında doğru bir görüş kazandırmaktır.

1982-1983 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB'nin 19.11.1982 tarih ve 156 sayılı kararı ile kabul edilen coğrafya dersi geçici öğretim programı incelendiğinde dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, dersin amaçlarında meydana gelen değişikliktir. Bir önceki programda tüm sınıflarda okutulan coğrafya derslerinin amaçları ayrı ayrı belirtilmişken bu programda amaçlar 9 madde halinde tüm dersler için ortak hazırlanmıştır. Bu amaçlara bakıldığı zaman 1. , 3. ve 9. maddelerinin 1973 coğrafya öğretim programındaki coğrafya öğretiminin genel amaçları içerisinde yer alan 1. , 4. ve 6. maddeleriyle aynı olduğu görülmektedir. Bu maddelerdeki temel amaçlar şu şekilde sıralanmıştır: Öğrencilere yakın çevreden başlayarak yurdumuzu ve yurttaşlarımızı tanıtmak, onlarda milliyet, vatan ve insanlık duygularını daha bilinçli, daha köklü kılmak, ayrıca öğrencilere milletlerin refah ve mutluluklarının coğrafi çevreden yararlanma derecelerine bağlı olduğunu yurdumuzun işlenmemiş olan tabii kaynaklarının ne kadar geniş çalışma alanı teşkil ettiğini örnekleriyle belirtmek ve harita, grafik gibi becerileri kazanmasını sağlamaktır. Diğer amaçlara baktığımız zaman yine bir önceki programda yer alan amaçlara paralel hedeflerin varlığı saptanmaktadır. Bu amaçlarda temel olarak şunlar belirtilmiştir; İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreyle olan ilişkilerini kavratarak öğrencileri yurdun kalkınmasında faydalı birer eleman olarak yetiştirmek, ülkemizin ekonomik durumunu kavratarak Türkiye'nin dünya ülkeleri içindeki yerini tespit etmek, ulaşım-haberleşme yollarını kavratmak, coğrafi olaylarının sebeplerini irdelemek, öğrencilerde başka milletleri ve kültürleri tanıma isteğini uyandırmak, önemli hizmetler sunmuş coğrafyacıları tanıtmak, sevdirmek (Geçit, 2008, s. 105). İlk iki madde sorumluluklarının bilincinde olan vatandaşlar yetiştirmek amacı güttüğü için sosyal politikaların hedeflerine ulaşmasında etkili olan amaçlar olarak göze çarpmaktadır. 1973 programında genel amaçlar belirtildikten sonra açıklamalar ve tavsiyeler bölümü 17 madde halinde ve oldukça ayrıntılı belirtilmişti. Bu programda ise açıklamalar bölümünün 15 maddeye düşürüldüğü görülmektedir. Bu 15 maddenin içeriğine bakıldığı zaman bunlardan tamamının bir önceki programdan aynen alındığı, ancak kısaltmalar yapıldığı dikkat çekmektedir (MEB, 1982).

1982 müfredat programı bir yıl sonra TTKB'nin 08.07.1983 yılı 107 sayılı kararı ile yeniden düzenlenen programda öncelikle amaçlar bölümündeki düzenlemeler dikkat çekmektedir. Bir önceki programda 9 maddeden oluşan amaçlar bölümü yeni programda 13 madde ile daha kapsamlı hale getirilmiştir. Buradaki 13 maddenin 10'u 1973 coğrafya müfredat programının genel amaçları ile derslere ait alt amaçların bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Coğrafya eğitiminin genel amacının belirtildiği 1. madde her üç programda aynen kabul edilmiştir. Yeni programın 4. maddesi eski programın 2. maddesine tekabül etmekte, 6. maddesi 3. maddesine, 9. maddesi de 4. maddesine, 11. maddesi de 9. maddesine denk gelmektedir. Bu programın ikinci maddesinde Türkiye'nin coğrafi konumunun önemi belirtilmiştir ki bu hassas konu bir önceki ve ondan önceki programın amaçlar bölümünde hiçbir şekilde yer almamıştır. Ayrıca 1982 programında açıklamalar bölümü 15 maddeden ibaret iken, yeni programda bu bölüm 12 madde olarak belirlenmiştir. Türkiye coğrafyası ve ülkeler coğrafyası için ayrı ayrı açıklamalar yapılmıştır. Açıklamaların 1., 2., 3., 7., 10 ve 11 . maddeleri 1973 ve 1982 programındaki maddelerle aynıdır. 4., 6., 8., ve 9. maddeleri bu programda ilk defa yer almaktadır (MEB, 1983).

1992 Coğrafya Öğretim Programı

1992 yılında önceki programın 13 genel amaç ve 12 açıklama-tavsiye bölümü değişiklik yapılmadan TTKB'nin 27.03.1992 tarih ve 79 sayılı kararı ile yeniden kabul edilmiştir. Ardından TTKB'nin 08.07.1992 tarih ve 190 sayı ile 09.09.1992 tarih ve 277 sayılı kararları doğrultusunda ortaöğretimde okutulacak olan ortak ve seçmeli coğrafya derslerinin amaçları ve içerikleri belirlenmiştir. 277 sayılı kararla kabul edilen ve lise 1.sınıflarda okutulan “Coğrafya 1-2” ders müfredatı 10 amaç ve 11 açıklamadan ibarettir. Bu dersin amaçlarına bakıldığında mevcut 10 amacın 1983 programı ve seçmeli coğrafya derslerinin amaçları ile aynı olduğu ancak ülkeler coğrafyası ile Türkiye'nin beşeri ve ekonomik özelliklerini içeren konular bulunmadığı için bu konuları izah eden 3 amacın (7-8-9. madde) çıkarıldığı görülmektedir. Yine açıklamalar bölümünün de bu paralelde yapıldığı saptanmıştır. Açıklamaların 6. maddesi ile ülkeler coğrafyasına ait bölümleri çıkarılmıştır (MEB, 1992).

190 sayılı karar ile lise seçmeli dersler grubu arasında yer alan “ Türkiye Coğrafyası-1 (Fiziki)”, “Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası 1-2” ve “Ülkeler Coğrafyası” ders

programları kabul edilmiştir. Lise 2 ve lise 3. sınıflarda okutulan seçmeli derslerin genel amaçlarına bakıldığı zaman üç ders için ortak 13 genel amaç ve 15 maddeden ibaret açıklama bölümlerinin yer aldığı görülmektedir. Belirtilen 13 genel amacın 1983 programından aynen alındığı ancak açıklamalar bölümünde yer alan 5. maddenin çıkarıldığı tespit edilmiştir (MEB, 1992).

2005 Coğrafya Öğretim Programı

TTKB'nin 14.07.2005 tarih ve 198 sayılı kararı ile liselerde uygulanmak üzere yeni müfredat programı kabul edilmiştir. Programda 10.02.2010 tarih ve 5 sayılı kararla revizyona gidilmiştir. Bu program birçok açıdan daha önceki müfredat programlarından farklılık taşımaktadır. Bu programın amaçlar bölümü 2005'te 13 madde iken 2010'da yapılan revizyon sonrası 14 madde olarak belirlenmiştir. Bu maddelerin tamamına genel olarak bakıldığında kavrama, analiz ve sentez düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu amaçların 7- 10 -11- 12 -14 maddeleri incelendiğinde sosyal politikaların dolaylı olarak çalışma alanında olan ya da çalışmaları sırasında ilişki içine girebileceği konular olduğu tespit edilmiştir. Bu maddelerden iki bilimi birbirine en çok yaklaştıran “coğrafi değerlerin vatan bilincinin kazanılmasındaki önemini özümser” (MEB, 2005) şeklinde ifade edilen 14. maddesidir.

Programın açıklamalar bölümü 18 maddeden oluşmaktadır ve bu bölümde ders işleniş ve değerlendirilmede kullanılacak yöntem ve tekniklerden bahsedilmektedir.

Coğrafya Öğretim Program Yaklaşımları ve Sosyal Politika

Daha öncede ifade edildiği gibi 1971 yılına kadar hazırlanan programların amaç ve açıklamalar bölümü bulunmamasından dolayı Tablo- 11'de 1971- 2005 yılları arasında hazırlanan coğrafya programlarının sosyal politikaların hedeflerine ulaşmasında etkili olan amaç maddelerine yer verilmiştir. Coğrafya programlarının ortalama 10-13 amaç maddesinin olduğu saptanmıştır. Bu amaç maddelerinin birçoğunun sosyal politikanın hedefleri ile örtüşecek şekilde uyumlu olduğu dikkati çekmektedir (Tablo: 11).

Tablo 11 : Coğrafya Programlarının Amaçlarının Sosyal Politikanın Sosyal Barış, Sosyal Adalet, Sosyal Denge, Sosyal Bütünleşme Hedefleri ile İlişkili Maddeleri

Amaç Maddesi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1971	√	√	√	√	√									
1973	√	√	√	√	√									
1982	√	√												
1983	√	√		√	√								√	
1992	√	√		√	√								√	
1993	√	√		√	√								√	
2005							√			√	√	√		√

2005 yılı program amaçları da dâhil coğrafya öğretim programlarının tablo: 11’de yer alan ilgili maddelerine bakıldığında genel olarak sosyal politikanın hedeflerinin coğrafyanın amaçlarında çevre ve onun sürdürülebilirliğinin üzerinde durarak toplumsal sürdürülebilirlik sağlamayı hedefleme ve bu yolla toplumsal barışa katkıda bulunma, ülkesini ve dünyayı tanıyan yaşadığı çevreden etkin bir şekilde faydalanabilen bireyler yetiştirerek sosyal refahın artmasına katkıda bulunma, değer eğitimi vererek bilinç oluşturma ve yetişmiş insan gücü sağlama yoluyla toplumsal sorunlara duyarlı vatandaşlar yetiştirme şeklinde ifade edilebilir.

Yukarıda sayılanların dışında vatan ve millet sevgisi, vatandaşlık bilinci vermesi, ülkesinin sorunlarını bilme ve bu sorunları çözme yolunda etkin vatandaşlar yetiştirme sosyal politikaların hedeflerine ulaşmasında etkili olan bakış açılarıdır.

Amaçlarda sosyal politika sorunlarından çevre sorunları ve önemi ile sosyal politikanın araçlarından milletler arası yardımlaşmanın önemi de vurgulanmıştır. Bütün bunlarla beraber programların amaçlarının birbirinin tekrarı olması bu maddeler dışında kalan amaçların bilgi düzeyinde olması ve güncelliğe sahip olmaması programın eksik yanlarını oluşturmaktadır.

Programın açıklama ve tavsiyeler bölümüne bakıldığında sosyal politikalarla ilişkilendirilebilecek iki ana bölüm dikkati çekmektedir. Bunlar sosyal politikaların araçlarından kalkınma planlarına önem verilmesi (1971-1973 müfredat programları) ve sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenlerden nüfus ve eğitimi (1983-1992-1993

müfredat programları) üzerinde önemle durulmaktadır. Bu iki başlığın dışında açıklamalar bölümünde sosyal politika ilişkisi kurulabilecek maddeye rastlanmamıştır.

Coğrafya programlarının konu başlıkları ve kazanımlarında sosyal politika; 1957 'ye kadar olan coğrafya programların genel konu başlıkları incelendiğinde, fiziki coğrafya konularının beşeri coğrafya konularından daha fazla önemsendiği ve müfredatta daha önce yer aldığı tespit edilmiştir. Bu programlarda sosyal politikanın anlamı, amacı, araçları, sorunları veya uygulamalarına yönelik unsurlara çok fazla rastlanmamıştır. Ancak sosyal politikalara yön veren etkenlerden bazılarını konu başlıkları içerisinde rastlanmıştır. Bu konular lise birinci sınıf fiziki coğrafyası içerisinde deprem, beşeri coğrafya içerisinde beşer ve yeryüzünde insan başlıkları altında yer almıştır. Lise 2. sınıf coğrafya konularında rastlayamadığımız bu başlıklara lise 3. Türkiye coğrafyasında Türkiye'nin nüfusu ve Türkiye'nin beşeri coğrafyası, yerleşme başlıkları altında yer verilmiştir. Hemen hemen birbirinin aynı olan bu programların alt başlıklarında çok fazla değişiklik olmadığı dikkati çekmektedir. Bu programlarda nüfus, nüfusun hareketleri ve dağılışı, endüstri başlıca çalışma konularımız arasında yer almaktadır (Tablo: 2-3-4).

1971 yılından 2005 yılına kadar hazırlanan programlardaki konu başlıklarında sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenleri incelerken önceki programlarda olduğu gibi lise 1. sınıfta fiziki coğrafya konuları içerisinde yer alan deprem ve nedenlerine 1973 programından sonra korunma yöntemleri şeklinde bir başlık eklenerek deprem konusu sosyal politika ile ilişkilendirilebilecek şekil almaya başlamıştır. 1971 ve 1973 programlarında nüfusla ilgili konular aynı başlıklardan oluşurken (Tablo: 5-6) 1982 programında başlıklar biraz daha dar çerçeveli olarak yazılmıştır. 1971 ve 1973 programlarında 1983 programından farklı olarak nüfus artışı ve hareketlerinden doğan sorunlar ele alınmıştır. 1971 programı ilk defa nüfus hareketlerini sorunları ile beraber ele alan program özelliği taşımaktadır. Ayrıca 1973 programında ilk defa yerleşme başlığı altında büyük şehirler ve sorunları konusu yer almıştır. Bu programın bir diğer özelliği de göçleri ortaya çıkardığı sosyal sorunlarla birlikte ele almasıdır. 1971 programından sonra lise 1. sınıfta çok fazla değişiklik olmadan konu başlıkları detaylandırılarak veya daha sade yazılarak yahut konuların yerleri değiştirilerek 1992 yılı kredili sistem programına kadar devam etmiştir. Beşeri coğrafya unsurları 1992 programından tamamen çıkarılarak lise 1 coğrafyası fiziki coğrafya haline getirilmiştir. Kredili sistemde lise 1. sınıfta çalışma konumuz ile ilgili sadece deprem ve korunma yöntemleri konusu kalmıştır (Tablo: 9).

Lise 2. sınıfla ilgili olarak; 1973 müfredat programından 1992 kredili sisteme kadar uygulanan programların tamamında ülkeler coğrafyası veya Türkiye'nin bölgeler coğrafyası okutulduğu için beşeri coğrafya konularına fazla yer verilmediği görülmektedir. 1973 programında politik ve ekonomik gruplar ile bölgeler coğrafyası işlenirken işleniş planında dikkat edilmesi istenen başlıklar ifadesi altında “Bölgelerin beşeri coğrafyası ile her bölgenin kendi içerisinde sosyal, politik ve ekonomik sorunları ele alınacaktır” ifadesi dışında çalışma konumuza ait bilgiye rastlanmamıştır. 1992 yılında kredili sistem uygulaması ile beraber daha önce lise 3. sınıfta okutulan Türkiye'nin beşeri ve ekonomik coğrafyası konuları 1 ve 2 olmak üzere bu yıldan itibaren lise 2. sınıfta okutulmaya başlanmıştır. Bu program beşeri coğrafya konularını en detaylı şekilde ele alması yönüyle 1973'teki program sonrası en iyi program olma özelliği taşımaktadır. Özellikle Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası – 1 dersi nüfusa ait tüm konuları alt başlıkları ile beraber detaylı bir şekilde ele almıştır. Ancak bu programda 1973 programının lise 3.sınıfında yer alan sosyal politika uygulaması olan nüfus planlaması konusu yer almamıştır (Tablo: 6-9).

Lise 3. sınıf 1973 müfredat programına bakıldığında ülkemizdeki nüfus ve nüfusa ait değişkenler (miktarı, eğitimi, yaş grubu vd.) ile nüfusun hareketleri, nüfusun dağılışı, nüfusumuzun ekonomimize katkıları ve nüfus planlaması konuları yer almıştır. Burada şimdiye kadar olan programlardan farklı olarak sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenlerin dışında bir sosyal politika uygulaması olan nüfus planlaması ve nüfusun ekonomiye katkıları müfredatta ilk defa yer almıştır. Ayrıca Türkiye'de endüstri konusu da ilk olarak bu programda yer almıştır. Bunların dışında yerleşme başlığı altında büyük şehirlerimiz ve başlıca sorunları da sosyal politikayı yakından ilgilendiren sosyal politika sorunlarını ele alan ders konusudur. 1982 programında hiçbir şekilde yer almayan bu konular 1983 ve 1992 programlarının bu sınıfında (iki program birbirinin aynısı) Türkiye ekonomisini etkileyen şartlar başlığı altında Türkiye'de nüfus hareketleri şeklinde yer almıştır. Lise 3. sınıf programlarını genel olarak değerlendirdiğimizde en kapsamlı ve çalışma alanımıza yakın konuları içeren programlar olma özelliğini taşımaktadırlar.

Özetlenecek olursa, sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenler (beşeri coğrafya konuları) lise 1 programlarının son ünitelerinde genel ve dünya ölçeğinde nüfus ve hareketlerine kısaca yer verilmiştir. Ders adları ve ders konularının sınıflara dağılımında yapılan değişikliklerden kaynaklanan sorunla bazı programlarda lise 2. sınıflarda bazı programlarda lise 3. sınıflarda ele alınan Türkiye'nin beşeri ve ekonomik coğrafyası dersi dışında Türkiye'nin bölgeler coğrafyası ve ülkeler coğrafyası programlarında sıkıştırılmış

ifadeler şeklinde yer almıştır. Bu programların içerisinde en detaylı haline Türkiye'nin beşeri ve ekonomik coğrafyası derslerinde rastlanmaktadır. Sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenler 1971'den 1992' ye kadar hazırlanan programların içerisinde 1973 programı lise 3. sınıf ve 1992 ders geçme ve kredili sistem programı lise 2. sınıf konularında yoğun olarak bulunmaktadır. Ayrıca, 1973 programından itibaren ülkeler coğrafyası konuları arasında milletler arası siyasi ve ekonomik örgütler ve bunların önemi üzerinde durulmaya başlanmıştır (Tablo: 6-9). Bu örgütler aynı zamanda sosyal politikanın araçlarından bazılarını oluşturmaktadır. Dönemin özelliklerine göre bazı örgütler programdan çıkarılırken bazılarının öğretimine devam edilmiştir. Bu örgütlerin milletler arası yardımlaşmada öneminin vurgulanması ve gerekliliğinin üzerinde durulması istenmiştir. Bunlardan başka kalkınma planları ve önemi planlı kalkınma döneminden sonra sosyal politika araçlarından biri olarak zaman zaman programlarda yerini almıştır. 1971 programından sonraki programlarda dolaylı olarak konu başlıklarının içerisinde sosyal politikanın sorunlarına rastlanmaktadır. Bunlar deprem, zararları ve korunma yöntemleri, göç ve beraberinde getirdiği sorunları ile büyükşehirler ve sorunları, nüfus artışı ve artışla beraber gelen sorunlar şeklinde programların hazırlandığı döneme ait güncel ve önemsenen sorunlardır. Toplumda karşılaşılan sorunların yetersiz ve sadece konu başlıklarını içerecek şekilde hazırlanmış olsa da coğrafya müfredatlarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 12 : 2005 Müfredat Programında Öğrenme Alanı ve Sınıflara Göre Sosyal Politikalara Ait Unsurları İçeren Kazanımlar

2005 yılı öğretim programı	Doğal sistemler	Beşeri Sistemler	Mekânsal bir sentez: Türkiye	Küresel ortam: Bölgeler ve ülkeler	Çevre ve toplum	Toplam
9.sınıf	-	-	-	-	-	-
10.sınıf	-	1-2-3-4-5-6-7-8	12-16-17-18	-	1-2-3	15
11.sınıf	-	1-3-7	4-6-7-9-10-11-12	5-7	2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-	22
12.sınıf	-	2-3-4	9-10-11-12-15	1-2	1-2-3-4-5-6-7-9	18
Toplam	-	14	16	4	21	55

2005 programı hazırlanan programlar içerisinde sosyal politikalara ait unsurlara en fazla yer veren program olma özelliğini taşıdığını kazanım sayısının fazlalığından görebiliriz. Toplam kazanım sayısının 147 olan (Tablo: 10) programda 55 kazanım sosyal politikalarla ilişkilendirilebilmektedir (Tablo: 12). Bu programda diğer programlarda yer verilmeyen ve coğrafyanın bütünlüğünü ortaya koyan çevre ve toplum kazanımlarına önem verilmiştir. Bu öğrenme alanında yer alan kazanımların hemen hemen tamamı sosyal politikalarla ilişkilendirilebilecek düzeydedir. 9. sınıfa ve doğal sistemlere ait kazanımlar çalışma konumuz ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilendirilememiştir. Tablodan da (Tablo: 12) anlaşılacağı gibi sosyal politikalara ilişki kurulabilecek öğrenme alanları sırasıyla çevre ve toplum ardından mekânsal sentez- Türkiye daha sonra beşeri sistemler son olarak da küresel ortam: bölgeler ve ülkelerdir. Sınıflara dağılımına baktığımızda en fazla kazanım sırayla 11. sınıf ardından 12. sınıf ve daha sonrada 10. sınıf olarak tespit edilmiştir. Bu sıralama dikkatle incelendiğinde program yapısının sarmallığı 9. sınıf kazanımlarının bilgi düzeyinde olduğu coğrafyaya ait kavramların verildiği ardından 10, 11 ve 12. sınıflarda kavrama, uygulama, analiz ve sentez düzeyine geçiş yapıldığını göstermektedir. Buradan da hareketle sosyal politikalara ait konuların birtakım beceriler yoluyla öğrenildiği bunun içinde sosyal politika ile ilişkilendirilebilecek kazanımların 11. ve 12. sınıfta daha etkin olarak kullanıldığını göstermektedir.

Bu çalışmanın kapsamına giren konulara bakıldığında sosyal politikalara yön veren coğrafi faktörlerin daha çok 10. sınıf kazanımları arasında olduğu görülmektedir. Bunlar nüfus, şehirleşme, göç, doğal afetler olarak belirlenmiştir. Daha üst sınıflarda sosyal politikaların küresel, bölgesel ve yerel araçlarından örgütler ve kalkınma planları, bölgesel kalkınma projeleri, sosyal politika sorunlarından çevre sorunları, çevreyi ve doğal kaynakları bilinçli ve etkili kullanma, alınabilecek tedbirler şeklinde sıralanabilir. Sosyal politika uygulamalarından nüfus politikaları, ekonomi politikaları, turizm politikaları gibi politika ve projeksiyonlar, ülkelerin sanayileşmeleri ve sanayileşme ile beraber etkileri, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve bunlara etki eden faktörler gibi birçok farklı kazanımda sosyal politika konularına rastlamamız mümkündür.

BÖLÜM V

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç

Coğrafya toplumsal ve güncel sorunlarla ilgilenen bir bilim dalıdır. Bu nedenle müfredatların hazırlandığı dönemlerde yaşanan toplumsal sorunlar ve uygulanan politikaların programlarda yer alması beklenir. Dönem dönem toplumsal sorunlar programlarda yer almış olsa da genel anlamda programlarda küçük değişiklikler yapılarak günümüze kadar gelinmiştir. 1971 programından sonra müfredatlarda konu başlıkları halinde de olsa güncel sorunlara az da olsa yer verilmiş bunun sonucunda kalkınma planları, şehirleşme ve sorunları, göç ve sorunları, nüfus artışı nedenleri ve sonuçları, nüfus planlaması, depremler ve zararlarından korunma yöntemleri ile milletler arası örgütler ve milletlerin birbirleri ile yardımlaşmasının önemi gibi sorunlar ele alınmaya başlamıştır. Bu konudaki en önemli gelişme 2005 programı ile yaşanmıştır. 2005 coğrafya programı hemen hemen tüm kazanımlarına insan-mekân ilişkisini ön planda tutacak şekilde yer vermiştir. Bu programının en belirgin özelliği ise sosyal politikaların yeni bir boyut kazandığı son yıllarda çevre ve toplum konularını programın merkezine almasıdır.

İlk müfredatlardan günümüze yaklaştıkça sosyal politikalara yön veren etkenlerin coğrafya müfredatları içindeki önemi artsa da sosyal politikaların coğrafya bilimi içerisindeki yerine yeterince önem verilmediği anlaşılmıştır.

- 1971 programından itibaren hazırlanmaya başlanan amaçlar bölümünde çok fazla değişiklik olmadığı maddelerin yerlerinin değiştiği veya birkaç ekleme ve çıkarmanın yapıldığı genel anlamda amaçlardaki bakış açısının değişmediği söylenebilir. Programların amaç maddelerinin birçoğu modern coğrafya bakış açısıyla hazırlandığı sosyal politikaların hedeflerine ulaşmasında istenen özellikte vatandaş yetiştirmesi açısından önem taşıdığı

görülmektedir. Bu yüzden bu amaçların coğrafi bilince sahip bireyler yetiştirerek sosyal politikanın hedeflerini gerçekleştirmesine katkı sağlaması beklenir.

- 1924 tarihli ilk coğrafya programından 1957 yılına kadar hazırlanan programlarda sosyal politikalara yön veren faktörlere, 1971 yılından itibaren ise sosyal politika sorunları, uygulamaları ve araçlarına rastlanmaya başlanmıştır.
- Programların hazırlandığı dönemlerde toplumda yaşanan değişimler, sorunlar ve çözüm önerileri dönemin özelliklerine göre programlara çok fazla yansıtılmamıştır. Programlar toplumsal ve sosyal sorunlardan uzak fiziki coğrafya ağırlıklı hazırlandığı için sosyal politikalar önemsenmemiştir. Sosyal politikaya ait konulardan en çok sosyal politikalara yön veren coğrafi etkenlere rastlanmış bu etkenler beşeri ve ekonomik coğrafya konuları arasında yer almıştır.
- Nüfus planlaması 2005 yılı programı öncesi karşımıza çıkan tek sosyal politika uygulamasıdır.
- 1971 yılından sonra hazırlanan programlar konumuza yakınlık açısından daha önceki programlara göre daha önceliklidir. Ancak programlarda sosyal politikalara ait unsurlara en fazla 2005 öğretim programında yer verilmiştir. 2005 programı kazanımların ele alınış biçimleri bakımından da sosyal politikalara daha yakın durmaktadır.
- 2005 programındaki yeni yaklaşımla sosyal politikaları yakından ilgilendiren doğal afetler ve çevre kazanımları programın önemli bir bölümünü oluşturmuştur. 2005 yılına kadar olan programlarda konular birbirinden bağımsız olarak hazırlanmıştır bu yüzden sosyal politikalara ait unsurlara konu dağılımı değiştikçe farklı sınıflarda rastlanmakta iken 2005 programının sarmal yapısından dolayı her sınıfta rastlanmaktadır.

Öneriler

1. Müfredatlar üzerinde yapılan bu çalışmanın benzerlerinin öğretmen ve öğrenci üzerinde yapılarak ortak bir sonuca varılması ve bu doğrultuda gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
2. Eğitime mevcut programla devam edilen süre içerisinde; programın etkinlik örnekleri bölümü geliştirilerek ve açıklamalar bölümüne uyarı ifadeleri eklenerek sosyal politikalarla uyumlu hale getirilebilir. Bu durumda coğrafyanın doğal sistemler öğrenme alanı dâhil bütün kazanımlarına sosyal politikalar yerleştirilerek geleceğin nesillerine yön verilebilir.
3. Bundan sonra hazırlanacak olan coğrafya programları içerisinde sosyal politikalar önemsenmeli, toplumun güncel sorunlarının ve çözüm önerilerinin öğrencilere coğrafya

eğitimi yoluyla verilebilmesi için doğrudan sosyal politikaları ilgilendiren kazanımlar eklenmelidir.

4. Bu programlar çerçevesinde hazırlanan kazanım veya konu başlıkları ders kitaplarında sosyal politikalarla uyumlu olacak şekilde düzenlenmelidir.
5. Öğretmenlere sosyal politika konusunda hizmet içi eğitim verilmeli, üniversitelerin coğrafya öğretmenliği bölümlerine sosyal politika ve uygulama dersleri konulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akbaş, Y. , Engin, İ. & Gençtürk, E.(2003). I. Coğrafya kongresinden günümüze liselerimizde müfredat programlarındaki değişimler. *Milli Eğitim Dergisi*, 157.
- Akbaş, O.(2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-27.
- Akkuş, Z.(2007). *Dokuzuncu sınıf coğrafya dersi eski ve yeni müfredat programlarının eğitim öğretime uygunluğu bakımından karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akinoğlu,O.(2005). Coğrafya eğitiminin etkililiği ve sorunları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 12,77-96.
- Akinoğlu, O.(2006).Coğrafya eğitimi ve toplum.*Marmara Coğrafya Dergisi* , 13,23-46.
- Alkış, S.(2010).Sürdürülebilir kalkınma için coğrafya eğitimi.Özey, R& İncekara,S.(Ed.). *Coğrafya Eğitiminde Kavram ve Değişimler* içinde (s.46-75). Ankara: Pegem Akademi
- Altan,Ö.,Z.(2004). *Sosyal politika dersleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Arı, Y. (2005). 20. Yüzyılda amerikan coğrafyası: genel bir değerlendirme, Arı, Y.(Ed.), *20. Yüzyılda amerikan coğrafyasının gelişimi* içinde (s.3-23). Konya: Çizgi.
- Arı, Y. (2008). Coğrafyayı neden çok boyutlu olarak tanımlama ve öğretmeye ihtiyaç vardır? R. Özey & A. Demirci. (Ed.). *Coğrafya öğretiminde yöntem ve yaklaşımlar* içinde (s. 1- 22). İstanbul: Aktif .
- Ateş, M. (2009). *Türkiye ve avustralya'da, ortaöğretim coğrafya eğitim ve öğreniminin,*

müfredatlar, metotlar ve kullanılan araç gereçler açısından değerlendirilmesi.

Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bedir, E. (2012). Sosyal politika (ünite 1, 3). Oral, A. I. ve Şişman, Y. (Ed.). *Sosyal Politika içinde* (s.).Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını no 2628.

Bozkır Serdar, A. (2011), Sosyal politika kavramı-tarihsel gelişimi ve Türkiye’de sosyal politika, Tokol , A. & Alper ,Y. (Ed.). *Sosyal politika içinde 1-5* Bursa: Dora.

Doğan, B. (2011). Kalkınma iktisadının xx. yüzyıldaki gelişim süreci, iktisat politikalarına etkisi ve son on yıllık konjonktürün disiplinin geleceğine olası etkileri . *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 41-83.

Demirci, A.(2005). *Globalleşen Dünyada Türkiye'deki Coğrafya Biliminin, Amaç, Metot ve Araç-Gereç Olarak Kendini Sorgulaması: Coğrafya Eğitiminde Yapılması Gereken Reformlar*. Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 içinde (s. 141-149). İstanbul.

Demirci, A. (2006). Coğrafya öğretiminde coğrafi sorgulama becerisinin geliştirilmesi ve kullanımı. *Marmara Coğrafya Dergisi* , 14,61-80.

Demirel, Ö. (2010). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.

Demirkaya, H .(2003).Eleştirel düşünme kuramının lise coğrafya programı üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*,36(1-2),97-105.

Doğanay, H. (1984). *Bölge planlamasının coğrafi esasları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Ders Notu.

Doğanay, H.(2011). Anlamı, tanımı, konusu ve felsefesi bakımından coğrafya ilmi hakkında bazı düşünceler. *Doğu Coğrafya Dergisi* ,25,1-43.

Devlet Matbaası. 1340 (1924).*Liselerin birinci devre müfredat programı*, İstanbul.

Devlet Matbaası. (1927). *Liselerin birinci devre müfredat programı zeyli*, İstanbul.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1963). Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967.

18 Ağustos 2013 tarihinde <http://www.dpt.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000. 18 Ağustos 2013 tarihinde <http://www.dpt.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Efe, R. (1997). Coğrafyada yeni yaklaşımlar, coğrafya eğitiminde çağdaş metot ve teknikler. *Marmara Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 1, 135-150.
- Eğribel, E. ,& Özcan, U.(Ed.).(2006). *Coğrafya ve sosyoloji*. İstanbul: Kızılelma.
- Ersöz, H.Y. (2003). Doğuştan günümüze sosyal politika anlayışı ve sosyal politika kurumlarının değişen rolü. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53 (2),119-144
- Geçit, Y.(2008). *Cumhuriyetten günümüze (1923–2005) lise coğrafya müfredat programının (öğretim programının) incelenmesi*. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güven,H.S.(1995). *Sosyal politikanın temelleri*. Bursa: Ezgi .
- Işık, O. (1994).Değişen toplum/mekân kavrayışları: mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması, *Toplum ve Bilim dergisi*, 64-65, 7-38.
- Karabağ, S. (2010).Tarihsel süreçte coğrafya dersi öğretim programlarının gelişimi, Özey, R. ,İncekara, S. (Ed.). *Coğrafya eğitiminde kavram ve değişimler içinde* (s.77-98). Ankara: Pegem .
- Karataş, S.(2002). *Batılılaşma döneminde ders program değişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kaya, İ. (2005), *Sosyal teori ve beşeri coğrafya*, Avcı, S. & Turoğlu, H. (Ed.). *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar anısına)* içinde (s. 257-266). İstanbul.
- Kaya, İ .(2010). Değişen sosyal ve bilimsel bağlam ve coğrafyanın sorumlulukları. Özey,R.,& İncekara ,S.(Ed.). *Coğrafya eğitiminde kavram ve değişimler içinde* (s.228- 242). Ankara: Pegem.
- Kaya, İ. ,(2010).Eleştirel düşünce, sosyal teori ve coğrafya eğitimi. R. Özey & A. Demirci. (Ed.). *Coğrafya öğretiminde yöntem ve yaklaşımlar içinde* (s. 337-356) Ankara: Aktif .

- Koray, M., & Topçuoğlu ,A. (1995) *Sosyal politika*. Ankara: Ezgi .
- Koray, M.(2005). *Sosyal politika*. Ankara: İmge .
- Küçükler, E. (2012). Türkiye’de kalkınma planları kapsamında yapılan eğitim planlarının analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (1), 9-26.
- MEB, TTKB. (1938). 13.09.1938 tarih ve 104 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB.(1940). 17.10. 1940 tarih ve 191 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB.(1942). 27.02. 1942 tarih ve 31 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB.(1942). 02.11.1942 tarih ve 336 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB. (1957). 21.09.1957 tarih ve 215 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB. (1971). 22 Mart 1971 tarih ve 110 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB. (1973). 29.12.1973 tarih ve 541 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB.(1982). 19.11.1982 tarih ve 156 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB.(1983). 08.07.1983 yılı 107 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB.(1983). 08.07.1983 tarih ve 107 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- MEB, TTKB.(1992). 27.03.1992 tarihli 79 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

MEB, TTKB.(1992). 08.07.1992 tarih ve 190 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

MEB, TTKB.(1992). 09.09.1992 ve 277 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

MEB, TTKB.(1993). 15.03.1993 tarih ve 78 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

MEB, TTKB.(2005). 14.07.2005 tarih ve 198 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

MEB, TTKB.(2010). 10.02.2010 tarih ve 5 sayılı kararı 13 Ağustos 2013 tarihinde <http://ttkb.meb.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

Mukul , İ.(2010). Coğrafya biliminin bütünselliği ya da farklılıkların birliği. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 24,8-20.

Özçağlar, A.(2009). *Coğrafyaya giriş: sistematik, kavramlar, yöntemler*. Ankara: Ümit.

Öztürk, M. (2007). Coğrafya: gelişimi, içeriği, eğitimi. S. Karabağ ve S. Şahin. (Ed.). *Kuram ve uygulamada coğrafya eğitimi* içinde (s. 3-51). Ankara: Gazi .

Özoğlu, S. Ç. (1987). Ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler öğretimine genel bir bakış ve ülkemizdeki durum. Poyraz, O. N. (Ed.) .*Ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler eğitimi ve sorunları* içinde (s.3-47).Türk eğitim derneği öğretim dizisi no:5.

Paykoç, F. (1987). Ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler öğretimine genel bir bakış ve ülkemizdeki durum. Poyraz, O. N. (Ed.) .*Ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler eğitimi ve sorunları* içinde (s.245-298).Türk eğitim derneği öğretim dizisi no:5.

Polat,S.(2008).Türkiye’de eğitim politikalarının fırsat eşitsizliği üzerindeki etkileri. DPT-Uzmanlık tezleri, Ankara.

Seçer, H. Ş. ,& Çolak, M. (2012). İklim Değişiminin Sosyal Politika Açısından

- Değerlendirilmesi. *Tisk Akademi* ,1, 165-197.
- Şahin,S. (2010). *Geçmiş günümüz ve gelecekte nüfus gerçeği*, Ankara: Gazi.
- Şenkal, A.(2005). *Küreselleşme sürecinde sosyal politika*. İstanbul: Alfa.
- Şenkal ,A.,& Sarıipek ,D.B. (2007). Avrupa birliğinin karşılaştırmalı refah modelleri ve sosyal politikada devletin değişen rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 146-175.
- Talas,C. (1992). *Türkiyenin açıklamalı sosyal politika tarihi*. Ankara: Bilgi.
- Tanoğlu, A.(1964). Coğrafya nedir?. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitü Dergisi*, 14, 3-14.
- Taş,H.İ.(2008).Coğrafi beceriler ve bunları öğrencilere kazandırma yolları. *Doğu coğrafya Dergisi*, 20(13),45-58.
- Tokol, A. (2000). *Sosyal politika*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı.
- Tuna, O., Yalçıntaş, N.(1994). *Sosyal siyaset*. İstanbul: Filiz.
- Turan ,İ.(2009).Günümüz dünya sorunları karşısında coğrafya eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*,184,176-190
- Türk Dil Kurumu(TDK),(2013).Büyük Türkçe Sözlük 13 Ağustos 2013 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts sayfasından erişilmiştir.
- Tuncer, S.(2012). Beşeri coğrafyaya feminist itirazlar. *Fe Dergi* 4 (1), 79-90.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N.(2009). *Beşeri coğrafya insan - kültür - mekân*, İstanbul: Çantay.
- Ulusoy, M.D. (1996). Eğitim ve sosyal eşitlik. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (1-2), 59-86.
- Yavan, N. (2005) .Bilim felsefesi bakımından coğrafyada pozitivist yaklaşım. , Avcı, S. & Turoğlu, H. (Ed.). *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 bildiriler kitabı içinde* (s. 405-414). İstanbul.

Yılmaz, C.(2006).*Türkiye’de geri kalmış bölgelerin kalkınmasında kırsal sanayinin yeri ve başlıca sorunları*. IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara.